M. ANTONII FLAMINII PARAPHRASIS IN DVODECIMVM ARISTOTELIS LIBRVM

de prima philoſophia.

NET CERATAS

NON SATIS VNA TE.

ANCHORA PVPPES.

In geminam anchoram.

Fundabat ſatis Aonias una anchora puppes,
Dum tantum Auſoniis muſa nataret aquis.
Nunc quum Palladiæ ſulcant maria omnia naues,
Viſa ꝙ una parum eſt anchora, facta duplex.

Lutetiæ Pariſiorum cum priuilegio ad ſexennium, per Nicolaum Diuitē uia ſacerdotū, ad diuæ Genoueſes, ſub inſigni geminæ anchoræ.

Anno M.D.XLVII. *Cal. Iunij.*

SANCTISS. PATRI PAVLO III. Pont. Max. Antonius Flaminius.

m Axima quidem, & excellentiſsima ingenia tulit antiqua illa ætas Pont. Max. Paule iij. ſed tamen ex omnibus, quicunque poſt hominum memoriam in ſtudiis literarum floruerunt, neminem habemus, qui cum Ariſtotele conferri poſſe uideatur. Etenim cum natura res ſuas maximis obſcuritatibus inuoluiſſet, ut uideretur cognitionem ſui nobis inuidere, uir ille cæleſtis ſplēdidiſsimo ingenij diuini lumine omnia illuſtrauit: & cum cælum, & maria, & terras animo peragraſſet, atque abditiſsimas rerum cauſas inueſtigaſſet, illa omnia cū hominibus ætatis ſuæ liberaliſsime communicauit. neq; eo humanitatis genere contentus, quicquid in rerum natura perſpexerat monimentis literarum conſignauit, ut poſteritatem munere afficeret immortali. Itaque cum eius ego libros incredibili cum uoluptate & admiratione perlegerem, ueni aliquando ad duodecimum primæ philoſophiæ librum, qui tamen apud Græcos undecimus eſt, in quo quidem libro de Deo, déque cæteris mentibus ſingularibus ac ſempiternis tanta diligentia ac ſubtilitate diſputatur, ut ſi mortales aliquam earum rerū ſcientiā ex hac uniuerſa natura aſpectabili conſequi poſſunt, eam ſciētiam uir ille in eum librū incluſiſſe uideatur. Sed ut cætera eius omnia, ita hæc de rebus excellentiſsimis diſputatio eſt perobſcura, & maxime difficilis ad intelligēdū. Poterat certe uir ille diuinus, ſi uoluiſſet, omnia ita perſpicue, ac dilucide literis mādare, ut uel mediocri homines ingenio

diſſicillima quæq; eius inuẽta intelligerẽt. nam cum illius copioſiſſima doctrina certabat aureum flumen eloquentiæ, ſed in ea opinione fuerũt omnes antiqui philoſophi, ut magnum ſe facinus admittere exiſtimarent, ſi naturæ arcana in uulgus temerè enuntiaſſent, itaque omnia fabularũ integumentis ab aſpectu imperitæ multitudinis remouerũt. Ariſtoteles autem cũ eorum propoſitum laudaret, fabulas improbaret, diſſimilem ipſe ingreſſus eſt celandi rationẽ: cũ enim operoſa illa figmẽta repudiaſſet, & ſimplici oratione, ac uerbis propriis omnia diſputaret, tãto tamen artificio philoſophiã ſuam obſcurauit, ut poſt tẽporũ interualla uix paucíſſimi inueniri potuerint, qui ad eius intelligẽtiam aſpirarẽt, tãetſi eius diſciplina omnibus tẽporibus floruerit, & excellẽtiſſima ingenia non defuerint, quæ in iis libris percipiẽdis & explanandis omnem ſuã operã, omne ſtudiũ, uitam denique omnem collocarẽt. Itaq; cũ liber ille, de quo cœperã dicere, mihi nõ minus diſſicilis, ꝗ̃ excellens uideretur, faciendũ putaui, ut oratione mea conarer eius obſcuritati aliquid luminis afferre. Neque uerò nõ ſciebã, nõnullos extitiſſe apud Latinos, qui eũ librũ ſatis docte explanauiſſẽt, ſed homines ingenioſi, dũ rerum cognitioni ſeſe totos tradũt, nimiũ mihi uidebãtur cõtẽpſiſſe orationis elegantiã, ut qui bonas literas attigiſſet, eorũ libros formidaret attingere. itaque non me operã omnino perditurũ arbitrabar, ſi hoc interpretãdi negociũ ſuſcepiſſem. Dedi autẽ operã, ut nõnullis in locis de curriculo explanationis deflecterẽ latius uagãs. modo ut more Platonico animũ legẽtis diſputatione rerũ diſſicillimarũ ingraueſcẽtem leuarẽ, atq; reficerẽ: tũ autem ut nõnullas quæ-

ſtiones enucleatius explicarem, quæ tenebras Ariſtotelis maximopere illuſtraturæ uidebantur. denique id mihi propoſitũ fuit in hoc opere, nõ tam philoſophi huius ſen tẽtias ut enodarẽ, q̃ ut res pulcherrimas, quas ille breuiter, atq; obſcure ꝑſecutus fuerat, ego diluide, ac copioſe tractarẽ, nunq̃ tamen ab ipſius ueſtigiis diſcedens, ſimulq; periculũ facerẽ, num pure, ornate, atq; ad rerum dignitatẽ apte explicari poſſẽt ea, quæ philoſophi latini neq; Latine, neq; elegãter diſputare ſolẽt, qua de re multos homines nõ indoctos uehemẽter addubitare cernebã. Quòd niſi ualetudinis infirmitas, qua multos iam annos grauiſſime cõflictari ſoleo, me prohibuiſſet, feciſſem profecto ut totũ opus à principio quammaxime poſſẽ plane, ac dilucide interpretarer: cõfido tamen nõ defuturos eſſe, qui lõge maioribus, q̃ ego, corporis, & ingenij uiribus eiuſmodi onera ſuſtinere poſſint, et uelint. iã enim bonæ literæ, quæ multa ſecula extinctæ iacuerãt, cœperũt reuiuiſcere: iã barbaries inculta, quæ uniuerſas Italiæ ciuitates occuparat, & ingenuas artes crudeliſſima tyrãnide oppreſſas tenebat, tãtis excellẽtiũ in literis uirorũ opibus oppugnatur, ut de uictoria iã minime dubiã ſpem, & planè exploratã habere debeamus. exarſerat enim iãdudũ in terra Italia incredibilis quædã cupiditas bonarũ literarũ, facta erat ingẽs clariſſimorũ uirorũ cõſpiratio, quæ literas ſanctas, philoſophiã, legũ ſciẽtiam, cæteraſq; diſciplinas defendẽdas ſuſciperet, atq; eas in antiquũ dignitatis locũ reuocare conaretur, dux tãtum iis ſtrenuis hominibus deerat, & egregius aliquis imperator, atq; huius iuſtiſſimi, ac ſalutaris belli moderator, cũ ecce deus Opt. Max. incõmoda noſtra miſeratus ſummã

rerũ omniũ diuinæ tuæ ſapiẽtiæ cõmiſit, qui religionem conuulſam & labefactatam, conſtitueres: qui pacem & ocium reipub. chriſtianæ conſeruares: qui eloquentiam, & liberales diſciplinas non modo à barbarorum iniuriis uendicares, ſed etiam tuo patrocinio augeres, & amplificares, & præſtantium uirtute, & literis uirorum ſtudia ſingulari tua liberalitate incitares. quid enim aliud expectari debeat à principe nobilitate, ingenio, eloquentia, magnitudine animi, prudentiáq; florentiſsimo, qui à prima pueritia literis Græcis, & Latinis ſemper deditus fuerit, & animum omnibus optimis artibus diligenter exornarit! ſed ut ad prima redeamus, cum librum illum Ariſtotelis quammaxima poteram diligẽtia explanaſſem, & hos meos labores honeſtiſsimo, atque optimo uiro Giberto Pontifici Veronenſi deſtinarem, quippe qui me domi ſuæ alat, & ſtudia mea ſua præſtanti liberalitate ſuſtentet: homo tuæ ſanctitatis obſeruantiſsimus maluit, ut hoc munuſculum, qualecunque illud eſſet, ad tuam ſapientiam deferrem: ut qui liber de Deo, deq; ſapientia diſſereret, is liber ad eum principem mitteretur, qui ſapientiſsimus foret, & in terris grauiſsima Dei munera obiret: & quæ materies inter omnes philoſophiæ libros nobilitate, & grauitate principem locum obtineret, ei uiro muneri daretur, qui inter mortales uniuerſos primum dignitatis gradum ſuis diuinis uirtutibus conſecutus eſſet. Ego uero quanquam uerebar, ne in aliquod arrogantiæ uitium incurrerem, ſi tuas ſalutares, & ſanctas cogitationes meis ſcriptis legendis interpellarem, malui tamen id periculi ſubire, q̃ Giberti, hominis de me optime merentis uoluntati repu-

gnare. Itaque reformidans quidem, ad te tamen mitto libellum meum: qui ſi forte ob materiæ ipſius dignitatẽ, & eius uiri, quem ſequor, grauiſſimam authoritatem te nonnihil delectarit, incredibilem profecto uoluptatem capiam, neque id tam mea, quàm ipſius Giberti cauſa: meq́; tum demum maximum, ac pulcherrimum meorum laborum fructum cepiſſe exiſtimabo: ſin autem liber neque ita elegans, neque ſatis eruditus à te iudicabitur, imperitiam tu quidem meam accuſabis, Giberti uerò uoluntatem tui ſtudioſiſſimam amabis, & ſingulari bonitate hominem excuſatum habebis. qui dum me nimiũ amat, & ob eam cauſam meá pluris æſtimat, quàm debet, dumq́; optat quibuſcunque poteſt rationibus ſanctitati tuæ gratificari, & à cũctis mortalibus ſuam eximiam erga te pietatem intelligi, uoluit hoc meum opuſculum ſub tuo ſanctiſſimo, ac honorificentiſſimo nomine apparere, atque in uulgus edi: ut quandiu maneret ipſe liber, tandiu maneret unà cum eo hoc qualecunque incredibilis ſuæ erga te obſeruantiæ monimentum.

M. ANTONII FLAMINII PA- raphraſis in duodecimũ Ariſtotelis librum de prima philoſophia.

d

E ſubſtantia diſpoſitionem inſtituimus, ſiquidem ſcientia rerum diuinarũ, quam docemus, principia rerũ inueſtigat, porrò ſubſtantia in rebus primas tenet, quamobrem faciendum eſt ante omnia, ut de eius cauſis, & initiis diſſeramus. Etenim ſi uniuerſam hanc naturæ molem omnia complexu ſuo coercentem ita ſpectemus, quaſi corpus quoddam multis è partibus politiſſima arte perfectum, in iis partibus ſubſtantia principem locum obtineat, neceſſe eſt, quippe quæ fundamentis magnificentiſſimæ domus ſimillima exiſtat, atque eandem habeat proportionem, comparationémque cum cæteris rebus, quam habet natura cordis ad reliqua membra. Sin autem nihil in hac uniuerſitate inter ſe cohærens, aut coagmentatum fingamus eſſe, ita tamẽ omnia deinceps diſpoſita, ac collata, ut acies inſtrui uidemus, nihilo minus ſubſtãtiam inter omnia primã, & antiquiorem eſſe conſtabit. Quin etiã ſi uere, ac proprie loquendũ ſit, nihil cæterarũ rerum entis nomine appellãdũ erit. qualitas enim, & motus, & cætera eius generis nunq̃ uerè ſunt, ut eo nomine digna ſint, quod rem eſſe demõſtrat. Dabitur autẽ nobis, ut in iis rebus, quas ueteres latini nõ attigerũt, inuſitatis aliquãdo uocabulis utamur: ne ſi res ſimplices circũſcribẽdæ erunt, in aliquod obſcuritatis uitiũ incidamus, & quas res oratione illuſtrãdas ſuſcepimus, iis rebus nõ lumen attuliſſe uideamur, ſed tenebras offudiſſe.

Neque tamen quoties aut ens, aut eſſentiam appellabimus, uerbis apud Romanos antiquos inauditis utemur, ſiquidem quo tempore Latinæ linguæ maieſtas unà cũ imperio florebat, Sergius, & Flauius philoſophi & hæc, & alia plurima eiuſdem generis uocabula nouauerunt: id quod ſine ulla dubitatione faciendum eſt in rebus nouis explicandis, aut noua omnia prætermittenda, neque à tritis, & peruulgatis unquam recedendum. Quod utinam maiores noſtri in hoc ipſo genere tam ſeueri non fuiſſent, & Græcorum laudabilem libertatem imitari maluiſſent, tanta certe paupertate orationis non laboraremus. Verum iam inſtitutam diſputationem perſequamur. Diximus ea, quæ ſubſtãtiæ inhærẽt, nõ uere exiſtere, illa Græci συμβεβηκότα nominant, nos uerbum è uerbo, accidentia appellare non uerebimur, hoc enim uocabulum homines docti aſsiduo iam ſermone triuerunt. Neque tamen ſumus ignari, Lucretium in ſuo poemate hoc rerum genus euenta nominare. Quanquam igitur accidentia non ſunt uere, minime tamẽ mirandum accidere debet, ſi illa ſoleamus entia nũcupare: quando iis etiam, quæ priuantia uocantur, & negantia, id nominis impertiamur, dicimus enim non album eſſe. neque id uero, quaſi non albũ exiſtat, ſed quoniam ſubſtantia aliqua ſit, quæ colore albo careat, quod idem de accidentibus ſentiendum puto, ea beneficio ſubſtantiæ entia nominari. Iam uero ea rerũ natura eſt, ut cum ſubſtantia ſe pulcherrime ſuſtentet, cætera omnia ſic in illa innitantur, ut ſine pernicie diuelli nõ queant: ex quo efficitur, primas in rebus ſine ulla dubitatione ſubſtantiæ deferendas eſſe. Neque uero philoſophi

uetuſtiores id non uiderunt, quorum nemo de initiis rerum diſputauit, quin cæteris dimiſsis principia ſubſtantiæ ueſtigaret. Eandē philoſophādi rationem ſecuti ſunt inferioris etiam ætatis homines, eos dico, qui diſciplinā Platonis adamarunt: hoc tamen intereſt, etenim ſubſtantiarū aliæ cum in ſenſus cadant, maiorémque partem digito demonſtrari ſoleant, aliæ uero ſint communes notiones, quas animus ex multarum rerum, quæ ſenſibus uſurpantur, ſimilitudine collectas in unam formam effingit: Platonici has poſteriores, quæ ſola cogitatione continentur, non modo per ſe exiſtere, uerum etiā prioribus illis, quas ſenſus comprehendit, exiſtendi cauſam eſſe putauerunt. atque illi quidem certe in eum errorem inciderūt, propterea quia non ut interpretes naturæ, aut doctores ſapientiæ, ſed ut artifices diſſerendi ad hæc conſideranda acceſſerunt. dimiſsis enim iis, quæ proprie ac uere ſunt, cōmunes illas rerum notiones perſequebantur, neque rationibus ullis neceſſariis utebātur ſed probabilibus quibuſdā argumētis foris aſſumptis, neq; eū natura rei, de qua agebatur, cohærētibus cōtēti erāt. Veteres cōtrariā ingreſsi rationē in eas diſputationes incubuerunt, ut docerent, quæ ſubſtantiæ ſenſum mouerent, ac contingi poſſent, cuiuſmodi eſt ignis & aqua, eas ſubſtantias quaſi parentes, ac procreatrices eſſe omnium rerum, quæ hoc ampliſsimo cæli ſinu cohiberentur. Verum de hac ſententia ab Ariſtotele in aliis libris ſatis, ſuperq; diſputatū eſt. Reliquū eſt igitur, ut quid ea de re ſenſerit ipſe, quā maxime poſſumus plane, ac dilucide exponamus. Principio ſubſtātia in tria genera diuiſa eſt, unum enim genus eſt eorū quæ ſenſibus

ſubiiciuntur, & generantur, & intereunt, de quibus nemo unquam dubitauit, eiuſmodi ſunt animalia omnia, & quæ gignuntur è terra. Altero genere continentur illa, quæ licet ſub aſpectum cadant, ſemper tamen ſunt, neque ullum habent ortum, cuiuſmodi quintam illam naturam diuinam eſſe arbitrantur Peripatetici, ex qua cœleſtes globi, & omnes ſtellæ uagæ, & inerrantes conſtitutæ ſunt. & harum quidem rerum nos in primis initia molimur indagare, ſiue illa ſint plura, ſiue unum. Tertium genus eſt earum ſubſtantiarum, quæ nullo unquam motu cientur, eas quidē etiā Pythagoras, & Platonis ſtudioſi, ſimplices, & ab omni corporis ſocietate liberas dicunt, ſed non minima inter illos diſſenſio intercedit. nam Platonicorum alij tertiū hoc genus in duas naturas partiuntur, in mathematicis inquam formas, & eas ſpecies, quas ideas uocant: alij uero iſthæc duo ad unā, & eandem naturā pertinere contendunt. Pythagorei autem ideas tollunt, mathematica relinquunt. Sed cum ſubſtantiarū quædam animo, quædam oculis cernantur, nos in medio illarū ſita eſſe mathematica exiſtimamus, ut naturas utrarumque quodammodo attingant. cum enim eorum nihil, quæ mathematici docent, corporeæ materiæ ſit expers, eam tamen illi cogitatione detrahunt, & quantitatem ab omni concretione aſpectabili uacuam reddunt. Quod igitur mens facit, ut lineas, & triangula & cæteras eiuſmodi formas à ſenſibus abducat, id Pythagorici uere eſſe, & in rerū natura maximam uim ad res gignendas habere confirmant, ut ex numeris, & Mathematicorum initiis omnia uelint proficiſci. Cæterum

ſubſtantias omnes ſenſum mouentes, ſiue illæ ſint mortales, ſiue ſempiternæ, ad phyſicos pertinere neceſſe eſt. quicquid enim motu aliquo agitatur, ſcientia rerum naturalium continetur: ſapientiæ uero munus eſt, de eo genere ſubſtantiarũ diſputare, in quibus nullum motus aut quietis principium ineſt, quæq; intelligentia tantum & ratione comprehenduntur. neque enim ea, quæ motu prædita ſunt, quæq; illo uacant, ab eodem principio proficiſcuntur. Illud tamen ſcire oportet, ſiquid utrique ſubſtãtiæ commune ſit, utranque ſubſtãtiam ad eã diſciplinam reuocandã eſſe, quæ naturã illã communem conſiderat. Quamobrem cum phyſicus de ſubſtantiis tantum corporeis, ut motu cientur, memorare ſoleat. ſapiens & has, & illas alteras corporis expertes amplectitur, ſed eatenus, quo utrique generi & natura entis impertitur, & ſubſtantiæ nomen ac definitio conuenit. His poſitis ad diſputationem ſubſtantiæ aſpectabilis, & corporeæ iam aggrediamur, déque principiis eius breuiter illa explicemus, quæ alibi longa diſputatione tractata ſunt. Cõſtat igitur ſubſtãtiam omnem, quæcũque ſentiatur, mutabilem eſſe: mutatio uero omnis aut ex oppoſitis certe, aut ex naturis mediis efficitur, quæ & ipſæ ad eam rem appoſitæ ſunt, pro eo quòd uim contrariam in ſeſe cohibent: neque tamen ob eam rem exiſtimandum eſt, quæcunque inter ſe non conueniant, ea continuo ad res immutandas accommodata eſſe, ſiquidem fit albũ ex eo, quod eſt nõ albũ, nõ tamen quicquid eſt eiuſmodi, ad coloris albi procreationem ualet, uox enim eſt non alba, ex qua nunquam tamen colorem album effingi uidemus. Quamobrem intelligendum eſt,

eam facultatem proprie attributam eſſe iis, quæ Ariſto teles ἐναντία, Cicero aduerſa nominat in Latinum uertens, nam contraria dicit appellanda eſſe, quæ ille ἀντικείμενα uocare atque uſurpare conſueuit. Neque uero quenquam moueat quòd ſubſtantia, cui nihil aduerſatur, mutationis tamen expers eſſe non ſoleat: id enim incommodum accidit ei generi ſubſtantiarum, quibuſcum priuatio coniuncta eſt, porrò priuationem in aduerſis quodammodo habendam, alibi iam demonſtratum eſt. Omnis igitur mutatio fit aut ex aduerſis, aut ex rebus quibuſdam mediis: nam ex uiridi etiam nigrum generatur. id ſi ita eſt, neceßitas cogit, ut etiam natura quædã tertia exiſtat, quæ aduerſorum alterum abiiciat, alterũ aſciſcat. neque enim cum nigra exalbeſcunt, color ater conuertitur in albũ, ſed ſimulatque hic ſuperuenit, illico ater in nihilum it. Et profecto uidemus, nullum eſſe mutationis genus, in quo non aliquid maneat, aliquid intereat. cum enim album efficitur nigrum, albus color deletur, corpus ipſum manet. Itaque minime dubium, & planè exploratum eſſe debet, aliquam rem eſſe tertiam, quæ aduerſis ſubiiciatur, illam phyſici materiam appellant: eius natura quæ ſit, paucis exponemus, quãdo in libris rerum naturalium longa de his rebus habita eſt diſputatio. Mutatio quadripartito diſtribuitur, unum enim genus ad ſubſtantiam pertinet, alterum quantitatis eſt, tertium in qualitate uerſatur, quartum omnia locorum ſpatia comprehendit. Et primum quidem genus conſtituit generatio ſimplex, & interitus: ſecundum accretio, & diminutio: tertium alteratio: quartum ea, quam Græci φορὰν uocant, nos ſi uerbũ è uer=

bo uolumus, lationem appellemus licet. Quôd ſi mutatio quæque contraria requirit, ut iam dictum eſt, ſua cuique mutationi aduerſa tribuenda erunt, qualis in primo genere forma eſt ac priuatio: in quantitate magnitudo, & paruitas: in qualitate dulcedo, & amaror, & quicquid aliud ad tertium qualitatis ordinem refertur: quarti uero generis aduerſa erunt loca ſupera & infera, quæq; ad dextrã & ſiniſtrã, ante & ponè iacent. Illud itẽ explicatum eſt, ad mutationem conficiendam, tertiam illam naturam deſiderari, quæ uiciſſim pugnãtia recipiat, eam nos materiam appellabamus. Enimuero, ſi materia ſuſcipere debeat contraria, ſuapte natura informis, & nulla ſpecie prædita ipſa ſit, neceſſe eſt, quo poſſit Prothei *cuiuſdam more in uarias ſeſe formas induere, quibus uniuerſitas naturæ exornetur, & hæc pulcherrima rerum caducarum deſcriptio ſemper ab interitu uendicetur. Quamobrem uehementer erraſſe iudicandi ſunt, quicunque materiam ui ſua ita corporatam eſſe putauerunt, ut ueluti cætera corpora, exiſteret, & ſubiecta ſenſibus foret: contráque diuinum quendam hominem fuiſſe* Ariſtotelem, *prædicandum eſt, qui rem obſcuriſſimam, & tenuitate ſua non oculorum modo, ſed animi obtutum penè effugientem comprehenderit, & primus acutiſſima acie ingenij eam totam perluſtrarit, nobíſque probarit illa ratione, quæ cõuinci nõ poſſet, materiam nihil habere præter habilitatẽ ad cõtrariorũ paria quæq; recipienda, per quam & ipſa ſit: & omnia gignantur, & uiciſsitudo rerum orientium, atque occidentium continentem, & perpetuũ curſum nanciſcatur.* Hoc *poſito difficilis admodum,*

& perobſcura quæſtio facile explicatur, quæ quidē antiquiores illos philoſophos ita implicauit, ut cum ſeſe expedire non ualerent, generationem rerum omnium ſuſtulerint. Etenim conuenit inter omnes, fieri non poſſe, ut ex nihilo quicquam fiat: atqui ex eo item quod iam exiſtat, nihil omnino procreari poſſe uidetur. qui enim oriantur ea, quæ iam ſunt? falſum itaque ſentiunt, qui generationem introducunt. Hunc modum nullo negocio nos diſſoluemus, rerum enim omnium duplicem ordinem efficimus, ut nonnulla ἐνεργείᾳ ſint, nonnulla δυνάμει: alterum nos actum appellemus licet, alteram facultatem, ſiue poteſtatem, ſi modo ita recte conuerſum uideatur: eſſe uerò materiam facultate, perſpicue iam demonſtrauimus. cuncta igitur efficiuntur ex ea re, quæ tum eſt, tum non eſt: fiunt enim ex materia, quæ facultate eſt, actu non eſt: fiunt item ex priuatione, quæ nihil eſt, & ex materia ipſa, quæ aliquid eſt, longe tamen diſsimili modo ex his duobus principiis res conſtituūtur. alterum enim naſcentis rei pars fit, alterum, cum per ſeipſum nihil exiſtat, nullius cuiuſquam rei ulla omnino pars effici poteſt. Neque tamen priuatio non maximam uim habet, ſine qua neque ortus rerum, neque interitus conſequatur. niſi enim materia ſit orbata earum rerum formis, quæ gignuntur, quomodo per Deū immortalem illæ gigni queant? niſi rurſus eiſdem formis ſpolietur, quomodo res ortæ occidant, aut quicquam ullo tempore abſumatur? ac non potius immutabilis rerum ordo, ac diſpoſitio confundatur? ut quæ natura fragilia ſunt & caduca, immortalia fiant, & æuo ſempiterno cum rebus cæleſtibus fruantur. Ni-

mirum hanc materiæ uim ſomniabat Anaxagoras, cum illud ſuum unum introduceret. exiſtimabat enim uir ille, omnia, quæ in ſentiendi rationem caderent, à principio in unum corpus confuſa fuiſſe, quod immoderate agitatum & turbulentum mens accipiens, ſedatũ & quietum reddidèrit. Sed quanto ſapientius noſter Ariſtoteles, qui docet, omnia in materia ineſſe facultate, quàm Anaxagoras, qui ex iis rebus, quæ olim confuſe, ac temere coaceruatæ iacerent, dicat, uniuerſitatem naturæ eſſe procreatam? neque enim efficere ſic poteſt, quin ex iis rebus, quæ actu iam exiſtant, omnia conſtituantur. quamobrem generatio, quam importuna illa quæſtio oppugnat, nullo per eum præſidio firmatur. Quinetiam cæteri ferè omnes, qui de natura diſputarunt, ad eam materiæ cognitionem ueritate duce uehebantur: ſed rem magnis inuolutam obſcuritatibus ſubodorari magis, quàm uidere potuerunt. Quid enim aliud ſignificabat diſcordia illa Empedoclea ordinis parens, mundi procreatrix, quam dicat iſtum ſplendidiſſimum cæli ornatum effinxiſſe, & quatuor illa magna corpora tanta ſapientia diſcreuiſſe, ut ea, quæ inter ſe ſe aduerſiſſima eſſent, & naturis maxime diſſidentibus continerentur, diſiunctis etiam ſedibus collocaret: quæ contrà aliquam inter ſe propinquitatem, & beneuolentiæ cauſam haberent, iis propinqua domicilia diſtribueret? quid item aliud ſibi uult illa eiuſdem philoſophi concordia, quæ mundi partes inter ſe utiliter diſſentientes pernicioſo amore copulare ſoleat, ſupera inferis commiſcẽs, & omnem naturam fortuita confuſione peruertens? contra tamen accidere dicebat in iis mundi par-

ticulis, quæ multipliá primorum quatuor corporum temperatione gignuntur: has enim figurat concordia, diſcordia diſiicit, & ad mortem crudeliſſimê impellit. qua de re ſunt eius philoſophi uerſus elegantiſſimi, quos ut gratum faceremus iis, qui Græcè neſciunt, in Latinum conuertimus, & qualeſcunque illi eſſent, infra ſubſcripſimus,

Nónne uides hanc molē, atque hæc uariātia mēbra?
Nunc illa inter ſeſe arcto coeuntia nexu
Exercent placidam felici fœdere pacem:
Senſiferi unde uigent mortali in corpore motus,
Irarum ingenti nunc tempeſtate coorta
Incipiunt rimis agitata fathiſcere, donec
Diſsiliant duro uitai in littore facta.
Talibus inter ſe uicibus uoluuntur in orbem
Et pecudes, & montiuagum genus omne ferarum,
Et uolucres pictis tranantes aera pennis,
Quæq;que latent liquido Nerei ſub gurgite monſtra,
Veliuolæq; ratis, & amantis aſpera dumi.

Sed iā ad inſtitutam diſputationem redeamus. Dicebamus Anaxagoram, & Empedoclem neſcio quo modo naturam materiæ ſuſpicatos eſſe, hos conſequitur Anaximander, qui principium rerum omnium infinitum eſſe, & inter naturam animæ, atque ignis intercedere ſentiebat, & contraria cuncta olim in eo incluſa fuiſſe memorabat. Sed nemo antiquorum ad cognitionem materiæ propius Democrito acceſſiſſe uideri poteſt, qui ex particulis quibuſdam indiuiduis mundum fabricarit, quarū facultas omnia complexa eſſet, anteaquā inter ſe cōcurſu illo temerario cohæſiſſent. omnes igitur ferè, qui

de natura rerum memorandum aliquid literis conſigna runt, materiam illi quidem, ſed obſcurè nimis attigerũt. Iam uerò quæcunque mutationi ſubiiciuntur, materiam quidem habent, ſed non eandem omnia: rerum enim aliæ caducæ ſunt, aliæ ſempiternæ: & illæ quidem cũ oriantur, & cadant, materiã neceſſario requirunt, quæ formam, & priuationem abiiciat uiciſſim, & aſciſcat: hæ uerò cum neq; ortum, neque occaſum ſentiant, neque unquam aliquid præter locum uariare ſoleant, materiã adeptæ ſunt naturæ ſuæ congruentem, eam dico, quæ unam loci mutationem pateretur. Cum uerò generentur omnia ex eo, quod non eſt, quærat aliquis quódnam il lud ſit: tria enim numero ſunt, quæ non eſſe memorentur: Primum, id, quod nõ modo re ipſa non exiſtit, uerũ ne cogitatione quidem adumbrari poteſt, hoc quidẽ certè genus à generatione penitus abhorret, cum ex nihilo quicq̃ fieri, natura nunquã ſinat. Alterum genus ad priuationem formæ pertinet, quam quidẽ ad ortum rerũ eliciendum neceſſariam dicimus, non quo ex ea res aliqua conficiatur, ſed quòd inhæreat materiæ, ex qua res procreantur. Tertiũ genus ipſam materiã facimus, quæ nõ eſſe dicitur, propterea ꝙ actu non exiſtit, quãquã facultate ſemper eſt, & ipſa quidẽ rerum mortaliũ eſt fœcunda mater, quæ innumerabilibus grauidata formis omnia gignit, & fundit ex ſeſe: uerum de iis ſupra etiã ſatis multa dicta ſunt nobis. Quanquã autem materiã, communem rerum parentem nuncupauimus, non tamen ob eam rẽ exiſtimandum eſt, quamq; rem ex quaque re generari poſſe, quæ res enim formas diſſimiles habent, eas materia quoque diſſimili præditas eſſe oportet: ne

quemadmodum Pythagorei, *formas uagas, & uolaticas inducamus, ut ex homine in elephantum, ex elephãto in culicem aut formicam immigrare cogantur.* Quãobrem *perſuaſum nobis eſſe debet, materiã eſſe illã quidẽ cũctarũ receptaculũ formarũ, iis tamen admittendis certum ordinem à natura adhibitum fuiſſe.* Principio *ingentem illam materiæ molem formæ ueſtiunt ignis, & aeris, aquæ item, & telluris: quibus illa formis induta iam ſpectabilis efficitur, & manibus attrectatur.* Porrò *materia in has quatuor naturas compacta tum demum facultatem nanciſcitur, ut reliquas omnes formas parere ualeat, & mundum ea, quam ſpectamus, uarietate diſtinguere.* Etenim *cum prima illa corpora, quæ uocantur elementa, inter ſeſe miſceri conſuerint, quot proportionum temperationibus ipſa in unam naturam coagmentari poſſunt, tot item ſpecies rerum poſſunt exiſtere, & hoc pulcherrimum mundi theatrum ſuis imaginibus exornare.* Compertum *ſit igitur, unam eſſe quidem rerum omnium materiam primam & communẽ, ſed multas item eſſe materias propinquiores, quæ rebus certis accõmodatæ ſint, & propriæ.* Quòd *ſi natura tãto ordine ad generationem rerum progredi ſolet, profectò temerè, & inconſideratè loqui uideri debent, qui quamque rem ex quaque uulgo generari dicunt: quod ſanè fieri natura ipſa non fert, niſi fortè res in primam illam, & communem materiam interire dicantur.* Non *igitur audiendus eſt* Anaxagoras, *qui eiuſmodi ſententiam tueri conatus ſit, qui tametſi cunctas res in ſuam illam materiam unam, & inordinatam congeſſerit, ut ex ea membra omnia mundi, & omnes particulas effin-*

gere poſſet, parum tamen caute conſuluiſſe uidetur generationi rerum. neq; enim res materia minus differunt, q̃ forma: cùm aliam homo, aliã æs, aliã uitis deſideret. quòd ſi una tantum gignendis rebus adhibita eſt materia, unde quæſo tanta uarietas, & innumerabilium penè rerum diſsimilitudo? Cur non potius cunctarum una & eadem eſt facies, & natura? unam enim Anaxagoras introducit uim & cauſam efficiendi, mentem dico: unam item naturam, quæ ſeſe illi præbeat, & ab ea patiatur. unum igitur neceſſario id erit, quod efficitur, illud inquam, ad quod efficiendum materia accommodata erat. ubi enim res efficiens una eſt, itêmque patiens, unam etiam rem effingere conſuerunt, ut alibi perſpicua ratione demonſtratum eſt, quod etiam facile exemplo declarari poteſt: ex uitis enim materia, quæ una eſt, non ficus aut olea, ſed una uitis propagatur. Hæc de materia dicta ſint nobis. Nunc ad alterum principium ſubſtantiæ corporeæ explicandum aggrediamur. Tres igitur ſunt cauſæ, triáque principia earum rerum, quæ mortali generantur conditione: eorum duo quidem ſunt contraria, forma ſcilicet, & priuatio, tertium eſt materies ipſa: dictum eſt enim, omni mutationi id commune eſſe, ut duobus contrariis conficiatur, & tertia aliqua natura, quæ ſeſe illis ſubiiciat, atquê effingendam tradat. Cum itaque ſubſtantia mutabilis ſit, & oriatur, & intereat, nimirum tria hæc principia requirit. Illud autem ſcire oportet, neque formam, neque materiam gigni: materiam tamen primã, & formas ſimplices dico, aliarum enim longe diſsimilis eſt ratio. Verũ quod propoſuimus, clarius eſt

oſtēdēdum. Si quid in lucem edendum eſt, tria ſemper intereſſe debent: cauſa, quæ uim efficiendi habeat: materia, quæ patiendi: forma, quæ finis ſit effectionis. quòd ſi formam etiam ipſam gigni oporteat, nimirum tria iſthæc genera iterum adhibenda ſint. forma igitur comparanda eſt ad effingendam formam, at illa nuſquam erit, niſi & ipſam ſuperior aliqua eiuſdem generis natura procrearit. Itaque nullum, quantum uideo, generandi modum faciemus, ſed innumerabilis quædam ſeries formarum, quæ gignant, & gignantur, connectenda erit. Quòd ſi natura infinitatem iſtam cauſarum non amat, ſententiam illam noſtram teneamus, formæ, itémque materiæ nullam generationem eſſe. Illud item ſcire oportet, omnes eas ſubſtantias, quæ natura conſtent, parentibus ſuis ad imitationem formæ ſimiles gigni, illorúmque nomine, ac definitione contineri: quod rerum genus Ariſtoteles uocat συνώνυμα, noſtri philoſophi uniuoca uerterunt, nos melius, uerbum è uerbo, res cognomines appellari exiſtimamus. Hominem itaque generat homo, equus equum, & animantia quæque generatim ex ſui ſimilibus procreantur. Ars item, quæ naturam diligenter imitari ſolet, ſimile amat inſtitutum. qualem enim ſpeciem domus animo cernit architectus, talem is domum è lignis, ac lapidibus molitur. Naturæ uerò, & artis ea eſt diſtinctio, quòd illa res eas mouet atque uerſat, in quibus intus incluſa eſt: hæc uim ſuam rebus externis effingendis adhibet. Fortuna uerò, & caſus, ut declaratum eſt in diſputationibus phyſicis, non ſunt ueræ cauſæ rerum gignēdarum, ſed naturæ potius, & artis errores, ac pec-

cata quædam, ut minime mirandum accidere debeat, ſi res caſu, aut fortuitò ortæ non exprimant formam eorum, à quibus procreantur. Quinetiam ueluti ſiquid erroris incidit in artificiis, id neque artificioſum, neque artis effectum appellare conſueuimus: ita ſiquid monſtri è ſemine uitiato in lucem edatur, eius ortus naturæ neutiquam aſcribendus erit. Sed quæſtio perobſcura nobis ſeſe offert de iis animalium formis, quæ ex limo aut re putri ſæpenumero exprimuntur: ad caſum enim ea referre, minime conuenit, cum in rerum natura certum ordinem habeant, ac certis anni temporibus oriantur: in caſu uerò omnia ſint incerta, atque inordinata. quo fit, ut ſine ulla dubitatione natura conſtet horum animalium generatio. Atqui nullas naturas cernimus, è quibus prognata ſimilitudinem ducant eam, quam requiri dicebamus in omnium ſubſtantiarum ortu, qui natura conſtitiſſet. An Solis, & aliorum ſyderum calor eius generis animantium molitor eſt, ac procreator, iſque cæleſtis calor uim quandam admirabilem ſecum gerit, quæ ſimilitudinem contineat rerum omnium, quas producit? an putredo ſemini genitali comparanda eſt? atque ipſa quoque uim illam creatricem habet, quam Ariſtoteles ſolet arti comparare? utq; ab arte, ſic ea ui ſimilia excuduntur? illámque in ſemen ſol & homo, in rem putrem ſolus inſerit ſol? id ſi ita eſt, ut certe uidetur eſſe, nulla neceſſitas cogit, ſpecies illas Platonis introducere ad generandas eas animantes, quas è limo, aut re putri natura moliri, atque effingere conſueuit: id'q; uerè concludi poteſt, quicquid naturalem ortum habet, aut

à natura planè cognomine procreari, aut certè ab eo, quod uim naturæ talis obtineat, & proportione ſit idē atque illa. Verùm hæc hactenus. Oſtēdimus formā non oriri, diximus ſubſtātiam quamque genitorum ſuorum formam imitari: nunc quod ſupereſt, diligentius inquiramus, utrum formæ rerum mortalium, materia nitantur, eiuſque coniunctionem neceſſario requirant: an potius, ut quidam maxima authoritate philoſophi putauerunt, eius ſocietate non ita egeant, ſed ui propria ſe egregie ſuſtentare poßint. Triplex igitur eſt ſubſtantiarum ordo, primuſque materiam continet, cuius natura ita eſt difficilis ad intelligendum, ut uel prudentes, atque acutos fallere queat. Siquidem ad ſenſum, & ſpeciem non ipſius rei pars, ſed tota res exiſtit. cum enim lapides, & ligna nullo ordine congeſta iacent, ſeque contingunt, materiā ædificij futuri, eam eſſe intelligimus: cum uerò faber ea coagmentauit, atque in ſpeciem domus compoſuit, ædificium nihil aliud eſſe niſi illam ipſam materiam exiſtimamus. quod quidem exemplum phyſici antiquiores ab arte ad naturā ipſam transferentes, ad ea corpora, quæ aſpectu, uel tactu ſentirentur, materiam primam retulerunt, utq; in rebus artificioſis, ita in iis, quæ natura conſtarent, non formam, ſed materiā, cuiuſque rei ſubſtantiam eſſe iudicarunt. Alterum ordinem ſibi uendicat forma, quæ generationis eſt finis, quæq; ob eximiā dignitatem natura ſolet appellari, tametſi materia quoq; eodē uocabulo rite nūcupetur. Tertius ordo ex utroq; hoc genere cōflatur, cuiuſmodi ſunt omnes illæ ſubſtantiæ, quæ tanguntur, & oriuntur, & cadunt. Compertum eſt igitur,

& planè exploratum, nonnullas formas eſſe, quæ materia carere non poſſint, qualem dicimus eſſe formã domus, quæ ſublatis lignis, & lapidibus nuſquam manet, niſi ſiquis artem ipſam ædificandæ domus formam uocet. At hæc, & cæteræ eiuſdem generis formæ in animo tantum, atque intelligentia inhærent, quocirca neque ortum habent, neque occaſum, ſed quadam alia ratione dicuntur eſſe, aut fuiſſe: animi enim cogitatio facit, ut ſint, atque non ſint. Si quæ igitur formæ ſunt, quæ adminiculo materiæ non egeant ad ſe ſuſtentandas, eæ nimirum naturales ſunt. quamobrem non malè Plato, qui rebus artificioſis ſpecies nullas aſsignauit, ſed iis tantummodo, quæ natura conſtarent: non malè, inquam, ille, ſi modo ſunt ullæ ſpecies huius etiam generis. perſpicuum enim eſt, quaſdam formas naturales eſſe, quæ cõcretione materiæ ſine pernicie ſpoliari non queant, qualis eſt forma capitis, & ignis, cæterarumq; rerum, quæ ſingulis ſubſtantiis conficiendis eam materiam ſuppeditant, quæ ultima, ſiue proxima nuncupari ſolet. Quinetiam, ſi uerum uolumus fateri, uix ulla forma eſt, quæ ſine materiæ adminiculo conſiſtat: quod quidem ut planum fiat, illud in primis attendendum eſt, quæ cauſæ ſint efficientes rerum, eas cauſas neceſſariò iis rebus ætate antecedere, quas efficiant: ab illarum enim fonte motus ille ſalutaris profluit, ac uitalis, q naturam ad pariendũ ciet. contrà cauſæ illæ, quas formas appellamus, ſemper æquales, & coæuæ iis corporibus eſſe conſueuerunt, cum quibus aptæ, connexæq; degunt, ut nunquam ipſis maiores natu exiſtant, aut illa uel momento temporis antecedant. tunc enim primum bona exiſtit ualetudo, cum

primum bene cœperimus ualere: itemq́; figura globi tūc exoritur, cum artifex globum ipſum ad uolubilitatem rotundauit. An uerò ullæ formæ diſſolutis corporibus ſuperſint, perobſcura quæſtio eſt, déque ea re ſumma ſemper philoſophorum diſſenſione certatum, & in libris rerum naturalium ab Ariſtotele diligentiſsime diſputatum eſt: qui quidem hoc in loco prædicat, & clariſsima uoce pronuntiat, nihil impedire, quominus aliqua forma poſt mortem remaneat, ſi modo anima forma ſit, ut profectò eſt: neque tamen illam omnem immortalem eſſe dicit, ſunt enim partes eius nonnullæ concretæ, ac generatæ, quæ quidem ex ipſa materia pullulant, atque radices in ea tam alte infixas habent, ut nullo modo aut auelli, aut ſine miniſterio corporum quicquam muneris fungi queant: eiuſmodi ſunt ſentiendi facultates & partes animæ libidinum atque irarum æſtu fluctuantes, & ſiquid aliud nobis ac brutis animantibus æqualiter à natura communicatum eſt. Has igitur cum corporibus interire, minimè dubitandum eſt. at uis illa animæ præſtantiſsima ac diuina, quæ ſapit atque intelligit, quæq́; principia & cauſas rerum cernit, earumq́; progreſſus, & cum præſentibus præterita, futuráque coniungit, ea nimirum uis ſine ulla dubitatione foris uenit, neque ex ſordibus materiæ, ſed cælo hauſta, atque libata eſt: neque in corpore ita hæret, atque infixa iacet, ut ſine eius ope conſiſtere non ualeat, & ſua ui, diuina illa munera pulcherrimè obire. Quocirca mētem ipſam ſemper integram, atque incolumem ſtare, neque ulla mortis fata ſubire, conſtantiſsimè credendū eſt: neque temere audiendi ſunt nonnulli homines qui gra-

uiſsimas cum immortalitate animorum inimicitias gerunt, eiúsq; opinionem cum natura hominis natam, atque altam, inque illa præſtantiſſimo Dei munere infixam, atque inſitam euellere, ac radicitus extirpare conantur, perinde quaſi ægerrimè ferant, uitámque parum uitalem putent, niſi ſibi ac cæteris hominibus cum maximo eorum incommodo, ac dolore perſuaſerint, naturam noſtram eſſe totam mortalem, ac pecudum more deleri, ac funditus interire. Sed iam ad eum ſermonem, ex quo egreſsi ſumus, reuertamur. Oſtendimus formas rerum naturalium uinculis corporum exolui non poſſe, quam ob cauſam non eſt uerendum profiteri, ſpecies illas, quas Plato mirabiliter amplexabatur, eſſe res inanes, atque commenticias, præſertim quæ nihil agere, neque ullas utilitates in rerum naturalium ſocietatem conferre poſſe uideantur. Nam quòd natura in illas intuens, formas rerum corporearum ſoleat effingere, id uerò abſurdum ac fabuloſum uidetur. ſinguli enim homines ſingulos homines generant, itémque ſcientia medicinæ bonam ualetudinem parit, atque eius planè ſimilitudinem gerit, ut nihil cauſæ uideatur eſſe, quamobrem accerſamus formas illas communes, quarum exemplar in formis ſingulis effingendis natura ſequatur: ſimilitudo enim ea, quam requirit generatio, in ſingulis rebus ipſis, ut ſæpe iam dictum eſt, ſatis inuenitur. Sed alienum fore non uidetur, ſi breuiter expoſuerimus, quid de hoc uniuerſo genere ſenſerint philoſophi ab Ariſtotele profecti, atque eius inſtitutionibus eruditi: quæ quidē omnia, ut facilius intelligantur, faciendum uidetur, ut ab opinionibus aliarum diſciplinarum

ſumamus exordium. Qui igitur Anaxagoræ rationem ſectamq́; ſequebantur, ij formas latitare exiſtimabant, & cum de rerum ortu diſputarent, aiebant eas omnes in ſingulis occultatas eſſe: itaque generationē tum demum exiſtere, cum ex illa fortuita, & temeraria coaceruatione res ad ordinem traducerentur, idq́; munus proprium eſſe eius cauſæ, quæ in ſe contineret efficientiam naturalem, & confuſa ac perturbata poſſet digerere, ex eiſq́; deſcriptionem elegantem deſignare atque conficere. Exorti ſunt non ita longo poſt tempore Academici, qui ſententiam Anaxagoræ oppugnarēt, formaſq́; rerum corporearum negarent ſemper extitiſſe, illaſq́; dicerent ab ea cauſa, quam modo dicebamus, effingi ac creari conſueſſe, atque in materiam inſeri, cauſamq́; illā affirmarēt uniuſmodi, & ſimplicem eſſe, & ab omni materiæ cōcretione ſecretam ac liberā. Non defuere tamen nonnulli, qui eam duplicem conſtituerent: ut una eius naturæ eſſet, quam expoſuimus, eáque formandis animantibus præeſſet, quæ rem corporeā ſui ſimilem non haberent, unde gignerētur: altera uerò cōcreta foret, atq; tractabilis, cuiuſmodi eſt ignis ignem procreās, atq; hominem homo. Itaque cum hæ diſciplinæ tanto interuallo inter ſe diſiunctæ eſſent, Peripatetici ſeſe illis interiecerunt, ac mediā quandā rationem, ac ſententiam tenuerunt, quæ minus certe dubitationis haberet, & ad ſimilitudinem ueri propius accederet. Diſputant enim illi, neque formas eas, quæ iam abſolutæ ac perfectæ ſint, è latebris materiæ depromi: neque rurſus illas, quæ penitus non exiſtāt, à re efficiente creari, & cum materia conglutinari, ſed quod ex utraque hac natura conſtat, hoc certe

effici, ac generari pronuntiāt, idq́; negocium à ui mouente administrari: quæ materiā ciendo, miſcendoq́;, ac ultro, citroq́; uerſando ſic afficiat, ut forma, quæ facultate iam inerat, ex ea extundatur, & tandem erumpat in actum. Non igitur apud Peripateticos conficiens cauſa ex nihilo formas fabricatur, ut apud Platonicos facit, aut eas foris aſſumptas informi materiæ adiungit: ſed facultates earum in ſinu illius incluſas, ut iam dictum eſt, efficacitate ſua traducit ad actum, & perfectionem, atque ad hunc modum res naturales conflantur, quæ ex materia, formaq́; conſiſtāt: idq́; non ſolum de ſubſtātia, ſed de cæteris quoque rerum generibus ſentiendum probāt. ex quo efficitur, ut cum dicimus, rem quamque à re ſimili generari, nequaquam intelligendum ſit, formas efficiētes uſquequaque ſimiles effectis eſſe oportere: ſatis enim ſuperq́; eſt, ſi uim illæ ac efficientiā teneāt, quæ rerum formandarum ſimilitudinem in ſeſe cohibeat: quā ob cauſam ignem non modo ab igne, ſed etiam à motu uidemus excitari. Itaque cum res aliqua animatur, minime ſuſpicandum eſt, animam extrinſecus acceptā, aut effictam ad ipſam materiam duci, & cum ea copulari, ſed quæ anima iam facultate in ipſa intus ineſſet, eā animam per efficientiā cauſæ in actum erumpere, atque ita ex rudi, & inchoata in abſolutionē perfectionemq́; politiſſimam adduci. Quæ cum ita ſe habeant, itaq́; natura comparatum ſit, ut ſiqua res aliam rem in actum proferre debeat, cum ea re nonnullam ſimilitudinem, ac conuenientiā habere cogatur, neceſſe eſt, uim illā ſeminis præpotentem ac generatricem, quæ formas animantes ac ſpirabiles effingit, ipſam quoque animantem

eſſe facultate: ſimiliter atque domus illa poteſtate eſt, quã animo geſtat architectus, quam ob cauſam Ariſtoteles eam uim arti comparare ſolet, quæ uis profectò res quædam excellentiſsima, ac diuina iudicanda eſt, quippe quæ uitam rebus, & iucundiſſimam ſpiritus uſuram munificè largiatur, eadémque rationis ac intelligentiæ particeps eſſe quodammodo uideri poteſt, cum ingrediatur artificioſe, & certam ſibi metam proponat, ad quam uitalem illum ſuum curſum dirigat, quem perſequitur uſque eò, dum optatiſsimum animationis præmium capeſsit. Vtitur autem facultas hæc diuina miniſterio caloris ad ſpirantia ſimulachra effingenda, íſque calor, ut memorat Ariſtoteles in libris de generatione animalium, non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine, ſpumoſóque corpore continetur, & natura, quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum: quamobrem ignis nullum animal generat, neque conſtitui quicquam denſis, uel humidis, uel ſiccis uidetur: at uerò ſolis calor, & animalium, non modo qui ſemine continetur, uerum etiam ſiquid excrementi ſit, quanquam diuerſum à natura, tamen id quoque principium habet uitale. Hunc igitur ſalutarem calorem, ac fœcundum ciet homo, & rerum omnium ſol generator ac parens: quocirca hominem dicit idem Ariſtoteles ab homine, & ſole procreari. Quinetiam ille manans à cunctis ſyderibus, terras & maria omnia irrorat, ſéq; per ingentia illa corpora infundens, ac penitus inſinuans ex iis gignit ac fundit fœtus uniuerſos, quicunque nullo ſemine progignuntur. Multiplices uerò ſtellarum curſus, earumq; congreſſus

digreſſusq́; , & propinqua aut longinqua interualla, diſparéſque item earum inter ſeſe obtutus teporem iſtū, ſatorem rerum atque altorem uariè temperant ac moderantur, atque ad multiformes animantes figurandas aptum atque habilem reddunt. Neque uerò ſyderum motiones ipſæ, ac diſsimiles conuerſiones non ſuos duces, ac moderatores habent, qui & ipſi ſubiiciuntur libentes imperio patris ſempiterni, quem quidem ſupremam ac principalem artem, rationis & intelligentiæ compotem rite nominare poſſumus, quæ reliquarum artium naturæ magiſtra eſt, atque iis prudentiſsime omnia facienda præſcribit, & ſplēdidiſsima cœli templa, & quatuor naturas, quæ deinceps conſequuntur, & omnia quæ ex earum diſpari temperatione oriuntur, incredibili charitate, ac conſilio regit ac gubernat, & infinita ſapientia moderatur: utq; illa bruta & omni ſpecie carens materiæ infimæ moles facultate ſua res omnes mortales complectitur, ſéq; illarum formis accipiendis facilem præbet: ſic in illa pulcherrima & excellentiſsima forma ſupremæ & ſapientiſsimæ artis, cunctæ formæ mortales immortalesq́; ui, ac efficientia rerum omnium præpotente continentur, atque ab eius incredibili bonitate permanant, & conſeruantur omnia, quæcunque hoc latiſsimo cæli amplexu cohibētur: ut minimè mirandum uideri debeat, ſi natura, quæ non ſapit, ad gignendum tamen progrediatur ratione & uia, tantóq; ordine tamq́; admirabili artificio hæc pulcherrima opera conficiat, quæ uidemus: quippe quam mentes illæ ſingulares, ac beatæ regant, moueant, gubernent. Hæc igitur Peripatetici de generatione

rerum doctiſsimè diſputare conſuerunt. Sed nos ad reliqua exponenda pergamus. Itaque cauſæ, & principia ſubſtãtiæ, ac reliquorum generum ſint eadem nécne exquirendum uidetur. Nimirum ſi propria, & ſingula quæque generum principia quærimus, non eadem ſunt: ſin autem loquimur uniuerſe, atque eã rationem ſequimur, quæ ἀναλογία Græce, Latine comparatio, proportioue nuncupatur, omnium eadem quodãmodo uideri poſſunt. Neque tamen ea res ita perſpicua, aut exploratа eſt, quin animus diligentius expẽdens maximopere addubitare cogatur. Etenim admirãdum accidit, ſi ſubſtantia, quæq; illi ſunt inhærentia, ab eiſdem initiis efficiãtur, atque eadem elementa, & tanquam ſemina habeãt, unde generentur, atque naſcãtur. Vt enim reliqua genera miſſa faciamus, quam neceſsitudinem, aut cognationem habere poſsit ſubſtãtia cum iis, quæ Ariſtoteles τὰ πρός τι, noſtri autem philoſophi uulgo relatiua appellãt, at Cicero elegantius, ſub eandem rationem cadẽtia uſurpare ac nominare conſueuit? quid igitur ſubſtãtiæ cum iis rebus? Nempe illa per ſe ipſa, & ſua ſpõte conſiſtit, hæc uſque eò imbecilla atque exili natura ſunt, ut cogitatione potius depingi, & ab animo informari uideãtur, quàm in rerum natura locum aliquem habere. Quòd niſi beneficio reliquorum accidentium ſubſtãtiam attingant, atque ad illam eo modo annitãtur, in nihilum profectò recidãt. Age uerò ſi ab eiſdem initiis cunctæ res ortum habent, cuiuſmodi oro illa exiſtunt? an in ordine decem ſummorum generum collocãtur? an potius excedunt extra, & illa antegrediuntur? Scilicet elementa ſolent iis ſemper anteire, quæ conſti-

tuunt: At nihil decem illis generibus eſt prius, atq; adeo quicquid rerum uſquequaque eſt, eorum uniuerſitate cõtinetur. At neque ſubſtantia elementum eſt eorum, quæ cum aliquo conferuntur, rerûmue cæterarum, quæ in illa adhæreſcunt, multóque minus illæ ſubſtantiam generare queant. primum enim initia, quæq; ab iis permanant, in eodem genere ſemper ineſſe oportet: deinde ſubſtantia in naturas accidentium ſoleret interire: quicquid enim diſſoluitur, in ſua elementa diſsipatur: non igitur rerum omnium eadem principia ſunt ponenda. Iam uerò nihil ſuimet origo & principium eſt, ſed alia ſemper ſunt elementa, atque ea quæ ex iis temperantur: uidemus enim inter Socratem multum intereſſe, & illa quatuor corpora, unde ipſe concretus factusq; eſt: ſint igitur oportet natura diuerſa decem ſumma genera, eorumq; principium, at illa cunctas naturas amplectuntur, non eſt igitur decem generum unum idémque elemẽtum. Ex hoc etiam apparet, Platonicos in maximo errore uerſari, qui exiſtiment unum, atque ens rerum omnium eſſe elementa. ſi enim uera loquantur, coguntur iſthæc duo in iis omnibus ineſſe, quæ conſtruuntur ex ipſis. ut igitur a, & b, plurimum differunt ab ea ſyllaba, in qua inſunt, quamq; conſtituunt: ita longe diſcrepabunt unum, & ens ab iis omnibus, quæ ex eorum copulatione conflantur: quocirca neque ſubſtantia, neque qualitas, neque quicquam aliud eorum, quæ decem generibus ſubiiciuntur, ens erit, atque unum. Quî uerò fieri poteſt, ut hæ duæ res, quæ ſunt communes animi notiones uniuerſitatem rerum continentes, fiant elemẽta earum rerum, quæ ſub aſpectum & tactum cadũt?

Nullo igitur modo concedendum uidetur, aut ens, atque unum, aut alia quæpiam communia rerum eſſe principia, ex quibus omnia fluant atque conſtruantur. An, ut initio huius diſputationis dicebamus, tum eadem, tum alia, & diuerſa ſunt? uidentur certe comparatione ac proportione eadem eſſe, ſpecie uero plurimum diſcrepare: idque ita eſſe, primum in iis cauſis oſtendemus, ex quibus natura cuiuſque rei conſtat. Compertum eſt igitur, res omnes mortales ac caducas, ex forma & priuatione, ac materia confici: ueluti corporum, quæ ſenſibus percipiuntur, forma fortaſſe uis caloris eſt: priuatio, frigoris natura: materia uerò ea res, quæ primum ac per ſe ad hæc accipienda poteſtatem habet. Diximus autem dubitanter, uim caloris & frigoris formam & priuationem eſſe rerum corporearum, propterea quòd re uera eiuſmodi non ſunt: tametſi non mediocres philoſophi id affirmarint, nos autem illuſtrandæ quæſtionis cauſa iſthæc exempla uſurpamus. Itaque ſi uis caloris ignem atque artem informet, uis autem frigoris, quam priuationem appellauimus, aquam & terram conſtituat: nimirum utraque hæc natura, itémque materia ſubſtantia exiſtat, necnõ etiam quatuor prima corpora, quæ ex iis conficiuntur, itémq; ſi qua ſunt alia, quæ ex ui caloris & frigoris commiſta & temperata conſiſtant, cuiuſmodi carnem atque oſſa uidemus exiſtere. Hæc uerò differunt à corporibus ſimplicibus, quòd illa & materias & formas uniuſmodi & ſimplices, hæc eaſdem permiſtas atque concretas habent: ex quo exiſtit ſubſtantiarum corporearũ eadẽ quidem eſſe principia proportione, eáque omnia inter ſe comparari:

ſpecie tamen eſſe diſparia, longéq; diſiuncta. Ex iiſdem igitur principiis, atque elementis quodammodo cunctæ ſubſtantiæ generantur, reliqua uerò genera ſumma, quæ deinceps conſequuntur, atque illarum adminiculo conſiſtunt, aliis prædita ſunt initiis, maximéq; diuerſis, quæ tamen proportione redduntur eadem, quæ ſubſtantiarum: ut enim in primo rerum genere, ſic in cæteris omnibus tripartitò principia diſtribuuntur: in formam, priuationem, atque materiam. ſed harum rerum in unoquoque genere longe diſsimilis eſt ratio, & natura: in coloribus enim, qui ad qualitatem referũtur, albus eſt forma, ater priuatio, materia ſummum corporis, quod ad omnes colorum uarietates accipiendas facultatem habet. Item in diſtinctione temporis lux formæ locum tenet, tenebræ priuationis, aer materiæ: ex quibus certè initiis dierum noctiúmq; uiciſsitudo iucunda, & ſalutaris ortum habet. Enimuero cauſæ, quas adhuc commemorauimus, ſunt inſitæ in rebus, atque intus incluſæ: ſed aliæ reperiuntur, quæ non hærent, aut inſunt: qualis eſt ea, quæ uim efficiendi habet. Perſpicuum eſt igitur, principium ab elemento plurimum intereſſe: nomen enim alterius in omnia genera cauſarum patet, alterius in iis ſolum ponitur, quæ partes rei ſunt. Proinde fundamenta domus, tum principium dicimus, tum elementum: architectum uerò non elementum domus, ſed principium rite nominamus. Sunt igitur elementa rerum tria cõparatione, quæ iam ſæpe dicta ſunt nobis: principia uerò in quatuor genera ſecantur, materiam, formam, priuationẽ, uim mouentem: neque uero eadem ſunt omnium rerum, ſed ſua propria cuiuſque: ut in animalibus, exẽpli

cauſa, forma eſt bona ualetudo, morbus privatio, materia corpus, ſcientia medicinæ res efficiens. In ædificiis eundem ordinem habent: certa domus deſcriptio, et cõtraria confuſio, lateres, ædificãdi ratio. Et nomen quidẽ principij iſthæc omnia comprehendit. Iam uerò ſingulæ res à ſimilibus efficiuntur, ut ſupra diſputatum eſt: in naturalibus enim hominem generat homo, in artificioſis item forma, quæ animo ac mente opificis comprehenſa eſt, formam ſui ſimilem effingit: ex quo ſequitur, formã eſſe effigiem quandam, & ſimulachrum efficientis cauſæ, & principia tum in quatuor genera dilatari poſſe, tũ in tria coarctari: idq; ex eo, quòd forma & uis efficiẽdi numero diſsideãt, ſpecie coniungantur. cõſtat enim medicinæ ſcientiam quodammodo ualetudinem eſſe, itemq; ædificandi rationem ædium formam: & in iis, quæ natura gignuntur, ſemen hominis quodammodo eſt homo. Quid uerò ſi falſum ſit, effecta cum efficientibus ſimilitudinem habere, eorumq; imaginem ac ſpeciem gerere? quæ enim ſimilitudo ſerræ apparet in ſectione, quam efficit illa? an ſerra inſtrumentum eſt, cauſa uerò efficiens eſt ipſum exẽplar ſectionis, quod in animo, atque in mẽte artificis impreſſum hæret? Itaque ut ueritas eius ſententiæ cõſiſtat, quæ profitetur, è ſimilibus omnia gigni, atque fingi, excludenda ſunt ab ea inſtrumenta omnia cauſarum, item fortuna, & caſus: neque omnes quidem cauſæ efficiẽtes retinẽdæ, ſed propiores tantum, & quibus aliqua cum rebus effectis uicinitas eſt, longinquitas enim diſsimilitudinem ſemper affert. Nos autem de genere cauſarum mouentiũ adhuc locuti ſumus, quæ effectis propinquæ, & finitimæ ſunt: ſed reliqua eſt nobis

illa cauſa excellentiſsima, & ſempiterna, quæ à cuncta natura corporea lõgiſsime abeſt, quæq; omnium cauſarũ principatum obtinet, atq; uniuerſitatem rerum ui ſua ſalutari ac præpotenti mouet ac gubernat, de qua nobis hæc omnis diſputatio ſuſcepta eſt. Videmur quidem ſatis oſtendiſſe, principia decem ſummorum generum eadem eſſe proportione, nunc alia uia ingrediẽdum eſt, ut doceamus à primo rerũ genere quaſi à fonte omnia manare, & quibus ex initiis ſubſtantiæ naſcãtur, ex eiſdẽ cætera, quæ ex illa apta ſunt quodammodo progigni. Etenim cũ rerum aliæ ſint ſeparabiles, & quæ ſuis ſeſe uiribus ſuſtineant: aliæ neq; ſeparari, neq; ui ſua nullo adiuuãte niti queant: perſpicuum eſt, priore genere ſubſtantias contineri, poſteriore uniuerſam naturã accidẽtium: affectiones enim, motuſq;, & cætera eius generis, ſubſtantiarum adminiculum requirunt: & niſi ad earum naturas annitantur, in nihilum continuo intereant. Vt igitur ex ſuis initiis ſubſtantiæ, ita ex ipſis ſubſtantiis accidẽtia ſunt apta: quibus poſitis conficitur, accidentia ꝙ ſint, ꝙ eſſe dicantur, ꝙ in rerum natura incolumia, ac ſalua conſeruentur, id omne à ſubſtantiæ principiis habere. Quid uerò ſi non omnes ſubſtantiæ ab accidentibus ſeparabiles ſint? quî enim accidere poteſt, ut quæ concretæ, atque tractabiles ſunt, eæ incolumitatem, ac ſalutem retineant, niſi accidentium natura præſtò ſit, quæ materiam in officio contineat, illámque aptam, atque habilem conſeruet ad formas earum ſuſtinendas, ac tuendas? num igitur ſolitariæ, ac ſecretæ ſunt illæ tantum, quæ non oculis, ſed intelligentia, atque animo cernuntur? Sed ad propoſitum reuertamur. Oſtendi-

mus, ſubſtantiam eſſe principium reliquorum generum. nunc roget aliquis, à quibus ipſa initiis fluat. Num igitur ab anima, & corpore? an potius à corpore, mente, appetitione? Nimirum cum ſubſtantia bipartita ſit, & unum genus animantes, alterum naturas inanimatas, atque mutas comprehendat, ratio poſtulare uidetur, ut eius principia ponamus primum animata, ne res animales ab inanimis efficiantur: deinde immortalia ac ſempiterna, qualis eſt globorum cæleſtium natura, quam Ariſtoteles animatam putat. Quæ ſi uera ſunt, corpora illa ſancta cohibent ipſa quidem in ſeſe mentem, atque intelligentiam, eamq́; uim, quam Ariſtoteles ὄρεξιν, *nos appetitionem appellamus, cæteras uerò partes animæ neq; habent neq; deſiderãt: quippe quæ ad ſalutem, & conſeruationem corporum fragilium, & caducorum à natura ſint conſtitutæ. Ea re factum eſt, ut cum diceremus, initia ſubſtantiæ eſſe animam atque corpus, continuo quaſi noſmetipſos corrigentes adderemus, ea potius eſſe mentem, appetitionem, corpus: nequem uidelicet ea uerba in illum errorem inducerent, ut audiẽs, animam eſſe principium, exiſtimaret, omnes animæ partes in globis cæleſtibus collocatas eſſe. Verùm quod ſupra diſputabamus, à principiis, quæ eſſent eadem proportione, decem ſumma genera proficiſci, id aliam ingreſſi uiam, atque aliis uſi argumentis confirmare poſſumus: eiuſmodi enim principia ſunt actus, & facultas, quæ omnia quidem comprehendũt, ſed ita, ut diuerſa ſint, & alia cuiuſque generis, atque alio modo. neque enim aut una eſt ratio cuiuſque actus, & facultatis, ut paulopoſt uidebimus: aut idem actus exempli cauſa, eadémque fa-*

cultas eſt principium ſubſtantiæ, & qualitatis. Hæc autem duo eſſe initia rerum omnium, id euidenti argumēto eſſe poteſt, quòd unaquæque res modo actu, modo facultate eſt, ut uinum, caro, homo. Verum nequis hac oratione inductus exiſtimet, principia rerum eſſe plura quatuor, ſi iis, quæ ſupra enumerauimus, acceſſerint actus, & facultas, attendendum eſt, hæc duo ad materiā, formā, priuationem & uim mouentem commodè, atq; appoſitè referri, ac reuocari poſſe. forma enim ſi ſeparabilis à materia ſit, actus planè eſt, itemq; id, quod ex utraque natura conſiſtit. Quin etiam priuatio eſt quodammodo rudis actus, & inchoatus: ut tenebræ, & qui ægra ualetudine ſunt. Materies autem facultas eſt, quippe quæ habilitatē habeat ad formā accipiendam, ſimiliter atq; ad priuationem. Apparet igitur, quæ principia ſex uidebantur, ea plura quatuor non eſſe. Proinde quæ neque materia, neq; forma inter ſe conſimili ſunt, ea nimirum facultate pariter, atque actu differre cōſueuerunt, quod exempli appoſitione perſpicuum ac planum fiet: conſtat enim, materiam hominis eſſe ignem, & reliqua elementa: formā, animam ipſam: cauſam uerò, quæ efficienter antecedit, bipartitam eſſe: ut altera propinqua & finitima ſit, qualis eſt pater: altera ſit longinqua & procul remota, cuiuſmodi eſt ſol, & ſignifer orbis: hæc igitur duo, ut nihil in ſeſe cohibent affine, aut ſimile materiæ, ac formæ, & priuationis, ex quibus homo cōſtat: ita facultatem nacta ſunt, atque actum longe diſparem, plurimumq; diſtantem. Illud præterea ſcire oportet, cum aliæ cauſæ communes ſint, aliæ ſingulorum propriæ, uera initia rerum ad ſecundum genus reuocanda

eſſe,ut ſinguli actus,ſingulaéq; materiæ ſint cauſæ principales. Primum enim res ſingulæ, ac indiuiduæ tametſi ratione ac intelligentia poſteriores ſunt naturis communibus ac uniuerſis, re ipſa tamen antegrediuntur, ut ab illis oriri non queāt. Deinde fallitur maxime, ſiquis putat communem aliquam formam extra animum, ac mentis informationem conſiſtere. Poſtremo ſic à naturæ cōmunibus communia effici par eſt, ut à ſingularibus ſingularia fieri uidemus. Socratem enim generat Sophroniſcus & Phænareta, & Achilles Pelei ſatu Thetidiſq; cōceptu editus eſt: at communis homo nullus exiſtit, nullā igitur formā communem, hominis effectricem in rerum natura eſſe, perſpicuum eſt. Hominem tamen dicimus ab homine procreari ob eam rem, quòd tu, ac pater tuus homines ſitis: ſimiliter atque ſtatuam à fictore dicimus fieri, propterea quòd Phidias Iouem Olympium, aut Mineruam fingat. Quòd autem accidere dicebamus principiis decem ſummorum generum, ut inter ſe natura diſsiderent, tametſi intercedente proportione, quæ magna rerum cōciliatrix eſt, ſocietate coniungerentur, id ipſum ſcire oportet in eiſdē generibus euenire ſingillatim: ut in quoque aliæ rerū aliarū ſint cauſæ, atque elementa. nam, uerbi gratia, in primo diuerſis è principiis efficiūtur homines, atq; equi. Sunt etiā cauſæ, quæ ſpecie ſeſe attingāt, numero diſtinguantur. numero enim alia eſt tua materia, atq; mea: item forma, ac uis mouens: hæc tamen omnia proportio, ac uniuerſa ratio tam arcte conciliat inter ſeſe, ut non modo ſocietatē coire, ſed etiam eadem penè fieri uideantur. Vt igitur huius diſputationis ſummam breui colligamus, ſiquis

rogét, eadem rerum principia ſint, nécne: reſpondendũ erit, illum eadem omnium reperturum, ſi rationem cauſarum uniuerſam animo contempletur: ſin autem ſingula initia rerum perſequi malit, multiplices planè, uariáſque materias, ac formas, & priuationes eius animo ſeſe oblaturas eſſe. Dicendum eſt etiam, initia cuncta proportione inter ſe apta, colligatáque eſſe, eadémque exiſtere quodammodo: propterea quòd exẽpli cauſa ſubſtantiæ forma ad ipſam ſubſtantiam habet eandem cõparationem, quam habet qualitatis forma cum ſua qualitate: quod idem de materia, & reliquis principiis omnino ſentiendum eſt. Quid uero, quòd ſublato primo genere ſummo, nouem reliqua tolluntur? ut minime cunctandum ſit profiteri, initia ſubſtantiæ quaſi fontes aliquos perennes, ac redundantes eſſe, unde omnia oriantur, ac fluant, quæcunque natura rerum capit, & continet. Ex quo factum eſt, ut non modo Ariſtoteles uir iudicio atque ingenio diuino, ſed etiam ſuperiores philoſophi arbitrarentur, ſi ad primas cauſas ſubſtantiarum indagando peruenirent, ſe primordia omnium rerum inueſtigauiſſe. Iam uerò etiam cauſæ rerum efficiẽtes, quæ priores effectis, & cum iis penè continuatæ ac cohærentes, omnes inter ſeſe comparari ſolent, & quaſi eædem proportionis cauſa iudicari. In primis uerò contraria, & aduerſa in natura rerum caducarum nomẽ ſibi principiorũ uendicarũt, formã dico, & priuationẽ, quibus planè ſubiiciẽda eſt materia, in cuius gremio illa uiciſſim cõquieſcãt. Ea uerò neq; genere ſunt eadem, neq; ex toto diſſimilia, aut diuerſa, ſed inter utrũque extremum interiecta mediũ quẽdã locum obtinẽt,

atq; inter ſe ea, quã ſæpe uſurpauimus, proportione cõci liante copulantur. Quæ principia rerum corporearum, & quot numero eſſent, & quo pacto tum eadem, tum diuerſa forent, ſatis eſt dictum nobis: quamobrem harum rerum diſputatio hunc habeat finem: iam enim maiora nos uocant, iã acies ingenii eſt acrius intendẽda, & dimiſſa omni cõcretione mortali, & quicquid in cer nendi, aut tangendi ſenſum cadit, ad ea, quæ uix animo, & ratione, aliqua ex parte comprehendi poſſunt, ſumma cum reuerentia, & caſtimonia accedendum eſt, déque Deo, *ac cæteris mentibus ſingularibus, ac ſempiternis oratio eſt ſuſcipienda. Quòd ſi poetæ regum mortalium bella ſcripturi* Apollinem, & Muſas *inuocare conſueuerunt, quæ ſuis orſis ſucceſſus proſperos dent, quanto magis nobis faciendum eſt, ut de immortali regum rege ſermonem habituri, eius ipſius auxilium pie ac ſuppliciter imploremus! Adſis igitur ô Diûm, atque hominum* Pater & *uniuerſæ naturæ ſancte procreator. Tu certè homini naturã cõpotẽ rationis ac cogitationis ea re impertiſti, ut tuæ immenſæ poteſtatis, atque ſapientiæ, ac bonitatis ſimulachrum in terris exiſteret, utq; cum cæteræ animantes uentri, pabulóque ſeruirent, ille in tui numinis maieſtate ſuſpicienda, & prædicanda omnem ſuam uoluptatem, omnem operam, mentem denique omnem collocaret, téque pie colendo, & aſsiduè contemplando ſummũ bonum conſequeretur. Da igitur pater, ut quando nemo mortalis præſtantiſsimam tuam ſapientiam, ac bonitatem neque dicendo, neq; cogitando aſſequi poteſt: da ſaltem, ut nihil de te abſurdũ, nihil tuo cultu alienũ, aut*

impiũ meditemur, aut loquamur, nóſque ab omnibus uitiis, & maculis integros, caſtóſque conſerua, ut in humanis corporibus uitam cæleſtẽ imitari, & tãdẽ membrorum uinculis relaxati in concilium mentiũ beatarũ, & in ſedem illam tuam, ac æternam domum peruolemus, ubi perfectam auguſtiſsimi numinis tui ſciẽtiam cõſequamur. Principio ſubſtantia tripartitò diſtribuitur: Tũ in corpora mobilia, & caduca: Tũ in ea quæ in motu quidem ſunt, uerum continenti ac ſempiterno. Tertiũ genus eſt earum ſubſtantiarum, quæ ſunt omnis motionis expertes, & ob eã cauſam naturales appellari nõ poſſunt. De hoc genere deinceps oratio nobis eſt habenda. Neceſſe eſt igitur ſubſtantiam aliquam perpetuam, atque immobilẽ exiſtere: ut enim ſupra explicatum fuit, ſubſtantiæ reliqua omnia rerum genera antecedunt, ſublatis autem primis, ea quæ ex ipſis apta conſiſtunt, pariter concidant oportet. Quocirca ſi nullius ſubſtantiæ uita perennis exiſtat ac ſempiterna, ſed omnes mortali ſint conditione, uniuerſa atque omnia profectò ſunt caduca, & curriculum uiuendi nacta, quod certa temporum circunſcriptio metiatur. At fieri non poteſt, ut motus habeat ortum, aut occaſum, ſemper enim fuit, neque item temporis ullum principium eſſe poteſt, aut extremum, nullius enim rei generatio, aut interitus ſine prioris, & poſterioris notione comprehendi poteſt. itaque ſi tempus natiuum ſit, anteà non erat, poſtea extitit: contrà ſi mortale eſt, pòſt non erit, cum prius extitiſſet. Atqui neque prius, neque poſterius ſine tempore conſtare poſſunt, nihil enim aliud eſt tempus, quàm menſura prioris, & poſterioris in motu. Itaque ſi tempus,

oritur, tempus erat aliquod, cum nullum tempus eſſet: ſi occidit, tempus erit nullũ, cum iam nullũ tempus fuerit: quæ quidem in cogitationem ſi cadere non poſſunt, tẽpus certe nullo eſt generatum ortu, nullóque mortis fato perimetur. Iam uerò tempus aut motus eſt, ut nõ minuti quidam philoſophi putauerunt: aut certe menſura ipſius, ut planum fecit Ariſtoteles in ſcientia rerum naturalium. proinde cum res altera diſtrahi non poſsit ab altera, neceſsitas cogit, uel neutram eſſe perpetuam, uel utramque: motus igitur perennis eſt, ac ſempiternus: non tamen omnis, ſed is, qui ad locum pertinet, atque ex eo genere ſola globorum in ſe per ſua ueſtigia replicata cõuerſio: quibus de rebus copioſe diſputatum eſt in phyſicis. Hæc Ariſtoteles. Sed authoritas grauiſsima religionis, & literæ ſanctæ mundum eſſe natiuum. & ab infinita bonitate Dei ex nihilo creatum fuiſſe, clariſsima uoce profitẽtur, quarum teſtimonio fidem non habere, nefas profectò, atque impium duco, tametſi neque argumentis, neque rationibus ullis earum ſermo cõfirmaretur. quo quidem de genere uniuerſo planè faciendum uidetur, ut pauca ſemel exponamus: animaduerti enim eos homines, qui ſeſe ad ſtudia literarum, & libros legendos dediſſent, in tria potiſsimum genera diſtractos eſſe: nonnulli enim cum in libris Ariſtotelis pauca quædam reperirent, quæ à ſanctitate religionis abhorrerent, philoſophiam quaſi certam animorum peſtem ex ſocietate hominũ exterminandã, atq; illi aquã, & ignẽ interdicenda putauerunt. Hoc hominum genus acerrimè reprehendit uir ſanctiſsimus Gregorius Nazianzenus, eóſque appellat σκαιοὺς καὶ ἀπαιδεύτους, id eſt ru-

des, & imperitos: atque illos dicat omnes ſui ſimiles eſ-ſe cupere, quo in multitudine minus ſua appareat inſci-tia. Nonnulli contrà, diuinum Ariſtotelis ingenium, & uberrimam cunctarum rerum ſcientiam uſque eò ſunt admirati atque amplexati, ut nihil neque uerum neque probabile iudicarent, quod ab eius inſtitutionibus & diſciplina diſcrepaſſet: dúmque ſapientiam huma-nam diuinæ anteponunt, ad eam inſipientiam per-ducti fuerunt, ut religionem, ſuperſtitionem: literas ſan ctas, fabulas aniles exiſtimarent. Quin etiam reperiun-tur homines adeo ſtulti & arrogantes, ut cum uix pri-mis, ut dicitur, labris guſtarint philoſophiam, ſeſe reli-gionis hoſtes profiteantur, quo uiri ſapientes, & ueri, ac germani Peripatetici exiſtimentur. Tertium genus in-termedium, & quaſi temperatum eſt eorum hominum, qui ad percipiendam Ariſtotelis doctrinam elegantiſſi-mum, ac ſalutare iudicium adhibentes, pauca illa, quæ religioni aduerſabantur, prudentiſſimè repudiarunt: & innumerabilia ferè, quæ ad uſum uitæ neceſſaria, & ad agnitionem animi pulcherrima eſſe uidebant, non minus ſapienter approbarunt, ac retinuerunt: & cùm philoſophiæ ſtudium cum literis ſanctis cõiunxiſ-ſent, incredibiles utilitates, & maximum decus religio-ni ſanctæ attulerunt. In hoc genere apud Græcos in pri mis floruere Baſilius magnus, & duo Gregorij, Nyſſe-nus alter, alter Nazianzenus: apud Latinos multi qui dem, ſed ante omnes ſine ulla controuerſia Thomas A-quinas uir ſanctitate morum, & literarum gloria præ-ſtantiſſimus: qui profecto, ſi diſciplinam Ariſtotelis con-tempſiſſet, pulcherrima illa monimenta nobis non reli-

quiſſet, quæ tendentibus ad cognitionem ſapientiæ ſplẽdidiſſimum lumen præferunt, atque in ſacraria rerum diuinarum abdita, & penetralia, tuto ac facili itinere perducunt. Horum ueſtigiis ingreſſi ſunt ætate noſtra duo clariſſima lumina Italiæ Ioannes Picus philoſophus excellentiſſimus, atque ingenio, & literarum uarietate cum omni ferè antiquitate comparandus: & Gaſpar Cõtarenus, qui hodie maxime floret, homo perfectus, & politiſſimus omnibus maximarum artium diſciplinis, quibus tantum decus religionis, & reliquarum omnium laudum cum ſumma uniuerſæ Italiæ admiratione coniungit, ut cùm in eo uiro præſtantiſſima doctrina cũ ſanctitate ſingulari contẽdat, utri palma ſit deferẽda, non facile diiudicari poſſit. quarum uirtutum amore incenſus PAVLVS III. Pontif. Maxim. uirum clariſſimum nuper in ſummorum antiſtitum collegium cooptauit, chariſſimumque, & amore coniunctiſſimum habet. Ex quo perſpicuum eſſe poteſt, principes docti & intelligentes quid præſtent principibus idiotis & imperitis. Horum ego ſummorum uirorum imitatione contentus diſciplinam Ariſtotelis mirabiliter amplector, ſed ubi parum illi cum theologia noſtra conuenit, philoſophiam deſero, religionem ſequor, & immortali Deo gratias immortales ago, qui earum rerum, quæ intelligentiæ à ſenſibus profectæ uim effugiebant, cognitionem ipſe nobis ſua benignitate impertiuerit. Proinde ſiquid uſquam in his diſputationibus non ita pium, aut religioſum uideatur incidere, neminem certe ſuſpicari uelim, ita nos ſenſiſſe, ſed Ariſtotelis ſententiã enodare uoluiſſe, cuius librum interpretandum ſuſcepiſ

ſemus ob multas admirabiles, & maxime fructuoſas quæſtiones, quæ in eo doctiſſimè, atque acutiſſimè explicantur. qua quidem in re nos ſecutos eſſe exemplum uiri ſanctiſſimi Thomæ *Aquinatis, profectò nunquã pœnitebit*. Neque *tamen ea concluſio, quam philoſophus affert ad æternitatem mundi confirmandam, tam explorata uideri poteſt, ut neque redargui, neque confutari queat. non enim qui temporis aliquod tum principium, tum extremum eſſe dicit, naturam prioris & poſterioris reipſa introducit, ſed eam tantum cogitatione depingit*. Etenim *ut iſthæc duo uocabula tempus ſonare uidentur, ita nulla alia huic uerbo extra ſubiecta notio eſt niſi locorum. num igitur cum dicimus, extra cælum nullum eſſe corpus, cogimur, locum aliquem extra mundi terminos ponere uerum atque expreſſum, ac non potius animo fictum atque adumbratum?* Neque *uerò non ſcio, quid ſoleant* Peripatetici *ad hæc reſpondere, ſed longa eſt diſputatio, nóſque iam nimium ſæpe ab ea breuitate diſcedimus, quam nobis propoſueramus, & religio noſtra ſatis diuinitate ſua munita eſt, cuius tanta eſt authoritas apud homines ſanos ac pios, ut argumenta & omnes rationes philoſophorum, eius grauitate præponderentur, nulláque alia nota & regula tam certa reperiri poſſit, qua uerum à falſo internoſcatur*. Cæter*ùm theologi ſunt, qui ſublata motus æternitate, tamen nihilominus neceſſario demonſtrari poſſe aſſeuerant, ſubſtantiam eſſe aliquã & primam, & ſempiternam, & omni materia uacantem*. Si *enim mundus, aiunt, eſt aliquo generatus ortu, aliqua certe natura anteceſſit, quæ illum moliretur,*

& procrearet: quæ ſi natiua ſit, & ipſa generatorem ſuum habeat neceſſe eſt, atque ita aut ſeries infinita cau ſarum continuanda erit, aut ad aliquam ſubſtantiam ueniendum, quæ prima, atque æterna, & ab omni facultate uacua exiſtat, & ob eam cauſam omni quoque cõcretione libera ſit, & ſimplex. Hæc *theologi, ſed phy ſicis magna eſt cũ illis hac de re turba, atque rixa: quæ dimittenda eſt, ut aliquando ad explicãdam ſententiã* Ariſtotelis *reuertamur.* Aeternitas *motus aditum nobis dedit ad inueſtigandam perpetuitatem ſubſtantiæ: idem, cuiuſmodi illa ſit, aliqua ex parte nos docebit: ſi enim ſempiternus eſt, nulláque uetuſtate labefactatur, neque ad ſenectutem, interitúmque compellitur, neceſſario aliqua exiſtit natura, quæ illum ſemper, atque continenter ciet: hanc igitur non ſatis eſt mouendi, ac efficiendi habere poteſtatem: accidere enim ſolet, ut quæ facultatẽ aliquã habent, ea non ſemper utantur.* Hæc *ſanè* Plato *ſi cũ animo ſuo diligentius cogitaſſet, liquidò uidiſſet, ſpecies illas ſuas commentitiũ quiddã, atq; inane eſſe. quo enim ſubſtantiæ illæ, quãuis ſempiternæ, ſi nul lam uim mutandi habent? at quam habere poſſunt, cum naturæ ſint communes, atque uniuerſæ? quid formæ illæ mathematicæ* Pythagoreorum*? nónne ſunt eodem in errato, quo ea, quæ à* Platone *finguntur?* Valeant *igitur & hæc, & illa: quando motũ extingui neceſſe eſt, niſi aliqua ſubſtantia ſit illum efficiens, & globum cæli æterna uolubilitate conuerſans.* Neque *tamen ad motus immortalitatem hoc ſatis eſt putandum, ſed ab eius cauſa facultas omnis procul amãdanda eſt; quo illa ſit actus ſimplex, & planè integer, atque ſyn-*

cerus. nam ſiquid facultatis in eius ſubſtantia inſit, ſine dubitatione illam mortalitas conſequetur. quicquid enim poteſtate eſt poteſt non eſſe, & deletur ad extremum, atque non exiſtit: quando nulla facultas eſt, quæ non erumpat aliquando in actum. nihil enim in rerum uniuerſitate caſſum, aut inane eſt. Et *quoniam materia facultatem rebus adiungit, quæ ſubſtantiæ facultatis omnis expertes ſunt, eas eſſe oportet mentes ſimplices, & uniuſmodi, immobiléſque nulla materia adiuncta: alioqui quomodo ſempiternæ erunt? at eſſe tales neceſſe eſt, ſi motus & tempus nullis terminis circunſcribuntur, ſed immenſum uitæ ſtadium currunt.* I*taque poſita æternitate motus, neceſſariò demonſtramus, aliquam ſubſtantiam immortalem ac ſempiternam eſſe, quæ motionem continentem ac perpetuam cieat, quæq; ſit actus merus & ſimplex, & ob eam cauſam ab omni materiæ ac poteſtatis admiſtione uacua atque pura.* Se*quitur item,* Pla*tonis ideas inanes eſſe, ac ſuperuacaneas, quæ nullam efficientiam in ſeſe cohibeant, neque ad continuandum, & perpetuandum motus curſum aliquid nauent, aut laborent.* S*ed mirabile accidat alicui, ſi principium rerum omnium ſit actus, qui tamen à facultate uideatur anteiri. neque enim iſta reciprocantur, ut quemadmodum efficientem neceſſe eſt poſſe: ita retrorſum uiciſſim, qui poſſit, ſemper efficiat. ex quo ſanè fit, ut facultas actum antecedere uideatur, non aliter, quàm animal prius homine dicimus ex eo, quòd omnis homo eſt animal, nõ autem omne animal eſt homo.* H*æc ſi uera ſunt, aut primũ rerũ principiũ non eſt actus, aut ipſius aliqua origo: ex facultate*

enim procreabuntur uniuerſa, Sed quid hoc eſſe poteſt abſurdius? uſu enim uenit, ut res exiſtere illæ quidem poßint, necdum tamen exiſtant: quòd ſi primæ ſubſtantiæ non ſint, nihil profectò rerum cæterarum erit, quæ ex ipſis manant. Quamobrem neque ueterrimi illi poetæ, qui theologi numerabantur, ſunt audiendi, qui ad generationem mundi nullam uim mouentem adhibuerunt, ſed noctem rerum omnium parentem eſſe memorarunt: ſiue illi materiæ, ſiue nihilo per quandam ſignificationem nomen noctis tribuerent. Neque rurſus probabile quicquam dicunt phyſici, quorum eſt opinio, uniuerſa, atque omnia à principio in unam rudem molem atque informẽ confuſa fuiſſe, quod Græce dicitur χάος, *& facultatem omni actu antiquiorem extitiſſe. Atqui uidere poterant, neque cæmenta, neque ligna nullo fabro adhibito aut architecto, ædificationem aliquam moliri: neque fœminam, ſui ſeminis materia contentam eſſe ad fœtus procreandos: terram item parturire, arboréſque ac ſtirpes progignere, uariáſque fundere fruges ac fructus, cum grana atque ſemina concepiſſet. Hæc igitur flagitia quidam ut uitarent, actus æternitatem approbarunt, in quibus eſt Leucippus, & Plato, qui aſſeuerant, motum ſemper extitiſſe. Alter enim in Timæo narrat, Deum, poſteaquam ſua præcellenti bonitate adductus mundum gignere conſtituiſſet, materiã ſibi aſſumpſiſſe fluctuantem, ſéq; immoderatè iactãtem, quam elegantißime digeſſerit, & ad eam, quam cernimus & admiramur, ſpeciem ac deſcriptionem perduxerit. Alter immenſa quædam, atque infinita regionum ſpatia depingit, per quæ innumerabiles atomos*

ad infinitum tempus uolitantes facit, quarum fortuita concretione innumerabiles mundi exiſtant, qui ſingulis temporum momentis alij oriantur, alij cadant. Sed grauiter peccant Leucippus & Plato, qui ne uerbum quidem de iis, quæ totam motus quæſtionem continent, quinam ille ſit, multa enim ſunt genera, aut quamobrem exiſtat, cur item quædam hoc, quædam illo motu cieantur. nihil enim profectò iudicandum eſt temerè cieri, ſed ſua cuique cauſa ſemper eſt præſtò. itaque lapis directò in inferiorem locum natura fertur, externa ui & pulſu in ſuperiorem: at ignem contrà uis ad terrã trahit, natura in ſublime uehit. Quid mens? nônne hominum corpora uariè moderatur, ut modo ſurſum, modo deorſum illa ferantur: nunc anteuerſus, aliàs retro? hanc eandem uim obtinet in aliis animantibus ea uis animæ quam Græci φαντασίαν uocant, quòd tanquam in tabula, ſic in ea ſpecies, & imagines rerum ſenſibus hauſtæ inſculpantur, unde memoria oritur, & maximæ utilitates ad degendam, & tuendam uitam conſequuntur. Dicendum etiam illis erat, cuiuſmodi eſſet primus motus: magni enim intereſt, naturâne, an uis illum efficiat. Sed quanquam de tanta re nos celatos eſſe uoluerunt, facile tamen ſponte noſtra inueſtigare poſſumus, quid illis placeret. Cum enim ante originem rerum & molitionem mundi, motionem illam turbulentam atque immoderatam introducunt, quî poſsint aut ſibi, aut alteri probare, illã naturalem eſſe? at quid excogitari poteſt abſurdius, q̃ qui motus contra naturam ſit, ut is motum naturalem antecedat? Neque uerò Platonem tueri poteſt anima illa mundi, quam ſeipſam,

agitare dicit, & reliquis eſſe principium mouendi, hæc enim unà cum cælorum natura eſt, ut agitationem illam inordinatam excitare non potuerit, quæ naturam rerũ uniuerſam antegreſſa eſt. Quid igitur de actu, & facul tate ſentiendum eſt? ecquid utramque rem altera tum priorem eſſe, tum poſteriorem? ſcilicet in ſingulis naturis rerum orientium, atque cadentiũ facultas anteit, ſubſequitur actus: ſed quoniã ex facultate nihil ad actũ adduci poteſt niſi per actum aliquem externũ, rurſus neceſſe eſt, illã ſubſequi, hunc anteire: forma enim Sophroniſci prior eſt Socratis facultate. Sed in libro nono huius operis copioſè explicatũ eſt, quomodo actus tẽpore, definitione, natura, perfectione facultatem antecedat. Hanc noſtram ſententiam ueram eſſe confirmat Anaxagoras, qui mentem rebus omnibus antiquiorem facit, eſt enim mens actus: item Empedocles, qui loco mentis pacem, & diſcordiam ponit: confirmant denique omnes, quicunque motum perennem eſſe, ac ſempiternũ aſſeuerant, ut Leucippus, & Plato. Itaque in maximo errore uerſatur opinio eorum, qui noctem, aut informe illud chaos, iactant innumerabilia ſecula ante actum & motum extitiſſe: uiciſſitudo enim generationis & interitus ſemper fuit, & ad immenſa ſeculorum ſpatia propagabitur uel eo modo, quo ſcribit Empedocles in ſuo poemate dicens, aliquando pacem uniuerſitatis imperiũ obtinere: illámque tam arctam inter elementa omnia neceſſitudinem conglutinare, ut infera ſuperis permiſceantur, atque uniuerſa inter ſeſe incredibili temeritate confundantur, unde pernicies, & interitus naturæ conſequatur: quæ longo interuallo ad uitã reuocetur & ui-

geat, cum diſcordia ſuam aduerſariam de imperio deturbarit, & elementa inter ſe alienata ſua quodque domicilia repetiuerint: ita antiquum cœli ornatum reuiuiſcere, & ignem, & maria, atque aerem, terráſque iterum florere. Aut igitur hoc modo alternum rerum ortum, atq; obitum perpetuari neceſſe eſt: aut, quod probabilius uidetur, uniuerſa natura quatuor corporũ primorum ipſa quidem incolumis atque inuiolata permanet, eius uerò particulæ uiciſsim oriuntur & cadunt: dumq́; perpetuò cuncta ſurſum ac deorſum commeant, rerum generatio & interitus circuitum conficit, & quaſi orbẽ quendã. ex terra enim humor, ex humore naſcitur aer, ex aere ignis: & deorſum uerſus ex igne aer, ex aere oritur humor, ex humore terra ultima. atque eadẽ certe ratio eſt eorum quæ ex iis quatuor naturis conſtant, eodémque illa curſu & conuerſione circum ſeſe torquẽtur, dum ex homine fit ſemen, ex ſemine homo. Nulla res itaque in nihilũ interit, nulláq; non reuiuiſcit, & uniuerſæ res caducæ, & fragiles ſi non eædem ad numerum permanent, certe ad ſpeciem eædem renaſcũtur. Quòd ſi uiciſsitudo uitæ mortíſque perpetua eſt, neq; ulla temporum longinquitate deletur, aut aliqua ex parte immutatur, profectò aliquid eſſe ſempiternum oportet, quod uno eodémq; motu ſemper ciendo, æternitatem generationis interitúſque tueatur atque conſeruet. Sed quoniã hæ duæ mutationes ſunt aduerſæ, maximéque inter ſe pugnantes, neque ullo modo fieri poteſt, ut una eadémque motio rerum contrariarum ſit efficiens, rurſus alia natura ſit, neceſſe eſt, quæ uarietate motus delectetur, & mutabili ratione ſeſe agitans, modo uitam & ſalutem

rebus caducis largiatur, tum autem calamitatem & per niciem importet. Quæ quomodo gerantur quiue ſint tā tarum rerum effectores, paulo altius è media Peripate-ticorum philoſophia repetendum eſſe uidetur. Eſt igi-tur eorum opinio, uiciſsitudinem iſtam rerum orien-tium atque cadentium è corporibus cæleſtibus mana-re, ex quorum ſempiterna conuerſione fiant tempeſta-tes, ac temporum mutationes, unde ortus, uita, & mors omnium rerum conſequatur: ut non ſit ueren-dum affirmare, naturam ipſam, per quam omnia gi-gnantur, nihil aliud planè eſſe quàm uitalem illam uim ac ſalutarem è cælo defluentem, ac per ignem, aerem, maria, ac terras commeantem. Hæc autem ra tione atque ordine hoc fieri docet Ariſtoteles, exiſti-mat enim cælum uniuerſum octo globorū amplitudine connexum eſſe: quorum primus, qui altiſsimam oram te-net omnia complexu ſuo coercens, & innumerabilium ſyderum candore collucens, incitatiſsima conuerſione ab ortu ad occaſum feratur ſeptem reliquos ſecum unà con torquens, in quibus ſanctiſsima Solis ſtella ſit collocata, quæ ſecundum ſupra terras ambitum obtineat, & ex-terna ui circumuecta noctem atque diem efficiat, modo ſublimis radios ſuos nobis oſtentans, modo ſub pedi-bus ab oculis noſtris oblitefcens, ac regiones aeris lon-ge latéque opacans. Illam uerò cum Luna & quinque errantibus, ſuopte motu in contrariam partem commea re atque extimum orbem, illámque ipſam ſeptem glo-borum principatum obtinere, & unà cum illis per ſi-gniferum circulum ita moueri, cum ille obliquus exi-ſtat, ut nonnunquam ad regionem aquilonalem, ali-

quando ad auſtralem iter inflectat ſuum : hinc æſtates, & hyemes exoriri, & reliquas duas anni uarietates, quæ quodammodo ex hyemis frigore, ac æſtatis calore temperantur : hinc denique omnium quæ caduca & mortalia ſunt, ortum atque obitum duci. cum enim Sol ad loca edita ſeptentrionum ſeſe conuertit, & ſtellã ſuã rerum omniũ parentẽ atque altricem propius admouit, uniuerſa continuo exhilarantur ac uigent, terra floribus redimitur, & herbas ac fruges multiplices gignit ac fundit, arbuſta gemmas trudunt, & uiriditate foliorum ueſtiuntur, necnon animalia cuncta amoris ſtimulis incitantur, & in amplexus uenereos ruunt, ac uberrimo fœtu urbes, rura, ſyluáſque, & maria frequentant. Aſt eadẽ Solis ſtella ad meridiem curſum ſuum reflectens, & à ſedibus noſtris lõgius digreſſa lætitiam & iucunditatem omnem ſecum aufert, horreſcit terra, arbuſta foliis & baccis ſpoliantur, & bona pars eorum quæ naturæ fœcunditas ediderat, labefactatur, ad & ſenectutem mortémq; frigore compellitur. Itaq; ſolſtitiali ac brumali reuocatione Solis uniuerſa naſcuntur uicíſſim, atque occidunt. Vt autem uicíſſitudo iſta nullis ſeculorum ætatibus interrumpatur, ſed cõtinuata permaneat ac ſempiterna, non iam id ſponte ſua Sol præſtat nullo adiuuante, ſed primi globi uolubilitas illum circũuehens, eiúſq; ortu atq; occaſu crebro alternum dierum noctiũmq; ordinem perpetuãs, etiam uiuendi ac intereundi uices efficit ſempiternas. fac enim Solem ſuo tantum motu circunferri, ſigniferum orbem peragrantẽ, ꝑfectò dies unus, unáq; nox annua ſpatia commetietur, & perpetuum illum ordinẽ naſcendi, &

moriendi uidebis illico perturbari, ac uniuerſam ferè naturam rerum caducarum interire: id quod apertiſſime docent nonnulla terrarum loca ob eam cauſam uacua, & ab hominibus ac beſtiis ferè deſerta atque uaſtata. Huius igitur quæſtionis ſumma paucis ita colligenda eſt: Vnde uitæ mortiſque uicißitudo? ex deceßione ſolis, ac reuerſione. At iſtius uicißitudinis perpetuus tenor, atque conſtantia unde? ex crebra, & perpetua uicißitudine dierum, atque noctium, quam Sol efficit, ſemper eodẽ modo totius cæli ambitum incredibili celeritate perluſtrãs. Suóne motu, an alieno impulſu? externa certe circũuectione. Errãtiúmne ſyderũ, an potius extimi orbis? extimi: quippe qui nõ ſtellam ſolis modo, ſed reliquas omnes ſibi ſubiectas in orbẽ incitatus ſecũ rapiat, motu ſimplici, ac uniuſmodi à dextra cæli regione curſum uoluens, atque ad idem caput rapidißima agitatione reuertens. Iam uerò ſol, reuerſiones ab extremis partibus contrarias ui ſua facit: ut uerò ad infinitum tempus illas faciat, id omne à primi ambitus natura, ac inuiolabili æternitate habet. Itaque perpetuitatis omnis fons & origo eſt globus extimus, uarietatis autẽ Sol: ut uerò uarietas perẽnis ac ſempiterna maneat, utriuſq; uis præpotẽs facit. Cũ itaq; motus cæli ſatis ſuperq; ſit ad perennitatem generationis, quid per Deum immortalẽ, diſcordiam, aut ideas cõminiſcimur? quinimò ſi repudiamus motus æternitatẽ, noctem & chaos amplexemur, neceſſe eſt: quæ ſi mera portenta ſunt, illa mordicus tenenda eſt, & ſumma contentione defendenda: ſic enim & mendacia illa facile coarguemus, & neceſſario demõſtrabimus aliquid eſſe, quod in motione ſemp ſit, motio-

nē illam dico, quæ in orbē incitatur: id uerò ita eſſe, nō ſolum ratio docet, ſed etiam res ipſa clamat memoriam omnium ſeculorum teſtem citans, quæ à ueteribus, & priſcis hominibus deinceps poſteritati prodita eſt. quamobrem primus cæli globus neque natus eſt, neque uetuſtate ulla labefactatur & frangitur, aut morbo aliquo, aut ſenectute extabeſcit, ſed innumerabiles ſeculorum ætates uiget ac floret ſemper ſui ſimilis, nihil ullo tempore uarians, ab omni penitus erratione ſecretus. Hæc Ariſtoteles: nos autem, quid ea de re ſentiendum eſſet, antea ſatis opinor expoſuimus. Verùm ſiquid in perpetuū mouetur, cum nihil à ſeipſo moueatur, aliqua profectò natura eſt perennis ac ſempiterna, agitationem illā ciēs, ſed omni ipſa motione uacans. quicquid enim mouetur, magis profectò pendet è ui mouente, quàm cōtra. quòd ſi, quæ magis extrinſecus apta ſunt, ipſa per ſe ac ſua ſpōte conſiſtendi uim obtineant: quanto iuſtius hac eadem conditione utentur ea, quæ minus aliunde pendent? At in rerum natura quædam tantummodo mouentur, eſt item quod mouetur & mouet, qualis eſt altiſsimus orbis omnia complectens: exiſtit igitur ſine ulla dubitatione tertium quiddam, quod cætera mouens, ipſum immobile maneat, idq́; ſempiternum ac diuinum erit, & ſubſtantia atque actus ab omni facultatis admiſtione ſegregatus: aliter enim immobile non exiſtet, quādo motus eſt facultatis comes ſempiternus. Multo igitur ſapiētius Ariſtoteles quàm Plato, qui omnibus quæ mouerentur, fontem atque originem mouendi eſſe uoluerit ex eo, quòd ipſum à ſe moueatur. exiſtimabat enim ille, res ſimplices ac indiuiduas, ſuo motu agi & cieri, ut una eademq́;

omnino res mota ſit & mouens. quæ quidem ſententia uidetur abſurda, & tanto philoſopho (pace eius dixerim) nõ ſatis digna. Sed quæ dicta ſunt nobis de immobili principio, hac item uia explicari ſolent: Cum duo in unã ſpeciem ita tẽperantur, ut alterum eorũ ſua ui conſtare poſſit, alterum itidem poteſt: itaq; mulſum ex uino ac melle cõficitur, mel autẽ per ſeipſum manet, manet igitur & uinum. Atqui media quædam natura eſt, quæ ex re mouẽte ac mobili cõflata eſt, ut paulò ante explicauimus, resq; illa mobilis per ſe ipſa conſiſtit, igitur & mouẽs: immobilis illa quidẽ permanẽs, uniuerſis autẽ motum ac uitã large, liberaliterq; ſuppeditãs. Verùm propoſitio huius argumentationis nimium latè, fuſeq; dicta eſt nobis, & ob id apertior eſt ad reprehẽdendũ, quãobrem omnino coarctanda, & in anguſtius adducẽda eſt, quo munita ſit ac firma, & facilius omnem reprehẽſoris effugiat calũniam. quod enim propoſuimus, ſiquid ex duobus conſtaret, quorum unum ſponte ſua conſiſtere poſſet, alterum quoque eandem uim nanciſci, id intelligi oportet in iis uerum eſſe, quorum neutrum alterius adminiculo ad permanendum egeat, quæq; ſint inter ſe aliqua ex parte contraria. Oſtendimus, quæ uis uniuerſis principium mouendi foret, eam uim immobilem ipſam eſſe: nunc ſumma diligentia indagandum eſt, quónam modo illa efficiat motum. ſed operæpretium mihi facturus uideor, ſi nonnulla prius de ui, ac natura cæli ſtrictim attigero, quò facilius ea, quæ deinceps diſſerẽda reſtant, explicari queant. Aſſeuerant igitur Peripatetici, globos cæli animantes eſſe, atque ad eã rem confirmãdã multis, ac uariis argumentis uti ſolent: ſed nos obſcu-

viora nunc miſſa faciamus, & nonnullas rationes apertiores ad intelligendum, & magis populares, quæ ab illis dilatantur, anguſtè concludamus hoc modo: Quæ naturæ apud nos animatæ, & rationis ac intelligentiæ participes appellantur, eas figuris eſſe terminatis, atque ex ſe ipſis, ac ſua ſponte, & ratione quadam, & numero moueri cernimus, motusq; habere definitos ac uoluntarios, unde oriatur bona pars eorum, in quibus hominũ ſtatus & uita conſiſtit. At hos motus in globis ætheriis eſſe, quis nõ intelligat? modo paulo diligentius attendat ipſorum diſpares cõuerſiones, quæq; in eorũ ſtellis eueniũt congreſsiones, digreſsionesq;, ac multiplices curſus, dum aliquando ponè labuntur, rurſus anteuertunt, nunc infra terras delitеſcunt, nunc ſupra caput ſeſe aperiunt, in quibus uarietatibus admirabilis ordo, & conſtantia in æterno temporum ſpatio conſeruatur, unde longe maximæ, atque incredibiles utilitates in naturam uniuerſam rerum mortalium conſequuntur: ut qui uideat ſtellas ita circumuolui, moderariq; curſus, eas ad uniuerſam naturã fouendam & tuendam conſpiraſſe cogatur exiſtimare. Quæ cum ita ſe habeãt, & omnes cæli partes certis figurarum terminis circunſcribantur, animãtes ſunt profectò globi cæleſtes, cõpotesq; rationis. Quid? quòd innumerabilia penè corpora uidemus uilia, contemptaq;, ac minutiſsima, quibus tamen infinita liberalitas Dei naturam participem uitæ, ac cuiuſdam prudentiæ impertiuit, quò poſſent illa exiſtere, ſeq; tueri & conſeruare, uitareq; omnia quæ nocitura uiderẽtur. cur igitur ille corporibus magnitudine & natura præcellẽti tam præclarum munus diuinumq; negauerit,

eáque planè indigna exiſtimarit, cum quibus partem aliquam uitæ atque intelligentiæ communicaret? Quid? cũ illa res omnes corporeas, animantesq; regant & gubernent, quî poſſunt ipſa uitam atque animam non habere? Quid? cum ea, quæ præſunt aliis, ſapientia & conſilio præſtare oporteat, conſentaneũmne eſt, naturam cæleſtem neque animalem eſſe, neque perfectione mentis ac rationis excellere? his Peripatetici atque aliis rationibus adducti non dubitant, omni aſſeueratione confirmare, cælum eſſe animal diuinum atque ſempiternum, nullis tamen ſenſibus præditum, quippe quòd eorum uſum atque operam, nullam omnino ad rom deſideret. ſenſus enim animantibus affixit natura, quo poſſent inde ſe, ac uitam, corpusq; tueri, atque ad res ſalutares accedere, peſtiferas declinare, omniáq; percipere, & comparare, quæ forent ad uiuendum utilia, ac neceſſaria. at cælum illi aiunt neque nasci, neque interire, neque morbo, aut alia ui maiore conflictari poſſe, aut tentari. Carere item aiunt parte illa, quam Græci φαντασίαν, Cicero cogitationem appellare ſolet, in qua imagines ad animum peruenientes imprimuntur: hæc enim uis cum ſenſibus ita conglutinata eſt, ut ab iis nullo modo auelli queat: & ipſa quoque ad cõſeruationem corporum, atque incolumitatem uitæ à natura mortalibus tributa eſt. Itaque cælum uiuere aiunt, propterea quòd per ſe, ac ſua ſponte mobile ſit, atque appetitu, ac perfecta intelligentia utatur: quæ ſanè uita pulcherrima eſt, ac cæteris omnibus uiuendi rationibus ad honorem & uoluptatem antecellens. Volunt igitur, cælũ uniuerſum eſſe maximum animal figura globoſa & rotũda, quæ pulchri-

tudine ac dignitate reliquis figuris antecedit. Ac ueluti mortales animantes ad ingrediendum motione utuntur ea, quæ totum corpus amplectatur, ſingula tamen membra ſuos proprios motus habent: ſic aiunt, una altiſſimi orbis conuerſione uniuerſam cæleſtis animantis molem circumferri, cum interea ſinguli globi, quæ ſunt ipſius membra ſuos quoque proprios, & illos quidem longe diſpares ambitus conficiant, qui item ſinguli ſuis formis præditi ſint, quæ faciunt, ut illi exiſtant, & moueantur: quod idem in corporibus eueniat fragilibus, & caducis. Illos autem animalia uinculo inter ſe colligatos eſſe, atque ita unum corpus conſtituere, omnesq; ad unum atque eundem finem reuocari, unde ſalutaris ipſorum inter ſe conſpiratio conſequatur ad uniuerſæ naturæ cõmodum & gubernationem: ex quo efficiatur, unũ eſſe principium, ad quod omnes omnium conuerſiones motusq; diſſimiles referantur: quam ſimilitudinem cernere poſſimus in iis artibus, quæ inter ſeſe ita aptæ, connexæq; ſint, ut in iis tamen una imperium, ac principatum obtineat. porrò haud aliter formas illas diuinas, quæ ſuos ſingulæ globos diſpari motione in orbem cient, unum omnes, atque idem habere principium omnium rerum optimum ac præſtantiſſimum, & totius naturæ imperio dominatuq; digniſſimum, unde ipſæ fluant, & quò referantur: hoc itaque caput eſſe, atque orignem cunctarum cauſarum, uimq; uniuerſam mundi illo niti & contineri, eamq; formam atque ordinem, quæ in ipſo inſint, cũctis formis ordinibusq; longe plurimũ antecellere: quinimò quicquid diſpoſitum recte, quicquid eleganter deſcriptum, uiaq; & ratione procedens appareat in uni-

uerſo, id omne ex illo perenni, puriſſimóq;, ac uberrimo ordinis cæterorumq; bonorum fonte manare. Ipſarum uero formarum, quas inde oriri diximus, gradus multiplices eſſe: quò enim quæque ad primam illam mentem undique abſolutam perfectamq;, & omnibus numeris expletam, aut propius accedit, aut longiore interuallo diſiungitur, hoc uel abſolui magis ac perfici, uel magis inchoatam impolitamq; relinqui. Eſſe autem illas ſolutas & liberas, atque ab omni corpore ac materia ſegregatas, neque earum eſſentiam ex ſuis globis ulla ratione pendere. quî enim poſſent illos motus ciere ſempiternos, cum omnis corporea uis principium habeat & finem? Quamobrem nec diuiduas quidẽ eſſe, ac rite mẽtes ſingulares & ſolitarias uſurpari, atque nominari: è contrario autem orbes ipſos ex ſuis mentibus uniuerſos pendere, ut pote quorum illæ formæ ſint, quod uel una ratione perſpicuum eſſe poſit: ſublatis enim mentibus, nullam penitus cælo reliquam eſſe formam: &, ſi uera eius definitio nobis afferenda ſit, eſſentiam mentis ſingularis omnino explicandam eſſe. Interrogãt iidem, motus & intelligentia globi ne cauſa, an mentis, cælo tribuantur? quòd ſi mentis, eam inquiunt ſine dubitatione formam eſſe, materiam globum. His poſitis, paruo negocio conficiunt, illas orbium ſuorum cauſas efficiẽtes eſſe, cum ab iis habeant illi, ut ſint atque exiſtãt: ex quo etiã intelligi poſit, rationem finis eiſdem conuenire, quòd in iis, quæ materia uacãt, uis efficiẽs, & finis re ſint idem, cogitatione diſtinguantur. una enim eademq; res in hoc genere intellecta eſt, atq; intelligẽs, intelligere autem illas memorãt, motũ eſſe uitã quãdam, & perfectionem re-

rum naturalium, ſeq; perenni, ac continenti agitatione corporum ſuorum perennes conſeruari, itaque nũquam illas motum intermittere: nullus enim labor, aut defatigatio in cælum poteſt peruenire, quinetiam, dum perpetuas cõuerſiones iterãt, illas ſeſe Deo ſimillimas reddere, uita & ſalute naturis mortalibus & caducis ſumma benignitate largiendis. Neque uerò nos præterit, quod attinet ad quæſtionem iſtam, Peripateticos in magna eſſe diſſenſione conſtitutos. etenim multi ſunt, qui negent, mẽtes ſingulares eſſe formas, quæ cælũ perficiãt: ſed illas aiunt in globis ætheriis perinde inſiſtere, ut in nauigio nauiculator ſolet: ſunt item, qui rationẽ finis ac formæ Deo relinquãt, uim omnem cauſæ efficiẽtis tollant. uerum ſiquis contrariarum rationum momenta diligentius perpendat, facile (meo quidem iudicio) cernat, eam, quam nos ſecuti ſumus, opinionem in diſciplina Ariſtotelis præponderare: ut minime mirandum eſſe uideatur, illã clariſſimos Peripateticos habere defenſores. Sed his omnibus quãta fieri potuit breuitate cõmemoratis, ad eam quæſtionem, quam propoſueramus, iam aggrediẽdum eſt. Itaque dicimus, mentem illam ſimplicem, æternam, atque immobilem mouere, propterea quòd intelligentiam, atque appetitionem cìet: ſola enim quæ ſic mouent, ipſa non mouentur. Etenim cum motus bifariam diſtribuatur, & quædã natura moueãt, quædã uolũtate: priora certe dum mouent, ipſa quoque neceſſario mouentur, ſiquidem hunc efficiunt motum ea, quæ res uariant & gignunt, quod iis profectò ſine ſui mutatione accidere non poteſt. Voluntas item & cupiditas, dũ ad agendũ impellũt, & ipſa impulſu incitantur alieno, ut

in libris de anima copioſe diſputatum eſt. Reſtat igitur, *ut quæ ſub appetitum cadunt, ea ſola non moueantur, & moueant: ut puellam flos, adoleſcentem amicæ ſimulachrum: hæc autem ea re motum faciunt, quòd uim boni atque finis in ſeſe cohibeant.* Mens igitur *prima, à qua motus principium ducitur, eſt finis, & bonum non expetēdum modo, ſed etiam ratione ac intelligentia cōprehenſum: id quod in rebus fragilibus & caducis non uſquequaque contingit. neque enim apud nos quæcunq; optabilia ſunt, eadem continuò rationem mouent, imò magna ex parte ab illa reſpuuntur.* Hæc *ut perſpicua fiant, illud ſcire oportet, appetendi uim eſſe in partes diſtributam duas, quarum altera uoluntas dicitur, altera cupiditas & libido, quam* Ariſtoteles ἐπιθυμίαν *uocat: admirabile eſt autem, quantum illæ inter ſe diſſideant: uoluntas enim mentem ac rationem colit, cupiditas ſenſum atque corpus: illa, uera ſolidáq; & expreſſa bona perſequitur, qualis eſt illa mens prima rerum omnium præſtantiſſima: hæc uanis bonorum ſimulachris delinitur, & capitur, uoluptatum atque amorum turpis ancilla & miniſtra, deliciis, luxuriáq; diffluens, ſummū́q; bonū in ſenſus titillatione conſtituens.* Facit *autem hæc geſtiens, ac temeraria uis, ut quæ intemperanter appetimus, bona uideātur: è contrario uoluntas uera bona cōſectatur, propterea quia & uidentur, & natura ſunt talia: oritur enim ex intelligentia, porrò intelligendi uim mouet ens, ac uerum, quæ ſola ſub ſcientiam cadunt: uera igitur & ſolida bona ad uoluntatem pertinent, inania & adumbrata ad libidinem & cupiditatem.* At *ſpecies aſſimulati boni quî poſſit ætherios globos unquā*

attingere? cum illa nihil niſi ſenſum moueat, iĳ nullam uim obtineant ſentiendi? nihil eſt igitur in iis optabile atq; expetendum, quod non idem animo & ſcientia cõprehendi poſsit. Aſt infra lunã innumerabilia bona mentita, & fallacia, plenáq; futilitatis circum terras aſsiduè uagantur, mortalium ſenſus inani ac falſa uiſione pulſantia, nosq; in omne flagitium, atque turpitudinem impellunt, niſi uirtutum præſidio corroboremur, & cupiditatem exultantẽ, omnibus uiribus atq; opibus coerceamus, illamq; acerrimo ſtudio obedientem rationi ac mẽti efficiamus: quæ profectò cura nobis antiquiſsima ſemper eſſe debet, ſi ætatem uolumus honeſtè, ac lætè, placidéq; traducere. quid enim per Deum immortalẽ fœdius, aut miſerius cogitari poteſt intemperãte, nequã, & perdito aſoto, ac nepote, aſsiduis furiis peſtiferarũ uoluptatum agitato, ſéq; dies, ac noctes in luto libidinum, & flagitiorum uolutante, atque in figura hominis uitam & feritatem gerẽte belluarum! beatus igitur, quiſquis ita uitã inſtituit ſuã, ut nihil haberet charius, nihil antiquius, nihil quod magis uotis omnibus expeteret, quàm decus, quàm laudẽ, q̃ uirtutem: atque opinionem omnem effœminatam & prauã ita ex animo ſuo extirpauit, ut nequid gerere aut cogitare poſſet excellenti natura, ac propè diuina hominis alienum atque indignum. Hæc profectò ſola ratio eſt, qua poſsimus hoc, quod datum eſt uitæ, ſumma cum laude, ac tranquillitate colere: his denique curis, & ſtudiis agitatus atque exercitatus animus, ſéq; à uoluptatibus fœdis & corpore longius abducẽs, agilis efficitur & uelox, ut membrorum nexibus exolutus ſumma celeritate peruolet in ſedem illam, & æter-

nam domum ſuam, ubi cœleſti uita, quam imitabatur in terris, & honeſtiſſima, ac incredibili, perpetuáq; uoluptate potiatur. Sed ad propoſitam diſputationem reuertamur. Dicebamus, mentem illam præſtātiſſimam, unde principiū eſt uniuerſi motus, nō optabilē modo atq; expetendam eſſe, ſed etiā mente percipi ac ratione: his addendum eſt, quæ per ſe intelliguntur, ea dignitate atque honore multum excellere, & uniuerſa eius generis, ſi more Pythagoreorum placeat loqui, ad ordinem bonorum aggregata eſſe. Pythagorici enim, cum de principiis rerū memorarent, in duas ſeries illa diſtribuerunt, unam, boni atque habitus: alterā, mali & priuationis: utriq; decem principia ſic aſsignantes, ut altera alteris aduerſa, è regione collocarent: appellarunt autem eos ordines συστοιχίας, quòd in iis cōtinerētur res conſentientes, & naturæ cognatione ſeſe attingētes. Quanquā igitur, quæ boni atque habitus ſeriem efficiūt, ea per ſe intelliguntur omnia, tamē ea in re cæteris omnibus ſubſtātia antecellit, atque huius generis in primis illa, quæ ſimplex eſt, atque actu, cuiuſmodi eſſe primā uim mouētem explicauimus: hæc igitur per ſe ipſa maxime ad intelligendum aperta ſit, neceſſe eſt. Quòd autem ſubſtantiam immobilem dicimus ſimplicem eſſe, nequis errore ductus ex eo concludat, illā unā eſſe (ſunt enim plures, ut infra docebimus) neque duobus his uocabulis eadem uis & notio ſubiecta eſt, ſed uoce unius mēſura ſignificatur, ut in libro decimo huius operis dictum fuit: ſimplicem uerò dicimus rem, quæ ſit uniuſmodi, & ab omni cōcretione, ac permiſtione ſegregata, qualem eſſe primā uim mouētem demōſtrauimus, quam ſiquis etiā unā appellet, propterea

quòd ſit rerum omnium menſura, is profectò non errarit. Illius uerò natura cum ſit eiuſmodi, cui primæ deferantur in eo rerum genere, quæ per ſe ipſæ intelliguntur, neceſſe eſt etiã, ut in rebus expetẽdis altiſsimum gradum obtineat: ſiquidem iſta reciprocantur, ut ſiquid ex ſe & propter ſe exoptãdum ſit, idẽ ſponte ſua ac per ſe poſſit intelligi: & ſiquid ad hunc modum ſit perceptum, idẽ ſua ui ſuáq; natura ſit exoptandũ. bonum enim ipſum, &. quæ nos ſpecie ſua cõmouent, ſuóq; nomine iucunda exiſtunt, connexa ſunt, & naturali uinculo copulata cũ iis, quæ per ſe ratione, atque animo comprehenduntur: quamobrem in eadẽ ſerie atque ordine collocantur, & uno nomine, quod in quoque genere primum eſt, id optimum ſemper eſt, aut cum optimo ipſo comparabile. eſt igitur primum mouendi principium rerum omnium optimum, & ſupra cætera omnia expetendum, atque ad intelligendum natura ſua maximopere apertum. Sed aliquis roget, quomodo ad mentem immobilem rationem finis accommodemus, cum Ariſtoteles in quarto libro huius operis docuerit, eam cauſam, quæ finis appellatur, à rebus immobilibus abeſſe? Ad hæc breuiter eſt dicendum, bipartitum eſſe eum finem, cuius gratia aliquid facimus: aut enim ante rem gerendam exiſtit, aut rei geſtione comparatur. prioris generis exemplum eſt, cum ualetudinis tuendæ cauſa deambulamus: alterius, cum medicus ad eam efficiendã ægroto medicinam facit. Hoc igitur genus res immobiles ac ætherias nunq̃ attingit, alterũ ſemper cum iis aptum connexúmque eſt: eſt enim, quod ante attigimus, mens quæque ſingularis motionis efficiens & finis, quæ duo genera cauſarum in naturis

caducis materiæ diuortio ſeparantur, ſcilicet hæ omnes duas formas habent: alteram, quæ cũ ipſa materia coniuncta, & ſociata eſt: alteram, quæ ab illa per oculos in animum influens ſine corpore, in illo hæret infixa, & cogitationi ſeſe obiiciens mirabiles aliquando amores excitat alterius formæ, cuius ipſa ſimulachrum exiſtit, neque nobis ſtimulos admouere intermittit, quoad uel inuitos cupiditate potiundi ad illam trahat. quod ita accidere facile intelligas, ſi quando amaſti, & ſpeciem puellæ meminiſti olim animo tuo obuerſantem, teq; ſæpenumero è ſomno excitantem, ac præcipitem de media nocte ad fores amicæ rapientem. Eſt igitur forma illa intima motionis effectrix, externa uero finis, utpote quæ rationem boni in ſeſe cõtinet: quæ quidem ſi materia liberetur, una omnino & eadẽ exiſtet atque altera illa, motusq; erit efficiens cauſa pariter ac finis. Cum itaque mentes illæ ſempiternæ ſint, ab omni contagione corporis liberæ ac ſyncere, quis dubitet philoſophiam ſequẽs, illas motum non efficere modo, ſed etiã propter ſeipſas efficere? intelligunt igitur illæ ſeſe, quòque præſtantiores & amabiliores ſunt cunctis naturis mortalibus, hoc ardentius ſe diligũt atq; amant, iſque amor in primis ad mouẽdum ipſas impellit intelligentes, perennitate motus perfectionẽ ſuam atq; immortalitatem contineri, qua de re antea locuti ſumus de ſententia Peripateticorum. Ad hanc primam, & potiſſimam mouendi cauſam accedit incredibilis quædam charitas, atque amor rerum fragilium & caducarum: quarum illæ non modo ſunt præſides & cuſtodes, uerumetiam procreatrices ac parẽtes. Ac ueluti mens excellentis architecti uariis ædificiorum

formis grauidata parere geſtit, atque urbes & oppida pulchritudine ſuæ ſobolis decorare: ſic mentes illæ liberaliſſimæ munificentiſſimæq; uim ſalutarem procreãdi ac gignendi in ſeſe continẽtes innumerabilibus rerũ formis redundantem, pro eximia bonitate ſua gaudent illas continẽter in lucem profundere, ac uniuerſas mundi regiones admirabili uarietate natiuarum imaginum augere ac perpolire: proinde ætherios globos ſempiterna cõuerſione circunuoluentes materiam magnã matrem rerum ad cõtinuos partus eliciũt: inde quatuor illa corporum elementa ſurſum ac deorſum aſſidue cõmeant, & conſtanti uiciſſitudine generantur & generãt: inde concilia, & cœtus mortaliũ cõcelebrãtur, & tot genera exiſtunt, tamq; diſparia beſtiarum auium, ferarumq;, & pennigerorũ animantiũ pictæ uarietates, & quæ fluminibus, & mari belluæ occultantur: hinc denique ortus ſuos ducunt arbuſta, fruges & infinita uis rerũ cæterarũ, quas benigniſſima terra profundit ex ſeſe. Ac ueluti natura cunctis animãtibus ingenerat præcipuã quãdam illecebrã amoris erga eos, quos procreauerũt, ut illos & alere, & ſaluos eſſe cupiant, & ſummo ſtudio tueãtur: ſic mẽtes illæ beatæ, quibus motionibus uniuerſa gignũt, eiſdẽ motionibus illa nutricãtur, & fouent, innumerabilia ciborũ genera ſuppeditãtes, unde omnia alãtur, pubeſcãt, & maturitatẽ ſuã cõſequantur. Perhibẽt autẽ iidem Peripatetici, inter præſtãtiſſimum numẽ primæ mentis, & reliquas inde prognatas hoc præter cætera intereſſe, ꝙ illa ſpatiis immutabilibus uniuerſum æthera ab oriẽte ad occidẽtem ſua tantum cauſa circũuoluit, uiciſſitudinẽ dierum, noctiumq; cõficiẽtes: etenim

ad quem alium finem dirigat illa motum ſuum, cum ipſa ſit rerum omniū principiū, & finis: aſt aliæ mentes ſuos ambitus non ſua ſolum cauſa conficiunt, ſed pulcherrimi parentis amore incitatæ, ut quoad eius fieri poteſt, ad illius ſimilitudinem proxime accedāt, & quacunque poſſunt ratione, uoluntati eius obtemperēt. deſiderat autem optimus pater uniuerſitatem rerum, quam ipſe procreauit, ſaluam, incolumemq́; ad infinitum tempus permanere, quod profectò ſine continua, diſpariq́; cæleſtium globorum conuerſione contingere non poteſt: ex quo illud etiam apparet, mundum, & naturam uniuerſam ſimillimam eſſe magnæ, & pulcherrimè conſtitutæ Reipub. quam diuinæ illæ mentes inter ſe quaſi ciuili ſocietate deuinctæ communi conſilio, & prouidentia adminiſtrēt. Mouet itaque prima mens incredibili pulchritudine admirabiles amores ſui excitans, ipſa uerò immobilis manet. At globus altiſſimus ab ea circūuectus incitatiſſima conuerſione inferiores orbes mouet, & cætera omnia, quæ infra lunā uiciſſim generātur, & occidūt. ꝙ ſi quæ mobilia ſunt, immutari debēt omnia, neq; uno & eodē ſtatu ſemper eſſe, primum etiam globum, qui ſemper in motu eſt, mutationi ſubiectū eſſe, confitendū eſt, nimirum illi, quæ ad locū pertinet. nam ipſa ætheria natura, cum ſempiterna natura ſit, omni tēpore eadē, ſuiq́; ſimillima permanet, nullaq́; mutabilitate prædita eſt. At prima uis mouēs, cū ſit actus ſolitarius & ſimplex, neq; ullū motum habeat, omni etiā mutatione uacua ſit, neceſſe eſt: ſiquam enim habet, primā certe habet, porrò prima eſt mobilitas ea, quæ conuerſione rotunda in orbem circūfertur, ut in phyſicis euidēti ratione demōſtratū fuit, at

hãc efficit ipſa mẽs, ut ab eadem pati nulla ratione ipſa poſſit: ex quo intelligitur, primã mentem uim eſſe immutabilem, & neceſſariam, qualis uidelicet eſſe debet natura principij. Habet autem uox neceſſarij triplicẽ uim: ita enim appellamus tum id, quod ui, atq; animo repugnãte factũ ſit: tum etiam cuius opportunitas tanta eſt, ut ſine eo bene ſe res habere non poſſit, quod genus neceſſitatis cũ adiunctione aliqua ſemper eſt: ut cum dicimus, equũ ad iter faciendum eſſe neceſſarium: hic enim adiunctio eſt ea, ſi cõmodè, & facilè ire cupiamus. Tertia notione neceſſarium dicitur, quicquid naturam, & cõditionem eam habet, ut neque mutari, neq; ulla ratione poſſit aliter eſſe, atq; eſt: quam neceſſitatem recte appellamus ſimplicem, & abſolutã. Tali igitur ui præditum eſt principiũ illud potẽtiſſimũ, unde cælum, terræ, maria pẽdent, quòd ſi aliter ſit, uniuerſa profectò natura intereat, & in nihilum recidat, neceſſe eſt. Quis autẽ tanto ingenio, tantáq; doctrina ullo tẽpore exiſtat, qui ſatis cogitatione complecti, nedum uerbis explicare poſſit, quanta ſint gaudia, quãtæ uoluptates, quàm denique beata ſit, & bonis omnibus redundans uita illius diuini principij ſeipſo ſine ulla interpellatione fruentis, & ſuum præſtantiſſimum numen in omni æternitate contemplãtis! Attamen, ſi fas eſt, ſempiternam illã ſummi boni perfectionẽ cum re aliqua mortali & caduca comparare, profectò nihil exiſtit in terris, quod ad eius ſimilitudinem propius uideatur accedere, quàm iucundiſſima & perfecta ſapientium uita, præſertim ſiquis aliquo tẽpore poſſit exiſtere, qualem Peripatetici cogitatione depingunt. Fingamus enim hominem primum animo ab omnibus uitiis

integro & caſto, deinde ſenſu acerrimo, & acumine ingenij excellentem: neque enim ſapientia mentes aut tardas, aut impuras in ſua ſacraria intromittit. Is itaq; uidēdi ueri cupiditate incēſus, ſéq; ab omnibus uoluptatibus corporis, & à uulgi oculis longiſsime abducēs, omne uitæ tempus conſumat in cōtemplatione rerum diuinarum, eorumq; omnium indagatione, quæ magnis tenebris natura circunfudit. Ac primum diuina mens huius præſtātiſsimi hominis naturam omnem rerū caducarum peragrans, earumq; formas uarias, & penè innumerabiles ſibi induens, hoc ornatu non contenta in ſublime deinde ſeſe attollat, éque caligine craſſa, concretáq; rerum mortalium, in altiſsimas & puriſsimas cæli regiones euadens gradatim aſcendat, ſingulas ætherias mentes perluſtrās, & in earum pulchritudinem admirabili cum uoluptate ſeſe transformans: dumq; inſatiabili cupiditate ſemper ad oras altiores rapitur, perueniat aliquando ad ſupremū omnium rerum ſatorē, & moderatorem Deum, ſéq; uinculo arctiſsimo cum illo coniungens, ſanctiſsimo & beatiſsimo numine perfruatur: tunc profectò mens peregrinandi finem faciet, tunc denique poſt tot uigilias ſuſceptas, poſt tantos labores exanclatos in portu ſummi boni iucundiſsimo conquieſcet Deo plena, Deum intuens, atque ſuſpiciens, bonis omnibus affluens, tot denique, tantíſque gaudiis referta, quanta mens nulla præter illam ipſam cogitare poſsit. Qualem igitur Peripatetici fingunt ſapientis hominis uitam, talem eſſe aiunt, imò infinitis etiam partibus iucundiorem, & perfectiorem altiſsimi principij uitam. Sed hunc ſtatum pulcherrimum in ſapiente breuem,

& fugacem eſſe dicant, propterea quòd uim illam contemplantem, per quam is comparatur, unà cum corporibus interire quodammodo neceſſe eſt omnibus uiſis euaneſcentibus, quibus ipſa nitebatur. At illa mens beatiſſima æuo fruens ſempiterno, ſéq; perpetuo intelligens æterna potiatur uoluptate neceſſe eſt. etenim ut corpus umbra, ſic uoluptas cõſequitur actũ, ob eámq; cauſam ſenſus, & uigilia, & intelligentia maximã delectationẽ habent: quinetiã quicquid affert iucunditatis memoria, & ſpes, id ſemper oritur ex actu: alterius enim munere præterita bona repræſentãtur, alterius futura quodãmodo præcipiuntur. Nimirum uoluptas omnis in actione conſiſtit, cupiditáſque gerendi ſemper aliquid unà cum animantibus nata cum illis alitur, atque adoleſcit, ut nemo animum ocio, languore, ignauia tam infectum, atque oppreſſum habeat, quin aliquid ſemper delectationis cauſa agere geſtiat, & mente, ac ſenſibus moueri: neque profectò ſomnus ob ullam aliam cauſam nobis eſt iucundus, niſi quòd animum corpúſque reficit, nóſque aptiores ad uigiliam, & res gerendas facit. quòd ſiquẽ omni actione penitus ſpoliare cõtendas, is profectò mortem uitæ inertiſſimæ anteponat. Sed ad reliqua pergamus. Iam explicatum fuit antea, quæ per ſe intelligerentur, ea optima eſſe, & ſiqua maxime perciperentur ad eum modum, illa optimorum tenere principatum: proinde cum initium rerum omnium ſit maxime ſimplex, & nulla omnino commiſtione concretum, & ob eam cauſam exiſtat ad intelligentiam maxime apertum, idem altiſſimum bonitatis gradum obtinere confitendum eſt: cúmque omnia bona delectationem aliquam habeant,

iucunditatem certe, & ſuauitatem ſummi boni oportet uſqueadeo magnam, & redundantem eſſe, ut quomodo omnia ſydera exortu Solis obſcurantur, ſic uniuerſæ uoluptates eius præſentia ne ſentiantur quidem. hac igitur immēſa iucunditate mens illa beatiſsima fruitur continenter, in omni æternitate ſuam eximiam bonitatem, & pulchritudinem intuens, atque contēplans. Mens autem noſtra ſolet intelligendis rerum formis ſemetipſam intelligere, intelligendo enim & ipſa ſub intelligentiam uenit: utq; ſenſus oculorum rem aſpectabilem cernens, id efficitur planè quod intuetur: ſimiliter mens aliquid percipiens, fit una & eadem res atque forma illa quā comprehendit: eſt enim diuina hæc uis nata, atque apta ad recipiendas formas rerum omnium communes atque uniuerſas, & ab omni coniunctione materiæ ſecretas, quibus illa inſtructa & perpolita ſuauiſsimo intelligendi munere fungitur, rebúſque cæteris percipiendis ſe quoque ipſam comprehendit, præcepto Apollinis pulcherrime obtemperans, quod monet, ut ſe quiſque cognoſcat. Hæc autem breuiter, ſtrictímque dicuntur à nobis, quòd ea omnia eleganter, & copioſe pertractata ſint in libris de anima, ad quos harum rerum diſputatio pertinet. Quam igitur uim habet mens præcipuam & diuinam, ut intelligat, eandem infinitis partibus maiorem, diuinioremq́;, ac magis propriam obtinet omnis intelligentiæ principium, & fons, quem Deū appellamus. Cúmque mens noſtra neq; ſemper intelligat, neque ad intelligentiā ſui ſine adiumentis externis, & aduenticiis perueniat, mens prima & perpetuo intelligit, & nihil aliud, niſi ſeipſam intelligit nullo adiumento

ad illud munus præſtantiſſimum fungendum utens. Eſt autem contemplatio rerum non modo maximarũ, ſed etiã ſæpe leuiorũ tã dulcis, tam ſuauis, & iucũda, ut nihil gratius, nihil optabilius in uita excogitari poſſe uideatur. Etenim uidemus præclara ingenia delectatione ſcientiæ irretita honores, opes, uires corporis, ipſam ualetudinem contẽnere, nullóſque labores aut pericula peregrinationũ extimeſcere, quo poſſint animũ ſciẽtia & cognitione rerum pulcherrimarum auctum & refertũ domum reportare: multos etiam cernas uigiliis aſſiduis, & laboribus ſtudiorum exeſos, & tabeſcentes, qui perire tamen prudentes uidẽtéſque malint, q̃ uitam propagare literarum oblectatione uacantem. Neque profectò mirandum id cuiquam accidat, ſi cum animo ſuo reputarit, naturæ omni rationis & intelligentiæ participi ingenitum eſſe inſatiabilem quendã amorẽ cognitionis, & ſciẽtiæ, ut nihil ipſam æq; uideatur attingere. Itaque pueros uidemus, quãprimũ niti ac pedibus inſiſtere potuerunt, ad ſpectacula auidos diſcurrere, omnia curioſe ſciſcitari, fabulis mirabiliter capi, & quibuſq; actionibus uirorũ quãuis ſeueris & grauibus cupere intereſſe: creſcit ætas, ſtudium creſcit intelligendi, & ſciendi: & quo præſtantiore quiſque eſt indole, & ingenio, hoc illuſtrius huius honeſtiſſimæ cupiditatis ſpecimen præbet. itaque agreſtes etiam, & barbari homines, quique ab omni cultu, & humanitate longiſſime abſunt, ſe tamen temperare nõ poſſunt, quin aliquid audire, ſpectare, aut cognoſcere ſemꝑ aueãt: nemóq; ferè adeo rudis eſt, aut à natura tã male informatus, quẽ hiſtorias legere, et res omniũ ſeculorũ ſcire nõ delectet.

Vt uerò homines etiam imperiti peregrinationibus lætantur, ut ſæpe ad longinquas oras adeunt propter uiſendi cupiditatem nullum incommodum aut periculum uitæ reformidantes, ut etiam gloriantur & commemorare geſtiunt omnibus, quos mores hominum, quas urbes uiderint, quas terras, quæ maria perluſtrarint: q ſi forte ad eas uſque regiones penetrarint, quas uaſta oceani ſpatia diuidunt à nobis, quáſque habitant eæ nationes, quas Græco uocabulo antipodas uocamus, quòd ueſtigia nobis contraria inſiſtant, tum uerò illi ſe beatos ducunt, & cum magnis hominibus comparandos. Quôd ſi talium rerum ſpectacula imperitæ multitudini tantas ſuppeditant uoluptates, quanto gaudio, quàm cæleſti iucunditate compleri! qua ueſcâ ambroſia neceſſe eſt animum philoſophi cum pulcherrimis, & planè diuinis ſemper habitantem cogitationibus! & cælum, maria, terras omnes animo dies, ac noctes peragrantem! tum occultiſsima animãtium rerũ, inanimarumq; principia, & cauſas acumine mentis intuentem! neque earũ ortus, progreſſus, fines ignorantem! tum etiam ſyderũ naturas, effectus, motus, conuerſionéſque multiplices notantem! ad illam denique admirabilem mentium æternarum cognitionem uſque penetrantem! Enimuero, ſi conuenienter naturæ ſuæ uiuere, unicuique optimum eſt, maximéque iucundum, nihil profectò homini contingere poteſt æque dulce, ac optabile, ut uita à mentis agitatione permanans. Etenim mens in homine longe plurimũ excellit, porrò id quamque rem maximè eſſe iudicandũ eſt, quod in quaque re præcipuum atque optimum exiſtit: ut exploratum eſſe debeat, hominem ſuam mentem

potiſsimum eſſe, & qui mentis acie fruatur, eũ ſua propria uita maxime perfrui, & ob eam cauſam tam bene, atque iucunde uiuere, ut nulla imperia, nullæ opes cum eius hominis ſtudiis, & delectationibus conferenda uideantur. Quid? nónne Deum beatiſsimum eſſe demonſtrauimus ex eo, quòd perpetua ſui contemplatione frueretur? oportet igitur hominũ uitã ſuauiſsimã, beatiſsimámque contineri ea potiſsimum actione, quæ diuinæ proxima, maximéque cognata exiſtit. Quamobrem uidemus, cæteras animantes à ſummi boni conſecutione longiſsime abeſſe, propterea quòd mentis, & intelligentiæ nulla cum iis particula communicata eſt. Itaque uita mentium ſempiternarum perfectè, cumulatéq; beata eſt, quia pfecto intelligendi munere perfunguntur: homines autem perinde beati ſunt, ut quiſque ad huius pulcherrimæ actionis ſimilitudinem proxime accedit, cuius cætera animalia cum expertia ſint, ſummi etiam boni excellenti præſtantia defici neceſſe eſt. Dicendum eſt igitur, beatam uitam peruenire, quoad progredi poteſt maximarum rerum contemplatio: & in quibus mentibus maior inſit hæc uirtus, has mentes uitam colere beatiorem, & maioribus gaudiis abundantem. Cum itaq; ne Sol quidem lucem igniculi tantum ſplendore ſuo uincat, quantum mens illa altiſsima menti hominum infimæ antecellit, quæ nam per illum Deum, de quo loquimur, aut uis eloquentiæ dicendo, aut acies ingenij cogitando uel minimam partem poſsit adumbrare dulcedinis, & iucunditatis, quam percipit ſempiternis ſeculorum ætatibus ſummus Deus ſemetipſum intelligendo, & illã ſuã pulcherrimam formã, perfectiſsimámque contemplan-

do! Habet igitur omnium rerum parens admirabilitatem certe tantam, ut nihil admirandum æque uideatur, ac ſiqua mens poſsit tanti numinis maieſtatem & abſolutiſsimã perfectionem ſatis admirari, colere, uenerari. Quæ cũ talia ſint, quis audeat negare, Deũ nõ modo uitam eſſe, ſed etiã uitã præſtantiſsimam beatiſſimamq́;! ſcilicet actus mentis, & agitatio uita eſt, & præſtabilis illa quidem, maximéque excellens: Deus autem puriſsimus eſt actus nihil omnino admiſtum, nihil duplex, nihil copulatum in ſeſe cõtinens: cumq́; ſua ſponte, ſuáque ui talis exiſtat, nihil aliud niſi ſeipſum intelligens, & cõprehendens, profectò actus illius uita perfectiſsima, & ſempiterna ſit, neceſſe eſt, ut iam non ſit cunctandũ affirmare, Deum eſſe animal optimum, æternum: quãobrẽ Deus uita fruitur, atque æuo continuato, & perenni, neque aliud certe exiſtit ſanctiſſimum illud numen, niſi uita optima, ꝑpetua, & ſempiterna, è quo perẽni, auguſtiſſimoq́; fonte uniuerſis animantibus uita manat, & ſpiritus: & naturis inanimatis forma omnis, & omnis exiſtendi, ac permanendi uis munifice, prolixe, large ſuppeditatur. His expoſitis omni luce clarius apparere poteſt, q̃ iniuſte, & parum ſapienter Speuſippus, & Pythagorei naturã principij exagitarint, atq; contempſerint, ſcilicet ij, cum ſemina ſtirpium, & animaliũ uidiſſent imperfectum quiddã eſſe, atq; impolitum, quæ uerò inde gignerentur, naturam habere abſolutam, & ſuis omnibus numeris, & partibus expletã, ex principio res quidẽ bonas, & perfectas oriri, ſed ipſum eſſe inchoatum, & rude, ac deforme exiſtimarunt, ꝓ ſeminibus rerum, naturam, & nomen principij tribue-

rent, & omnem uim initiorum eiuſdem modi eſſe iudicarent. ſed parum certe iſti homines uiderunt, cur enim hoc nomine præclaro nō afficerent potius res perfectas, atque abſolutas, unde ſemina ipſa generantur, & fluūt? Dicendum eſt igitur, animalium, & omnium eorū, quæ terra naſcūtur, uera principia exiſtere nō ſemina aliqua, ſed naturas eas à quibus unaquæq; res progignitur: ſunt autem naturæ illæ bipartitæ: nam quæ genera à ſui ſimilibus effinguntur, in iis eadem eſt planè abſolutio, perfectióque parentum, & natorum: at quibus in generibus quæ procreata ſunt, nullam habent ſimilitudinem cum procreatoribus, in iis tantum abeſt ut principiū gignendi ſit deterius iis quæ naſcuntur ab illo, ut etiam admirabile ſit, quantum excellat: ſiquidem harū omnium rerum generator eſt Sol, & orbis ille obliquus in duodecim ſigna diſtributus, cuius ambitum Sol ipſe, & Luna, & reliquæ Stellæ, quæ uocantur errantes, diſparibus quæque temporibus luſtrant. Quinimò nihil aut ferax, aut ad partus edendos natum, atque aptū eſſe poſſit, niſi uis illa præpotens Solis animantibus aeris, aquatilibus, terreníſque fœcunditatem largiatur. quamobrem Ariſtoteles hanc ſtellam proſperam, & ſalutarem appellat γεννητικὴν, quòd illa omnium rerum ſit procreatrix, & parens, idémque hominem dicat à Sole generari, atque homine. Eſt igitur natura principiorū contrà atque Pythagorei dicunt, excellens, abſoluta, elaborata, & perpolita: primi autē principij, de quo paulo ante diſſeruimus, tanta eſt pulchritudo, támque admirabilis, incredibiliſq; pfectio, ut quicquid aliud pulcherrimū, optimū, abſolutiſſimū in uniuerſo eminere ui-

detur, atq; excellere, ſit illius præſtātiſſimæ naturæ adumbratū ſimulachrum, & quædā obſcuriſſima imago. His rebus ad hunc modum explicatis, ſatis perſpicue docuiſſe uidemur, ſubſtantiā aliquam eſſe immobilem, ac ſempiternam, & ab omni earum rerum, quæ ſenſu continentur, coniunctione ſecretam. Explicatum eſt autem in libris de motu, eandem nulla magnitudine præditam eſſe, ſed partibus carere, atque indiuiduam exiſtere, neque ulla ratione ſecari diſtrahique poſſe, quippe quæ motum cælo afferat ſempiternum: ex quo intelligi debet, uim eius infinitam eſſe, neque ullis ſeculorum terminis circunſcriptam: cumq; nihil finitum infinitam uim habere poſſit, ſubſtantiā immobilem omni magnitudine terminata carere neceſſe eſt: at immenſam, atque interminatam habere quî poſſit, cum nulla amplitudo talis exiſtat in rerum natura: ut alibi argumentis neceſſariis ab Ariſtotele concluſum eſt. Itaque cum omnis magnitudo uel finita ſit, uel infinita: ſequitur, quod immenſis uiribus præditum ſit, id neque corpus eſſe, neque ullam cum corporibus ſocietatem habere. Declaratum eſt item, eandem ſubſtātiā impatibilem exiſtere, omnemq; effugere uim, atque impreſſionem earum rerum, quæ uariè ſenſus afficere ſolent, quod genus Græci ἀλλοίωσιν, noſtri philoſophi alterationem uocant. Id uerò ita eſſe, facile quiuis intelligat, ſi ſecum ipſe conſideret, reliquos motus omnes eſſe poſteriores illo, qui ad locum pertineat: quo motu cum prima omnium rerum cauſa uacua ſit, cæteris itèm carere, ratio ipſa docet: ſublato enim primo, omnia conſequentia tolluntur: itaque in nullam planè rem uideas cadere cæteras mutationes, quin eandē

mobilitate loci prædıtam cernas. Et profectò *intueri licet, in hac pulcherrima uniuerſi deſcriptione admirabilem quendam ordinem adhibitum eſſe, ut à primis naturis, & quodammodo inchoatis ad pfectiores ſemper aſcenderetur, uſque dum ad ultimas, abſolutiſsimáſque peruentum eſſet*. Etenim *cum omnem naturam corpoream mobilem eſſe oporteret patibilémque, quæ corpora caduca forent, magiſque cõcreta, ea omni mutationum generi propoſita fuerunt, ut nulla uis externa eſſet, quam accipere, ferréque non poſſent: at globi ætherij, qui facile inter cunctas naturas corporeas excellerent, mutationem loci. quæ præſtantior eſſet, adepti ſunt, reliquas omnes effugerunt*. Gradus *autem rerũ altiſsimus eſt earũ mentiũ, quæ ſine corporibus uitã colũt beatiſſimã, & ſempiternã: quas decuit eſſe omnino impatibiles, immobiles, omniſque mutationis expertes, cũ cæteris omnibus ipſæ & motum afferrent, & tantum ad honorem & dignitatem antecellerent, quantum ne cogitatione quidem comprehendi poteſt*. Neq; *uerò nos præterit, quæ pauloante à nobis breuiſſimè pſtricta fuerũt de ui finita rerum, infinitáque, ea ſolere à multis copioſe dilatari, quòd is locus ampliſſimam diſputandi materiam ſubminiſtret: ſed nos ſuis quæque locis dicenda exiſtimamus, quamobrem hæ quæſtiones ad libros de motu cum pertineant, illarum tractationem eò reſeruamus: habemus enim in animo, eos libros interpretari, ſi uita ſuppetet, & noſtræ ualetudinis infirmitas id patietur, interim perſequamur illa, quæ magis attingunt eã diſputationem, quæ nobis à principio inſtituta eſt: cúmq; aperte docuerimus, ſubſtantiã aliquam immobilem eſſe*

atque æternam, in qua nihil admiſtum inſit concretumue: nunc, quod reliquum eſt, quæramus, unáne exiſtat huius generis, an plures: & ſi plures, quot numero ſint ponendæ. Sed operæpretium eſt, aliorũ quoque dicta meminiſſe, & commemorare, quanquam nemo ferè ante Ariſtotelem quicquam ſuſpicatus eſt de ſubſtantiis corpore uacantibus, præter idearum inuentores, qui tamen ipſi ad hanc noſtram quæſtionem explicandam nihil omnino definiti, aut perſpicui ſuppeditare poſſunt. etenim ideas eſſe numeros uolunt, de numerorũ autem copia nihil habent planê, quod liqueat: modo enim infinitam eorũ multitudinẽ introducunt, modo tantam paucitatem, ut eos ultra decem procedere nõ putẽt: neq; tamen, cur ita definiant numeros docent, aut argumentum aliquod graue, & neceſſarium ad fidem faciendam adhibent. Nobis autem ea, quæ diſputata ſunt adhuc, uiam facilem & compendiariam aperire uidẽtur, qua poſſimus ad ueritatẽ huius quæſtionis peruenire. Docuimus enim unũ eſſe principiũ uniuerſi, quod ipſum planè immobile manens, motum primum cieret, eundêmque unum ac ſempiternũ. cum uerò omnia, quæ mouentur, ab aliquo moueantur, & principium mouẽdi immobile eſſe, & ſempiternum motũ à ſempiterno, unũq; ab uno manare ſit neceſſe: cumq; præter conuerſionẽ illam ſimplicem, qua prima mens immobilis uniuerſum æthera ab ortu ad occaſum immutabili ratione in orbẽ contorquet, uideamus alias item æternas circũuectiones earum ſtellarum, quæ errare dicuntur: corpus enim uolubile, ac rotundum & immortali eſt natura, & ſemper in motu eſt, ut in phyſicis explicatũ fuit.

hæc omnia cum uideamus ita ſe habere, quid poteſt eſſe iam cauſæ, cur dubitemus, ſuam cuique ſphæræ ſubſtantiam immobilem, æternámque attribuere, quæ motionẽ illã perpetuã & continẽtem citet! Etenim cũ natura ſtellarũ, ſempiterna quædã ſubſtantia ſit, talem item eſſe quãq; uim mouẽtẽ neceſſe eſt: id enim quod mouet, prius eſt moto: & quod prius eſt ſubſtãtia, ſubſtãtiã eſſe cõſitẽdũ eſt, cũ nihil aliud ſine huius generis adminiculo poſſit conſiſtere. Itaque ſi unus ſimplexq́; motus, ab una & ſimplici cauſa naſcitur, ut demonſtratum eſt ab Ariſtotele, concludendum uidetur, quot ſtellarum ſint curſus, conuerſionéſque globorum, totidem ſubſtantias mouentes eſſe natura ſempiterna, planéque immobili, quæ non ſenſu, ſed intelligentia continentur, cum ſint corporis expertes: neq; ſecari, aut diuidi poſſint, propterea quòd uim habeant infinitam, ut ſupra diximus, nulláq; uis talis in aliqua magnitudine exiſtat. Quod igitur quærebamus, unáne ſubſtantia immobilis eſſet, an plures, quotq́; numero eſſent, id iam inueſtigatum nobis, comper tũmque eſt: itémque illud apparere poteſt, ut quiſque globus ordine antecedat aut ſequatur, ita quamque ſubſtantiam aut priorem aut poſteriorem eſſe, quòd aſtrorum mentiũmque ſuarum unus idémque ſit ordo atque deſcriptio. Neque uerò ſumus neſcii, quid homini chriſtiano de numero earum & natura ſit ſentiendum, ſed nunc Ariſtotelem interpretamur, deinceps fauente Deo theologiæ noſtræ oracula ſancta explicaturi. Illam itaque mentẽ præſtantiſſimã, quæ uniuerſam ætheris molẽ concitatiſſima circũuectione cõuerſat, primũ locũ obtinere, & reliquis ſubſtãtiis immobilibus natura

& dignitate anteire, uel globi eius præſtãtia, cui præpoſita eſt, apertiſſime nobis indicare poteſt: uidemus enim reliquos orbes ad illius motum, & conuerſionẽ dirigere ſuos curſus tanq̃ ad finem, idémque altiſſimã nactus eſt regionem, atque à noſtris domiciliis longiſsime diſtantẽ, qualem obtinere decebat principem orbium reliquorũ, mundique præcipuum moderatorem. Amplitudo uerò eius eſt tanta, ut cætera contineat atque arceat complexu ſuo, à nullo contineatur ipſe. Quid loquar de innumerabili multitudine ſtellarum, quæ in eo infixæ ſplendore ſuo, & admirabili pulchritudine inſatiabile ſpectaculũ mortalibus præbent, & cunctis naturis uitalẽ uim largiuntur & maxime ſalutarẽ, cum reliquæ ſphæræ unius tantum ſyderis candore colluceant? Quid mobilitas? nónne tam rapida, támque incitata eſt, ut cum inferiora ſydera multũ temporis conſumant in luſtrãdis minoribus circulis, ipſe unò circuitu diem, noctémque conficiat? Itaque mens tam nobile, tamq́; præclarũ animans corpus, ſine dubitatione cæteris mentibus diuinis non loco ſolũ, ſed natura etiã prior eſſe, atq; honore ac dignitate plurimũ antecellere putanda eſt. Quinetiã ut quæq; ſphæra ſuperiorem locũ tenet, ita ſuperiore ac potiore cõditione eſt, ut quorundam Ariſtotelicorũ eſt ſententia: docent enim cõtinẽtia corpora uim formæ maiorem obtinere, & ob eam cauſam perfectiora eſſe, multóq; antestare, atque ad ea, quæ cõtineantur, eandem habere proportionem cõparationémque quã totum ad partem habet: itaque ſtellas altiores efficientiã in ſeſe cohibere potiorẽ, quæq́; in omnes partes latius patere uideatur: cúmq; altiſſimum globum æternitatis parentẽ, atq; effe-

ctorẽ eſſe conſtet, inde fieri dicunt, ut quo ſtella quæque uiciniorem illi orbem teneat, hoc effectus pariat diuturniores: & cum tres primæ ſuperiores ad naturas rerum caducarum ſtabiliendas, optiméq; temperandas, & tuẽdas uim habeant admirabilem, reliquas inferiores ad motũ, & uarietates efficiẽdas plurimũ ualere cõfirmãt, eóq; in genere pulcherrimã Solis ſtellã principatũ obtinere, potentiámq; illius in rebus immutandis maxime inſignem atque illuſtrem exiſtere: unde fortaſſe factum eſt, ut homines docti illam ducem appellarẽt, ac principem, & moderatricem luminum reliquorum, mundíq; mentem, & temperationem: quãquam id magis eos impuliſſe uidetur ad hæc dicenda, ꝙ uiderẽt globum Solis & ſplendore, & magnitudine longe præſtare, & reliquorũ ſyderum motionibus uagis moderari. quæ quidẽ conſideratio tãtũ momenti habet, ut nonnulli Peripatetici nobiles exiſtimarint, non abſurdam eam opinionem fore, ſiquis dicat, mentem illam, quæ curſum temperat Solis, nobilitate proximam eſſe ab altiſſima, primámq; eius ꝓgeniem exiſtere, unde poſtea mens ſtellæ Saturniæ propagetur. Quòd ſi quæ ſphæræ altitudine præſtant & capacitate, eædem præſtant dignitate, excellentiáque naturæ, idem profectò euenire neceſſe eſt in mentes illas diuinas, quarũ illæ opera uolubilitate ſempiterna uerſantur. Sed quærat aliquis, cur errantium ſyderũ ea, quæ propius à terra abſunt, celeritate uigẽãt, ſuóſq; citius cõficiant & peragrent orbes, ꝗ ſuperiora? Ecquid accidere id dicendum eſt, ꝙ in mentibus earum maior inſit uis, atq; præſtantia? at hoc repugnat iis, quæ dicta ſunt modo. An potius hæc minores ambitus lu-

ſtrant, altiora autem magnitudine corporũ tardiora eſſe uidentur, cum tamen uelociſſime moueantur? Quod ſupereſt, quando accurata ueritatis inquiſitione ad eam ſcientiam peruentum eſt, ut iam compertum exploratúmque planè habeamus, ſubſtantias immobiles, quæ mentes ſingulares appellantur, plures una exiſtere, res profectò poſtulare uidetur, ut de procreatione illarum, & perfectione nonnulla diſſeramus de ſententia Peripateticorum, id'q; breuiter & ſummatim: uenit enim nobis in mentem aliquando uereri, ne cui noſtræ hæ diſputationes ultra, quàm ſatis eſt, procedere uideãtur: quãquam res grauiſſimæ, maximéque difficiles neque occupatis hominibus ſcribuntur, neque delicatis. quòd ſiquis amore philoſophiæ incenſus ſeſe in literas abdidit, & omne ſuum ſtudium ueritatis indagationi dicauit, huic certe nulla oratio aut longior, aut curioſior uideri poſſit, quæ de rebus maximis, & ad cognitionem pulcherrimis habeatur. Principio aiunt Peripatetici, unamquanque mentem ſingularem ſeipſam intelligere, id'q; planum fieri ex eo, quod menti noſtræ contingere uideamus, quæ percipiendis iis, quæ ſub intelligentiam cadunt, ſeipſam ſoleat cognoſcere, cum eius eſſentia ſit eadem, quæ rerum animo comprehenſarum. quòd ſi mens hominis, propterea quia materiæ nõ eſt affixa, tãetſi ex ea pendere uideatur, præclaram illam uim conſecuta eſt, ut ſeſe cõuertat in formam eius quod intelligit, & unum ac idem efficiatur atq; illud: quid quæſo dicẽdum eſt de mentibus illis ſolutis, ac liberis, & ab omni cõcretione ſeiunctis, planéq; integris, atq; ſynceris? quis in quã dubitet, in eo genere intelligentẽ, atq; id, quod intelli

gitur, magis unum effici, quàm efficiatur in nobis! Explicatum eſt autē in libris de anima, id, quod intelligitur, intelligentis eſſe formam, & perfectionem, ut confitendum eſſe uideatur, quod percipiant mentes ſingulares præter ſemetipſas, id cauſam quodāmodo efficiētem, & formā, & finem ipſarū exiſtere: & quæ ſic procreata ſint, neceſſario procreatores ſuos intelligentia comprehēdere: atque iſta reciprocari, ut quod intelligit mens præter ſemetipſam, id eam fingat & formet: & quod mentē fingit & format, id ab ea intelligatur, planéq; noſcatur. neq; enim fieri poteſt, ut effectus aliquis ſcientiā ſui cōſequatur, quin idē cauſam norit unde manat & gignitur: atqui mens quæq; ſeipſam intelligit, igitur cauſam quoq; ſuā intelligit. Cū autē mens una prima exiſtat, quæ ſeipſam cōprehendat, reliquas autem omnes comprehenſa progignat, idémq; ſit in eo maxime genere intelligens intellectúmq;, & ob eam cauſam illarum quæque ſit una, non tamen hinc effici putandum eſt, eadem mentes omnes ſimplicitate præditas eſſe: hoc enim poſito, tolletur omne præſtantiæ perfectioniſque diſcrimen, & ultima primis eſſe paria, concedendum erit: neque iam unus exiſtet princeps, qui ſit omniū pfectiſſimus, atque optimus, maximéq; ſimplex. & cunctarū rerum æternarū caducarúmq; poteſtate digniſſimus. Itaq; in rebus cæleſtibus hanc ſimplicitatis & cognitionis rationem atque ordinē eſſe uolūt philoſophi ab Ariſtotele profecti, perfectè enim ſimplicē, atq; unū eſſe iudicant ſummum Deū, qui ſemetipſum intelligat, nullo aduētitio, externóq; adiumento ad id munus præſtantiſſimum fungendū utens. Ad eius autē perfectionem proxime accedere ſentiūt ſecūdā

mentem, quæ ex illius intelligentia naſcatur, eóque ſolo, atque uno ad ſe noſcendum egeat. T*ertium gradum tenere dicunt ſecundam procreationē, eius uerò iam duplicem cauſam eſſe:primum dico principium, & ſecundum, quorum illa cognitione conſiſtat, eóque minus ſimplicem, minúſque indiuiduā exiſtere: & quo longius ab altiſſima mente ſubſtantiæ receſſerint, eo plus concretionis & copulationis in ſeſe cōtinere, ꝙ earū intelligentia plura principia cōplectatur, à quibus formā, uim, eſſentiā accipiāt. ꝙ ſi quæq; illarū debeat una exiſtere, neceſſe eſt profectò, ut quod uenit in cuiuſque intelligentiam, exiſtat & ipſum unum: id autē una ratione fieri poteſt, ſi plura illa principia, quibus intelligendis unaquæque oritur, atque cōſiſtit, ad unum omnia ſeſe efferāt, aggregentq́; principiū, quod eſt uere unum, & ſimplex, perfectumq́;, cauſáq; ſalutaris, & præpotens, quamobrem multa & ſint & numerentur: & quo quicque propius, aut longius ab illo abeſſe contigerit, hoc magis aut minus cum eo naturam ſimplicitatis & unius communicatam eſſe, neceſſe eſt. quo fit ut mens humana, quæ infimum locum teneat, ante reliquas omnes mentes concreta & multiplex eſſe uideatur.* H*æc* P*eripatetici, ſed ueritas huius quæſtionis à theologia* C*hriſtiana petēda eſt, quæ delapſa de cælo ſola poteſt de hoc genere ueriſſima ſentire, & loqui: nos autem ad enucleandas* A*riſtotelis ſententias iam reuertamur.* C*oncluſum eſt argumentis huius philoſophi, tot ſubſtantias immobiles eſſe numerandas, quot eſſent conuerſiones cæleſtium globorum. eſt autem numerus earum accipiendus ab aſtrologia, quæ ex diſciplinis mathematicis*

arctiſſimam cum philoſophia ſocietatem habet, quòd ipſius inquiſitio, contemplatióque ad ſubſtantiam ſpectet corpoream illam quidem, ſed perennem, ac ſempiternam: reliquæ autem omnes in iis, quæ ipſi ſubſtantiæ adiuncta ſunt, uerſari ſoleant, ut arithmeticæ, ac geometriæ ſciẽtia: quarum altera numeros, altera magnitudines conſiderat. Plures itaque motiones eorũ corporum eſſe, quæ uoluuntur in cælo, uel iis apertum eſſe debet, qui ſcientiam ſyderum leuiter attigerũt: ſtellarum enim uagantium quæque non una, ſed multiplici conuerſione circunfertur, qua quidem de re ſic explicant aſtrologiæ doctores, ſyderũ triplicem eſſe motionem: quarum una ab uniuerſis mortalibus aſpectu oculorum comprehendatur, eã dico, qua ſydera ab oriente commeant ad occidentem: alteram autem à uulgari intelligentia remotam eſſe, quam Mathematici obſeruando notent, nonnullis operibus manu factis ad eam inueſtigationem uſi: atque id quidem motionis genus bipartitum eſſe docẽt, quòd nonnulla breui tempore, quædam uix longinqua obſeruatione animaduerti ſoleant, quales fortaſſe inerrantium ſtellarum lapſus numerare poſſimus, quos antiquiorum nemo percæpit, at uagantium ſyderum curſus, non ita longo tempore ad obſeruandum egent: luſtratio enim Solis annuum ſpatium, lunæ non amplius menſtruum requirit. Tertiũ motionis genus nulla uel immẽſi temporis animaduerſione notari poteſt, nam ſola rationis, & cogitationis uia ad illius ſcientiam peruenitur: ſiquidem plures errantium curſus ad ſenſum & ſpeciẽ ſunt uniuſmodi & ſimplices, quos ratio docet copulatos eſſe & multiformes. uideas enim illas tũ uelocius labi,

tum tardius: tum anteuerſus cælerare, tum retrorſum uehi: tum ad cæli uerticem auſtralem conuertere curriculum, tum ad aquilonalẽ. atqui repugnat id naturæ corporis ætherij, cuius agitationem omnẽ & ſimplicem, & ab omni temeritate atque inconſtantia remotiſſimã eſſe oportet, ut ab Ariſtotele in libris de motu apertiſſimè demonſtratum eſt. Quæ cũ diligentius animaduerterent Mathematici, neceſſe habuerunt introducere multiplices motus, quibus iſti errores, & quaſi fortuitæ cõuerſiones ad ordinem adducerẽtur. de numero autẽ eorũ exponemus breuiter ſentẽtias quorundã aſtrologorũ, quo definitam aliquã ſummã poſſimus in animis noſtris habere informatam: neque tamen hac ſimplici expoſitione cõtẽti eſſe debebimus, aut ſatis eſſe putare ea, quæ à ſuperioris ætatis hominibus reperta ſint, ſed quædã nos inueſtigare cõueniet, quædã item ab iis perdiſcere, qui omne tẽpus inquirendo, & ſcrutãdo in rerũ cæleſtiũ cognitione conſumũt: qui ſiquid eorũ, quæ dicẽtur, minus approbarint, aut noui aliquid ipſi ſuo præſtanti ingenio pepererint, maximæ certe gratiæ & iis, & ueteribus habẽdæ atque agendæ erunt, quorũ opera ad perceptionem, cognitionemq́; rerum pulcherrimarũ adiuti fuerimus: eã uerò ſententiã tenebimus, quæ ad ſimilitudinem ueri uideatur eſſe propenſior. Hæc præfatus Ariſtoteles ad explicandas opiniones Eudoxi, & Callippi de numero ſphærarũ aggreditur, ſummã totius rei breuiter exponẽs, ꝙ earum rerũ tractatio diligens ad aſtrologiæ potius, q̃ primæ philoſophiæ munus ſpectare uideatur: quãobrem nec nos quidẽ in iis explanãdis quicquã commorati ſumus, cũ præſertim ſciremus, Hieronymũ Fra-

caſtorium hanc partem eleganter, & enucleatè interpretatum eſſe in ſuis Homocentricis, quem librum ille hoc anno miſit ad PAVLVM III. Pont. Max. Etenim cum Hipparchus, & qui ſecuti ſunt eum, naturalem aſtrologiæ cum philoſophia ſocietatem diremiſſent, eáſque diſciplinas interpoſitis neſcio quibus circulis commenticiis & fictis ita diſtraxiſſent, ut nulla amplius ratione coire poſſe uiderentur, extitit aliquando Ioannes baptiſta Turrianus eximium ſeculi noſtri decus, qui duarum grauiſſimarum artium diſſenſionem ac diſſidium moleſtiſſimè ferret: itaque magnitudine fretus ingenij, & doctrinæ, quibus rebus, ut cæteris omnibus uirtutibus, mirabiliter florebat, inſtituerat eas reconciliare, atque ad priſtinam reuocare concordiam: iámque huius pulcherrimi conatus præclara fundamenta iecerat, cum ſubito ecce uis mortifera morbi hominem immortalitate dignum inuaſit, qua ille conſumptus ad ea ſydera migrauit, quæ dies ac noctes cogitatione peragrabat, Italiam ſua clariſſima luce orbatam, & grauiſſimo mœrore confectam relinquens. Agendæ ſunt igitur immortales gratiæ Hieronymo Fracaſtorio, uiro omni liberali doctrina politiſſimo atque perfecto, qui cum à Turriano homine ſibi amiciſſimo nonnulla ſemina eius diſputationis accepiſſet, ex iis pulcherrimos atque uberrimos fœtus propagauit, edito libro diuino & planè cæleſti, in quo eorum omnium, quæ in curſibus ſtellarum admirabilia, & quaſi contra rationem accidere uidentur in cælo, tam luculentè, támque ſubtiliter cauſas perſecutus eſt omnes, ut ex iis locis ueniſſe, non ut eas ipſe reperiſſe uideatur, ita omnia

quaſi ante oculos ponit, ita nihil uſquam occurrit, quod cum phyſicis rationibus, & principiis ac progreſſionibus naturæ non mirabiliter conſentiat. Itaque magni huius uiri admirabile ingenium, & excellentiſſima doctrina aſtrologiæ, philoſophiæq; diſciplinas multa iam ſecula graues inimicitias inter ſe gerentes feliciſſime reconciliauit, eaſq; tam arcto neceſſitudinis uinculo conglutinauit, ut nullius ingenij calliditas unquam futura ſit tanta, quæ poſſit amplius earum amicitiam diſſociare. Quocirca ſi ſententias Eudoxi, & Callipi, atque iis etiam longe meliora de numero globorum cæleſtium, deq; diſparibus eorũ motionibus intelligere aueas, oſtẽdimus tibi fontem, unde poſſis uberrimam omnium earum rerum haurire ſcientiam, & honeſtiſſimam ſitim admirabili cum uoluptate reſtinguere: nobis autem hoc loco ſit ſatis, ea, quæ ſimpliciter expoſita ſunt ab Ariſtotele iis de rebus, totidẽ penè uerbis ſubſcribere de græco expreſſa, ne quis forte in noſtro hoc opuſculo requirat hanc partem. Eudoxus itaque Solis & Lunæ conuerſionem, trinis utramque ſphæris contineri exiſtimabat: quarum prima quidem foret ea, quæ ſyderum inerrantium eſſet: ſecundam uerò ſentiebat per eum circulum tendere, qui per medium ſigniferum orbem duceretur: tertiam per eum ferri, qui obliquus eſſet in ipſa latitudine ſignorum. Ampliorem autem latitudinem eſſe eam, in qua circulus ille obliquus foret, per quem lunæ curſus laberetur, quàm is, per quem ſolis ſtella celeraret. Errantium autem ſyderũ cuique quaternas ſphæras aſſignabat, atque earum primam & ſecundam eãdem uolebat eſſe, quam illarum: etenim quæ inerrãtium

foret,eam ipſam eſſe,quæ omnes circumueheret: illam item cunctas exiſtere communem,quæ ſub prima collocata per circulum eum uolueretur, qui per media ſigna ductus eſſet:tertiam uero omnium ſphæram ſuos axes in eodem,quem modo diximus,circulo infixos habere: at quartæ conuerſionem per tranſuerſum ad medium circulũ eius incitari.Eſſe autem tertiæ ſphæræ axes cæteris quidem ſtellis ſuos cuique proprios, at Veneris & Mercurij eoſdem eſſe.Callipus autem in globorum deſcriptione ab Eudoxo nihil diſcrepabat,nam idem planè utrique ordo,eademq́; interualla placebant, totidemq́; Saturniæ ſtellæ,ac benefico Iouis fulgori ſphæras attribuebant:at Solis & Lunæ curſibus duas præterea addendas ipſe cenſebat,ſiquis earum rerum, quæ in cælo apparerent,cauſas eleganter explicare uellet,cæteris autem errantibus unam cuique adiungebat. Iam uerò ſi cunctæ ſimul ea deberent efficere,quæ cernerentur,omnino ſingulis errantibus totidem alteras ſphæras una minus ſentiebat adhibendas eſſe,quæ uerſarent retro,& primum globum inferioris aſtri ad eundem cõtinenter ſitum reuocarent, hac enim una ratione ſtellarum uagantium motus eas omnes uarietates efficere poſſe,quæ aſpectu oculorum ſentirentur. Cum igitur eæ ſphæræ,in quibus ipſæ conuertuntur,aliæ ſint octo,aliæ uigintiquinque, atque infimas ſolas retro uerſari nihil attineat,eas dico, in quibus ſtella collocata eſt, ſequitur, illas quæ Saturni & Iouis globos retrorſum uoluant, ſex eſſe, X V I autem,quæ idipſum in iis quatuor efficiant,quæ deinceps cõſequũtur.Sphærarum igitur, quæ ante,retróque uoluunt,numerus eſt L V. quòd ſi neque

Soli, neque Lunæ motiones illæ adiungantur, quæ antea dictæ ſunt nobis, ſphæræ omnes erunt nouem & quadraginta. Sũma itaque ſphærarũ hæc ſit, quãobrem etiã ſubſtantias ipſas, & principia tum ea quæ ſunt immobilia, tum etiã quæ ſub aſpectum ueniũt, & motu ſempiterno prædita ſunt, totidẽ numero eſſe, probabile eſt. Quòd ſi quis rationes illas mathematicorum certas & neceſſarias requirit, ad eos adeat, cenſeo, qui in iſto genere plus nobis ualent. Illud autem ſcire oportet, nullam ſphærarum conuerſionem exiſtere, quæ non aliquam ſtellam uehat. in rerum enim natura nihil inane, nihil eſt ſuperuacaneum, nihil, quod aliquem uſum non habeat. Nulla item ſubſtantia impatibilis, & ſuapte ui cõſiſtens non optima eſt, maximeq́; optabilis, & præſtantiſſimi finis rationem obtinens. quæ ſi ita ſeſe habent, facile intellectu eſt, nullam aliam naturã immobilem impatibilemq́; eſſe præter eas quæ dictæ ſunt à nobis. ſi quæ enim aliæ ſint, moueant certe, cum lationis quæque finis exiſtat. At fateri neceſſe eſt, numerum lationum eũdem eſſe, atque motionũ, quæ notantur in ſtellis, idq́; in promptu erit ea corpora conſideranti, quæ ferũtur. cum enim ita ratio ſit comparata naturæ, ut omne quod defert, eius corporis cauſa moueatur, quod defertur, nullaq́; omnino ſit latio, quam non eſſe oporteat propriam alicuius, quod feratur: concludi ueriſſime poteſt, nullam planè lationẽ ſui ipſius gratia, aut lationis alterius exiſtere, ſed ipſarum ſtellarum uectionibus quamq; attributam eſſe. nam ſi latio gratia lationis exiſtat, cũ eadẽ omnes ſpecie contineantur, quid afferri poterit, cur non illius finem eſſe alteram itidem lationem concedendum

ſit! aut igitur in infinitum progrediendum erit nobis, aut ſi id uitioſum, contráque naturam eſt, cogemur aſſeuerare, cuique lationi finem eſſe propoſitum aliquod eorum corporum diuinorum, quæ tanquam lumina quædam accenſa mortalibus collucent, pérque cæli ſanctiſſima templa uolubilitate ſempiterna uerſantur. Sed quoniam ratione concluſum eſt, mentes ſingulares eundem numerum conficere, quem ſphæras, poſſit aliquis hoc loco inſtare, atque urgere, non unum eſſe mundum, quãdoquidem fuerunt phyſici non obſcuri, qui etiam innumerabilitatem mundorum approbarent: itaque ſphæras, eárumque mentes ad numerum illorum multiplicandas eſſe. Sed huius quæſtionis facilis eſt, atque adeo prompta reſponſio: errat enim apertiſſime, qui mundos eſſe plures ſuſpicatur, quod uel hoc uno argumento confirmari poteſt: ſi enim mundus ſpecie ſit unus, numero multiplex, quæ uel inuiti dicere coguntur ij, qui multitudinem illorum introducunt, qua de re copioſe diſputatum eſt in libris de cælo, nimirum quot mundi erunt, totidem erunt prima principia, quæ ſpecie ſint eadem, numero diſtinguantur. Atqui materia ſemper huius diſtinctionis eſt cauſa, ſiquidem una, atque eadẽ eſt ratio hominum cunctorum, neque ullum eſt in formis eorum diſcrimen, aut diſſimilitudo: facit autem materiæ copulatio, ut inter Socratem interſit & Platonem, & quæ ratione ſunt unum, plura numerari, ſeiungíque poſſint. qui ergo multa ſentit eſſe prima principia, quæ ſpecie ſint eadem, numero diſtinguantur, idem illa neceſſario cum materia facit eſſe coniuncta, quod non abſurdum modo, ſed etiam dictu eſt nefas, nóſque in his commentariis

apertiſſime iam oſtendimus, primum rerum principium, primamq́; formam eſſe actum ſimplicem, & ab omni materiæ contagione purum, atque ſincerum. Vna eſt igitur ratione, ac numero mens illa, quæ immobilis manens primum motum regit, ac tuetur: & id ergo, quod perenni, continuatoq́; motu cietur, unum eſſe fatendum eſt, id autem eſt cælum, ut antea demonſtratum eſt nobis: cælum itaque, ſeu mundum eſſe unum, ac ſingularem, nemo, qui ſapiat, dubitare unquam poſſit. Opinio autem de Diis immortalibus, inquit Ariſtoteles, à priſcis illis, & ueteribus uiris tradita poſteritati peruenit ad noſtram ætatem uariis fabularum tegumentis inuoluta, diuinitatem ſcilicet in naturis cæleſtibus poſitam eſſe, & uniuerſitatē rerum auguſto Deorum numine contineri: reliqua uero omnia opinionum commentis ſunt referta, atque ad uulgus, & imperitorum multitudinem perſuadendam accommodata, prout legum, & utilitatis ratio poſtulare uidebatur. nam Deos non humana ſpecie tantum effingere, ſed deteriorum etiam animalium formis induere audent, omniáque illorum traducunt ad ſimilitudinem naturæ mortalis, ueſcentes enim inducuntur, & potantes, & unerearum uoluptatum illecebris ſeruientes, omnibus denique animorum, & corporum morbis implicati, quibus imbecillitas humana uexatur: quæ quidem certe, & Deorum maieſtate indigna, & plena ſunt futilitatis, impiæq́; ſuperſtitionis. Hæc igitur ſi abiiciantur, primumq́; illud tantummodo retineatur, homines antiquos primis ſubſtantiis tribuiſſe diuinitatem, nihil profectò aut ſapientius, aut diuinius eſſe dictum, uideri poſſit. Quid autem uetat ſuſpicari, hanc

præclaram de Diis *immortalibus opinionem ante plurimas ſeculorum ætates incorruptam, & caſtam floruiſſe: quem deinde paulatim longinquitas temporum obliterarit, uix ut eius obſcura quædam ueſtigia remaneant, & illa quidẽ puerilibus fabulis oblita, & uiolata: credibile eſt enim, philoſophiã, & reliquas artes iterũ, & ſæpius inuẽtas eſſe, & quoad facultas hominum ferret, abſolutas fuiſſe, ac perfectas, iterumq́; bellorum, aut eluuionum impetu obrutas interiſſe: quibus de rebus in libris* Meteoron *explicatum eſt.* De *numero mentiũ ſempiternarũ ſatis fermè dictum uidetur, nũc, ſi placet, ad ſummi* Dei *cõſiderationẽ reuertamur. dictum eſt enim, in mentibus diuinis unã eſſe præclariſſimam, quæ ſit omnium rerũ domina, quamq́; naturæ cunctæ mortales, immortalesq́; uenerentur, & colãt: inquiramus igitur, ſi fas eſt, quid illa agat, quid moliatur, quámue colẽs uitã tanto principatu ſit digna.* Etenim *ſi facultatem illa habeat intelligendi, neque tamen ea utatur, cernere nõ poſſumus, quid excellentiæ, aut diuinitatis in ipſius natura poſſit ineſſe, quin potius illam dormienti comparare cogemur: qui enim ſomno conſopitus iacet, habet ille quidem obeundi uitæ munera poteſtatem, ceſſat tamen, & perinde quaſi non uiuat, nihil omnino rerum gerit: ut recte dixerit* Ariſtoteles *in libro de moribus, homines beatos, tãdiu dum dormiũt, miſeris nihilo meliores, aut beatiores eſſe.* At *ſi continenter intelligit, neque ullo minimo temporis puncto id præſtabile munus intermittit, quærendum reſtat, quidnam ſit illud, quod intelligit: ſi qua enim externa res illam ciet, & ſegnem, ac ceſſantem ad agendum excitat, non iam ſubſtantia eius eſt in-*

telligendi actus, ſed facultas, falſumq́; erit, quod ſæpe affirmauimus, illam eſſe naturam optimam, omniúmque rerum præſtantiſſimam. quicquid enim habet excellentiæ, ab intelligendi munere habet, quocirca naturam illam, quæ mentem primam intellecta intelligentem facit, & rudem inchoatamq́; reddit abſolutam atque perfectam, longe perfectiorem eſſe diuinioremq́;, fatendum erit. Iam uerò ſiue intelligendi facultas eſt ipſius ſubſtantia, ſiue actus, quidnam quæſo intelligit? aut enim ſemetipſam, aut externum aliquid: q̃ ſi externũ mauis, idémne ſemper, an aliud alio tempore intelligit? Poſtremo num quicquam referre exiſtimandum eſt, utrum bona & præclara intelligat, an mala contemptaq́;? Atqui ne hominem quidem probum & ſapientem, deceat omni diſcrimine remoto quæuis ſcire uelle, atque percipere: & ſi actio quæque tantidem eſt, quanti quæque earum rerum, in quibus ipſa uerſatur, nefas uideri poſſit exiſtimare, Deum rerum intelligendarum nullum habere delectum, ſed quadam temeritate in res futiles, & cognitione indignas ſuam operam ſtudiumq́; conferre. Nemo itaque nobis uel grauiſſimus author perſuaſerit, Deum quicquam intelligere, niſi quod eſt omnium rerum optimum, pulcherrimum, maximéque diuinum: neque illa de tanto numine probanda eſt opinio, ipſum uarietate cognitionis duci, atque adeo curioſum eſſe, ut multis è rebus ſcientiam carpat, delibétque. quid enim poteſt eſſe cauſæ, cur ſapientiæ fons à ſcientia naturæ perfectiſſimæ ad cognitionem deteriorem delabatur, cum præſertim iſtuc ipſum motione uacare non poſſit? mens enim ab intelligendi facultate traducetur ad actum, &

enim omnis motio uim mouentem neceſſario requirat, moueri oportebit, patique ab alio naturam illam, quam nos certiſſimis argumentis antea concluſimus, primi quidem motus efficientem eſſe, ipſam uerò immobilem impatibilemq́; perſiſtere. Itaq; ad ea, quæ propoſita ſunt, ſine cunctatione dicendum eſt, diuinam mentem non intelligendi uim exiſtere, ſed intellectionem. neque enim aliter intelligēdi munus perpetuare poſſit ſine labore operoſo, ac permoleſto: ſcilicet omnis ferè facultas pariter, æqualiterq́; res contrarias capit, & nihil poteſtatem exiſtendi habet, quin idem uideatur poſſe non exiſtere. quocirca ſi mens prima tantum ad intellectionem ualet, quantum ad actum facultas, profectò non ui ſua, ſed aliena continenter intelligit: & cum omne, quod extraneum eſt & aduentitium, laborioſum eſſe ſoleat, difficile factu erit exiſtimare, continēti ipſius intelligentiæ nullum laborem intercedere. Exiſtit tamen hoc loco quæſtio ſatis obſcura, quid enim animi noſtri, cū diſſolutis corporibus euolauerunt? nónne continuato, perenniq́; intelligendi munere ſine ulla defatigatione funguntur, quāquam eā uim non habent, quā requirimus in Deo? quid uerò ipſa defatigatio, nónne omnis ex materiæ grauitate ac pōdere exiſtit: cum ſcilicet uires animales nimia corporis, aut animi contentione remolleſcunt? quid igitur labori cū mēte corporis & materiæ omnis experte? poſtremo cæli ſubſtantiam nemo motum eſſe dixerit, & cælū tamen ſemper uiget, ſéq; in orbem perpetua, celerrimáq; replicatione cōtorquet. His pleriq; diſciplinæ Peripateticæ doctores argumētis adducti eſſe rationem Ariſtotelis ex probabili genere dixerūt: qui uerò illā neceſſariā

numerare ſolent, unamq́; ex iis, quæ redargui, conuelliq́; non poſſunt, aiunt intelligendi modum eſſe diſtinguendum: aut enim acies mentis cuncta ſimul quaſi uno oculorum coniectu contuetur, aut ſingula ſeparatim, atque aliud ex alio comprehēdit. primam itaque rationem cognoſcendi, delectationem habere dicunt puram, liquidamq́;, & nulla moleſtia laboris admiſtam: alterā autem ſentiendi uſum maximopere deſiderare, unde uiſa, atque imagines cogitationi ſuppeditentur, quæ tum hæc, tum illa menti cōſiderāda proponant. oportet igitur hāc intelligendi uiam eſſe difficilem, & laborioſam, propterea quòd ſenſus, & quicquid cum materia aptum, connexumq́; eſt perfacile debilitatur, & frangitur. itaque affirmant Deum*, ſi hoc genere cognitionis utatur, aut laborem grauiſſimum ſentire, aut conſiderandi munus intermittere, quippe quem uti ad eam rem miniſterio ſenſuum oportet, ac totam uim* A*riſtotelici argumēti in hac ſententia poſitam eſſe contendunt. ſin autē mēs diuina ſimplici intelligentia comprehēdit uniuerſa, non illam quidem defatigari aiunt eo munere ac officio cōtinuando, ſed naturam habere uariam & multiformem, éque naturis etiā deterrimis temperatam.* E*ſt itaque dicēdum etiā atque etiam, uim diuinam eſſe germanam intellectionem, quæ ſeipſam tantummodo contempletur: ſiquid enim extrinſecus illa percipiat, cuiuſcunq́; modi illud ſit, certe præſtantius eſt* Deo*, quippe quod facultatem eius perducat ad actum, & intelligentiam ſuppeditet intellectum. quin etiam hoc poſito, & conceſſo, cum una, atque eadem ſit rerum contrariarum facultas, conficitur,* Deum *nihilo magis optimarum rerum intel-*

ligentem eſſe quàm deterrimarum: atqui talium rerum ſcientia ſordida eſt, atque homine libero indigna, nedum Deo: quandoquidem etiam turpiſsima quæque nõ cernere ſatius eſt, quàm cernere. Aut igitur intelligentia maximi numinis non eſt optima, aut ſi nihil hoc abſurdius dici, atque exiſtimari poteſt, certe Deus ſeipſum intelligit, prætrea nihil, eademq́; planè in illo eſt natura intelligens, & intellecta. Sed hic lòcus difficillimas quæſtiones habet de ſciẽtia Dei, in quibus pertractandis Ariſtotelici in duas factiones aduerſiſſimas diſtrahuntur. nam qui recte ſentiũt ac pie, contendunt omnes neruos, ut rationibus perſuadeant, Deum explicatam omnium naturarum habere cognitionem, & tangi cura rerũ humanarum, neque ſolum uniuerſis, ſed etiam ſingulis hominibus cõſulere, & prouidere: concedunt itaq;, Deum nihil externũ ſcire, à quo mens eius perfectior, & quaſi expolitior reddatur: quæ enim ad perfectiſſimã eius abſolutionem & præſtantiam excellentiſſimã fieri poſſit acceſſio? nõ tamen ex eo effici concedũt, ut Deus præter Deum intelligat nihil, nam ſe intelligendo cætera omnia comprehendit. Nimirum cum intellectio Dei ſit idem atque Deus, Deus autem optimus, & perfectiſſimus ſit, ſequitur, intellectionem eius optimam, perfectiſſimamq́; exiſtere: acerrimè igitur intelligit ſeipſum Deus. At quo principia quæque cernuntur acrius, hoc apparent liquidius omnia, quæ progignũtur ex illis: cognitio enim cauſarum, cognitionem efficit euentorum. itaque ſi Deus eſt uniuerſæ naturæ procreator & parens, profectò ſeipſum cognoſcendo cognoſcit uniuerſa, neque ſcientia rerum uel leuiſſimarum poteſt uiolare, atque imminuere

diuinam maieſtatem, quæ reliquis intelligendis neque à cõtemplatione ſui aberrat, neq; aliqua ex parte cõmutatur, neq; acquirere poteſt quicq̃, aut amittere. Et profe*ctò cũ uideamus omnia naturali quodam appetitu incitata ad ſuas metas dirigere curſum, niſi temerè ac fortuitò id fieri exiſtimamus, cõcedendũ uidetur, mentem aliquam ſuperiorem exiſtere, quæ certos cuique generi fines præſcripſerit, atque ad eos capeſſendos propenſionem, & uim accommodatam ingenuerit: quod nulla unquam ratione aſſequi potuiſſet, niſi naturas omnium rerũ non confuſè modo, ſed etiã diſcretè cognitas perceptaſq; teneret.* Deinde *ſi ſummi* Dei *cognitio nõ progreditur ultra, quàm ut res quaſq; percipiat, quoad entia ſunt, ſine dubitatione quippiam illi abeſt, neque in* Deo *ſunt omnia omnibus numeris abſoluta atque perfecta: quinetiam naturam beatiſſimam inſipientem eſſe neceſſe eſt, cuius intelligentia non aſpiret ad ea, quæ mortales norunt, & illa quidem præclara, cognituq; minime indigna.* Illud *autem in primis ſcire oportet, intelligentẽ eatenus ab intellecto perfici, quo eius ſimilitudo imprimitur in mentes. omnis enim perfectio in re perfecta ineſt, non autem res intellecta, ſed ſpecies eius in natura intelligẽte ineſt.* Similitudo *autem eius, quod percipitur, aut eſt ipſa percipientis eſſentia, aut ab illa diuerſa eſt: & ſi diuerſa ſit, uel effectricem eſſe oportet eius rei, cuius eſt ſimilitudo, uel effectum illius. prioris generis exemplum eſt forma ædificij in animo inſidens architecti, quam ille ſibi in opere faciendo proponit exemplar: alterius generis ſunt ſpecies illæ omni materia ſpoliatæ, quæ mẽtis agitatione eliciuntur è rebus.* Itaque *ſiquid animus*

comprehendat per eam ſimilitudinem, quæ non ſit ipſius eſſentia, dubitari non poteſt, quin ille perficiatur extrinſecus, neque tamen eodem ſemper modo. ſi enim ſimilitudo ipſa ſit efficiens cogniti, ab ea ſola perficitur mens: ſin autem effectus ſit, tum ab ea, tum ab exemplari ipſius, idque mentem conſummat efficienter, imago autē eius ut forma. Quòd ſi rei perceptæ ſimilitudo ſit propria intelligentis eſſentia, intelligenti certe nulla perfectio foris accedit, niſi forte manat aliunde ipſa eius eſſentia. His rebus expoſitis, facile (ut opinor) intelligi poteſt, uerum eſſe, quod initio quæſtionis huius eſt dictum, ſummum rectorem & dominum uniuerſi, intelligentem quidem eſſe omnium rerum, ab iis tamen neque perfici, neque præſtantiæ quicquam ſibi comparare: neque enim ſcientiam à rebus ipſis profectam habet, neque ſimilitudo rerum, per quam cognoſcit illas, alia eſt atque ſua ipſius eſſentia: quæ quidem tantum abeſt, ut principium ducat aliunde, ut ipſa omnium rerum & foris, & propria communiſque ratio exiſtat, quippe quam naturæ cunctæ pro ſua quæque facultate nituntur exprimere, ut nihil cuiuſquam proprium ſit, quod ad ſimilitudinem illius exemplaris æterni non effingatur, cuius imitatio uaria, diuerſáque multiplices efficit naturas rerum: ex quo etiam concludi poteſt, eſſentiam diuinam explicatam, propriámque rerum omnium tenere ſcientiam, propterea quòd ipſa propria naturæ cuiuſque ratio exiſtit. Hæc, & multa alia dicuntur ab iis philoſophis qui rectam, & piam tuentur opinionem de ſcientia Dei: ſed exoriuntur ex alia parte aduerſarij, qui omnes adhibeāt machinas ad

rationes eorum labefactandas, quique omnia commini-ſcantur, & conentur, quo Deum ſpolient cognitione rerum propria, diſcretaq́;, diſſerántq́;, illius intelligentiam non ultra procedere, quàm ut res quaſque comprehendat, quoad entia ſunt. quod genus diſputationis nos ex omni hominum memoria exterminandum exiſtimamus, quippe quod religionẽ apertiſſime oppugnat, & omnẽ ſanctitatem, omnem uirtutem, omnem officiorum rationem funditus tollit. Etenim, ſi hæc peſtilentiſſima opinio per aures, atque animos hominũ peruaſerit, Deum humana omnia ignorare, nullum apud eius numen delectũ eſſe piorum, impiorumq́;, nulla poſt mortem præmia recte factis, nulla ſupplicia flagitiis eſſe propoſita, quæq́; de prouidentia Dei habeatur opinio, eam uulgarem, ac futilem, atque à recondita ſapientium diſciplina remotiſſimam eſſe, quotus quiſque erit, qui pure, & caſte, non ficte, ac ſimulate maieſtati diuinæ cultus, honores, preces adhibeat? qui iuſtitiam, fidem, iuſiurandum colat? qui denique ſocietatis humanæ ullam rationem ducat? itaque ſatis mirari non poſſum quorundam philoſophorum imprudentiam & temeritatem, qui has nefarias diſputationes non ſolum introducere ſoleãt in ſcholas, ſed eas etiam ſæpenumero in mediis templis, in maxima populi corona explicare audeant, non ſapientiæ magiſtri, ſed impietatis. quaſi uerò philoſophia non det ingentes, ac penè immenſos campos, in quibus ſine ſcelere excurrere ingenia, cognoſcique poſſint, atque ad laudem, & gloriam cum maxima humani generis utilitate contendere. Quòd ſi quæ debuerat, pietas floreret in principibus chriſtianis, aut

certe nemo de his rebus uerbum facere auderet, aut impiæ loquacitatis pœnas grauiſſimas daret. Sed *noſtra diſputatio ad eum locum reuertatur, unde aberrauit.* O*ſtendimus naturam ſummi* Dei *intellectionem eſſe, quæ ſeipſam comprehenderet, ex quo exiſtit illud, ut intellectio ſit intellectionis intellectio.* A*tqui neque ſcientia, neque ſenſus, neque opinio uidentur in ſe uerſari, ſed aliud ſemper habere propoſitum, quod perſequantur.* V*t enim medicina ualetudinis eſt intelligentia, ſic rerum tractabilium cognitio eſt tactus: accedit tamen in omnibus iis ad perceptionem externorum, quaſi appendix, ſui quoque perceptio, propterea quòd uis comprehendens efficiatur ſpecies comprehenſa.* A*ge uerò, cum aliud ſit ipſum intelligere, aliud intelligi, eademq́; natura* Dei *ſit intelligens, intellectáque, ex utro præſtantia illius exiſtit? ut enim intelligentia, & intellectum poſſint eſſe unum idemq́; re, cognitione profectò rationeq́; nõ poſſunt.* H*arum quæſtionum una eſt, neque illa quidem ita difficilis explicatio: cum enim duo ſint genera ſcientiarum, unum in contemplatione totum, & rerum cognitione conſtitutum: alterum ad efficiendi uim, rationemq́; pertinens, in utroque ſcientia eſt idem atque illud quod ipſa comprehendit: neque multis exemplis oportet hoc facere longius, conſtat enim, fabricam nihil aliud eſſe, quàm domum ipſam, non illam quidem ex lignis, & lapidibus ædificatam, ſed quæ ab omni materia ſeiuncta in mente ipſius inſidet architecti, quam ille contemplans ad eius ſimilitudinem eam omnem ædificationem dirigit, quæ ſub aſpectum uenit.* E*t quibus in ſciẽtiis ſola cognitio perquiritur, in iis rei definitio ſemper*

ipsáque res, eiúſque intelligentia ſunt idem: atque ut una comprehenſione omnia complectamur, in iis naturis, quæ materia carent, nunquam ab intelligente differt intellectum. cum igitur mens diuina ſit ante cætera omnia ſimplex & uniuſmodi, perſpicuum eſſe debet, in ea maxime nihil omnino intereſſe inter naturam cognoſcentē, cognitámque, & perceptæ rei, ipſiuśq; perceptionis eandem planè perceptionem eſſe. Reliqua *eſt illa quæſtio, utrum mens diuina ſeſe contemplans naturam ſimplicem, & ſolitariam contempletur, an duplicem copulatámque.* Nónne *igitur abſurdum ſit exiſtimare, quicquā in* Deo *concretū eſſe aut coagmentatum? primum enim mutabitur, alias ex aliis partes intelligens ſui, idq; muneris non ſine aliquo temporis interuallo fungens: deinde ſi quæ materia uacant, omnibus item partibus uacant, neque ſecari, aut diuidi poſſunt, quî poſſit in* Deo *quicquam eſſe concretum, aut diuiduum?* Sed *quoniam rerum inferiorum gradibus aſcendi ſolet ad ſcientiam ſuperiorum, ſi norimus qua ratione percipiant homines ſummum bonum, ex ea re coniecturam facile capiemus quomodo item ſummum bonum ſeipſum percipiat & comprehendat.* Itaque *mens hominis, ſeu mauis naturæ concretæ, cum in optimarū rerum ſtudiis exercitata ad eam excellentiam diuinitatémque peruenit, ut uniuerſæ naturæ contempletur initium, non profectò in alia atque alia temporis parte aliam atque aliam partem cōprehendit illius formæ pulcherrimæ, quæ ab illa diuerſa eſt, tantóque præſtantior, ut ne cogitari quidem poſſit, quantum interſit, ſed uno temporis puncto illam colluſtrat uniuerſam ſéq; totam ſimul conuertit in totam.*

quo igitur modo mens humana aliquo tempore ſeſe habet immortalium uitam adæquans, ad eundem modum mens diuina ſempiternis ſeculorum ætatibus affecta eſt, ſeipſam percipiens, intelligénſque ſine ullo partium aut temporis interuallo. Quæſtio de principiis rerum, quæ nobis propoſita erat ad explicandum, uniuerſa profligata iam uidetur, & niſi nos fallit amor Ariſtotelis, omni ex parte abſoluta, egregiéque ad exitum perducta fuerit, ſi de ſummo bono uniuerſi aliquid explicatum erit. Nempe cum ſine dubio mundus boni natura, & illius quidem ſummi prӕditus ſit, non tamen ſatis apertum exploratúmque eſſe uidetur, quænám ea uis præſtantiſſima exiſtat, utrum ſcilicet in apta partium eius compoſitione conſtet, an potius aliqua cauſa externa ſit, quò referant ſeſe, curſusq́; ſuos dirigant uniuerſa. Nunquid igitur, ſi maxima cum paruis comparare licet, mundus ſimilitudinem exercitus habet! quem utroque illo genere boni prӕditum cernimus: habet enim ordinem, in cuius conſeruatione magna pars ſalutis uictoriæq́; poſita eſt: habet alterũ prӕterea bonũ multis partibus maius longeq́; præſtantius, imperatorem dico, cuius procuratione caſtra, acies, machinæ diſponuntur, atque omnis ratio bellica recte atque ordine adminiſtratur, quo ille uictoriam de hoſtibus obtineat. ex quo facile intelligi poteſt, tanto interuallo excellentiam ducis antecedere ordini, quanto efficientem cauſam rebus effectis, & finem iis quæ referuntur ad ipſum, anteire neceſſe eſt. Hunc igitur ducem in uniuerſitate rerum intelligemus eſſe ſummum Deum, cuius numine præpotenti, ac infinita prouidentia facta & conſtituta

ſunt omnia, & ad ſecula innumerabilia reguntur, atque conſeruantur: in quibus uniuerſis, & ſingulis ſeparatim tam admirabilis ordo conſpiciatur, támque artificioſa, & ſolers, aptáque deſcriptio, ut qui tantorum operum laudem fortunæ ac temeritati tribuendam cenſet, non ingratus in Deum modo, atque impius, ſed ſtupidus etiam, & bardus, & pulcherrimi cæli aſpectu indigniſſimus eſſe uideatur. Omnia adeo, quæcunque oculis, atque animo cernuntur, una ui, atque uno ſocietatis uinculo continentur, & quendam admirabilem efficiũt inter ſe copulata concentum, ut ſiquis naturam rerum intueri poſſit, cathenam illam auream Iouis Homericã è ſummo cæli demiſſam cernat ad infimam uſque tellurẽ pertinere. nam ut mentes illæ ſempiternæ cælo uitã motumq́; ſuppeditant, ita cæli motus quatuor inferiores naturas corporũ gignit, ex quibus cætera omnia formantur, atq; conſiſtunt. Quin etiã ut terra parens arbuſta, fruges, atque alios fructus uberrimos ad uſum animalium fundit, ac gignit: ſic animalia, quæq́; terram atque aquam, quæq́; regiones aerias tenent, omnia ferè commodis, & opportunitatibus hominum ſeruiunt: homines porrò ad ſanctitatem generati ſunt, & contemplationem Dei, utq́; inter naturam caducam, & immortalem interiecti utramque aptiſſimo, atque pulcherrimo uinculo copularent, cum fragili quidẽ, & infirmo corpore induti forent, animum uerò diuinum in ſeſe poſſiderent, qui non ſenſu tantummodo moueretur, ſed etiã præterita meminiſſet, futuráque prouideret, & cũ præſentibus utraque compararet, curſumq́; uiuendi ad metas ſummi boni dirigeret, neque uetuſtatem longinquam,

aut ulla mortis fata pertimeſceret, ad immortalitatem natus & factus. Sed quanquam nullum eſt genus rerum, quod ad ordinem, & aptam uniuerſi coagmentationem non conferat aliquid, haud quaquam tamen ob eam cauſam exiſtimandum eſt, unam eſſe cunctorum rationem, eandémque fortunam. Vt enim in domo recte conſtituta homines liberi educantur ad laudem & uirtutem, docentúrque iudicio & ratione cuncta adminiſtrare, & omnes in primis actiones ad decus atque emolumẽtum ſocietatis domeſticæ dirigere: ſerui autem neque literis ullis imbuti, neque moribus ingenuis expoliti, maximam'q; uitæ partem in operibus ſordidis occupati, non ita multum utilitatis in medium conferre ualent, multáque potius per ignorantiam & libidinem animi temerè committunt, quæ rectam adminiſtrandæ domus rationem perturbare uideantur. Haud aliter profectò fit in hac ampliſſima familia naturæ, quæ domicilio mundi magnificentiſſimo continetur. quæ enim ſupra quartam regionem habitant, nihil non recte, non ordine, non ſapienter gerunt, nihil denique quod ad ſalutem & pulchritudinem uniuerſi non mirabiliter cõducat: aſt infra Lunam fortuna & caſus magnum imperium habent, & natura materiæ mutabilis non morborum tantum & mortalitatis eſt effectrix, ſed etiam perturbationem ordinis, atque inconſtantiam rebus natiuis importat, ut multa fortuito & temerè, nulláque ratione adminiſtrari neceſſitas cogat. Illud itaque in ſumma dicendum uidetur, naturas rerum eſſe illas quidem diſſimiles, uariéq; diſtinctas, habere tamen quandam inter ſe conuenientiam, nonnulláque cum omnibus eſſe communia, quip-

pe cum omnia conſpirare cernantur ad ſtructuram, & elegantem compoſitionem uniuerſi. Hæc habuimus, quæ ſecuti Ariſtotelem diceremus de principiis rerum. Reliquum eſt, ut aliorum eadem de re ſententias exponamus, quibus cognitis perfacilè intelligi poterit, Ariſtotelis ingenio & doctrina ſic reliquorum philoſophorum inuenta obſcurata eſſe, ut in eius quaſi radiis uix illa cernantur. Neque uerò in iis explicandis eam copiam, quam poſſumus, perſequemur, ſed breuiter quæque attigiſſe contenti erimus, propterea quòd in libris rerum naturaliũ de his rebus accuratiſſimè diſputatum eſt. Omnes itaque ex contrariis & pugnantibus faciunt omnia, ſed noſtro iudicio multa in hoc peccant: neque enim omnia ſunt aliquo generata ortu, neque quibuſque aliquid aduerſatur: neque non explicandum erat, quonam modo ex contrariis natiua gignerentur. haud enim contrarium ab contrario pati poteſt, neque albus color efficitur ater, ſed altero adueniente alter in nihilum abit. Quæ cum animaduerteret Ariſtoteles, tertiam naturam adiunxit, materiam dico, quæ ſubiiceretur contrariis, illáque uiciſſim ſuſciperet, abiiceréteque, unde omnia orirentur, eodémque interirent. Sed nonnulli aduerſorum alterum materiam fecerunt, ut Platonici, qui inæquale, aut multa (ſic enim materiam uocant) alteri aduerſo, id eſt æquali, aut uni ſubiecerunt, formam per quandam ſignificationem ita nuncupantes. ſed iſti non uiderunt materiam, quæ una omnibus ſubſterneretur contrariis, ipſam nequire alicui aduerſam eſſe, neq; pugnare cũ forma, cuius ab amplexibus nũquã auellatur, quámq; amore adeo ferueti amet,

ut nihil fieri poſſit ardẽtius. Quid? cũ ĩidẽ materiã malũ eſſe dicunt, nonne fateri coguntur, extra unam formam, quam bonum appellant, omnia cum natura mali permi ſta eſſe? Cæteri uerò neque bonum, neque malum in prin cipiis numerarunt: atqui principium in quaque re, præci puum eſt bonum. quocirca probandi ſunt, qui hoc eſ ſe principium dicunt: in eo tamen non probandi, quòd non definiunt qua ratione natura boni ſit initium, u trum ut finis, an ut efficiens uis, an uti forma: his enim tribus notio boni, perfectique continetur: mate ria autem ſuapte natura rudis inchoatáque eſt, & formæ adiumento ad abſolutionem ſui egens. Empedo cles uerò plurima turbans, in ratione etiam principio rum grauiter peccat: exiſtimat enim bonum eſſe pacem, quæ uniuerſa corpora in unam ſpeciem informem mi ſcet atque confundit, quam rerum congregationem ipſe ſphæram appellare conſueuit, eandemq́; pacem illius ampliſſimi corporis partem facit, ut illa uim efficientis cauſæ materiæq́; ſimul obtineat. ſed ut concedamus e andem naturam & materiam eſſe, & uim mouen tem, ratione tamen iſthæc duo genera diſtincta eſſe neceſ ſe eſt: neque accidere unquam poſſit, ut idem eiuſdem utroque modo ſit cauſa. utro igitur duorum eſt pax? il lud item abſurdum eſſe uidetur, quòd idem diſcordiã introducit immortalẽ, quæ ſit ipſius mali natura. doceat igitur oportet, cum pax uniuerſa cogens & coaceruans ſphæram effecerit, ubi diſcordiæ ſit quicquam loci, ni ſi fortè aut illam cum pace fœdus amoris ferire credi mus, atq; in partem congregationis admitti: aut naturam aliquam peſtiferam, & uiolentam ad infinitum tempus

manere poſſe exiſtimamus. Anaxagoras autem ipſum bonum principium mouendi ſtatuit, mens enim apud eum omnia mouet, & deſcriptionem uniuerſi deſignat, & cõſiât: ſed is non docet, quorſum illa motio pertineat, cũ tamẽ nihil moueat, quin ob aliquam cauſam moueat. quamobrem illi faciendum planè erat, ut alterum principium ſtatueret, quod mentem ad mouendum incitaret, niſi forte ita, ut nos, ſentit: multis enim locis iam commemorauimus, in rebus materia uacãtibus idem eſſe intelligens intellectumq́; finemq́; ac uim efficientem. ut ualetudo, niſi cum corporibus confuſa & permiſta foret, eadem omnino eſſet atque medicinæ ſcientia, & utrãque uim haberet finis uidelicet ac efficientis. Neque illud eiuſdem Anaxagoræ alicui fortè uacare culpa uideatur, quòd cum mentem aſſereret bonum eſſe, & ea ſit natura contrariorum, ut alterum abſque altero conſtare non poſſit, malum tamen non oppoſuerit bono. Nos autem illud admirari ſatis non poſſumus quid cauſæ ſit, quamobrem nemo eorum qui contraria principia poſuerunt, contrariis utatur ad cauſas rerum naturaliũ explicandas. Præterea cum phyſici omnes ex initio poſito generent uniuerſa, ut Thales Mileſius ex humore cælum, terram, ſpirabilemq́; naturam, dicendum profectò omnibus erat, cur rerum aliæ diſſolubiles & caducæ forent, aliæ immortales ac ſempiternæ, quòd tamen nemo laborauit. Quid commemorem ueteres theologos & poetas, qui nihilum peperiſſe omnia cecinerunt? aut illos, qui ne in ſcopulis huius opinionis alliderentur, in alia ſententia naufragium fecerunt, dum omnia unum eſſe comminiſcuntur? cuius opinionis principes fuerunt

Meliſſus, & Parmenides. Quid? quòd ortus rerum cũctarum neglectus eſt à cunctis, neque ex monimentis cuiuſquam accipere poſſumus, cur generatio ab infinito tempore fluat ad tempus infinitum, quæ'ue cauſa ſit tanti muneris effectrix. Sed qui duo principia aduerſa faciunt, ij cauſas rerum ſi diligentius cõtemplarẽtur, perfacile uiderent, addendam eſſe tertiam naturam, in qua ſit maior uis, maiorq; præſtantia: alioqui quomodo poſſint probabile aliquid afferrẽ, quãobrem quicq; fiat? in quo eodem ſimiliter reprehenduntur idearum patroni: quandoquidẽ ſi participãdis ideis omnia gignũtur, quomodo ſine ui aliqua ciente aut quicquã ex earum fonte in materiæ receptaculum influit, aut materia fluxionem illam animalem recipit? Iã uerò ſi principia rerũ ſint contraria, cõfiteri neceſſe eſt, ſapientiæ, præſtantiſſimæq; omnium ſciẽtiæ aliquid eſſe contrariũ. ſapientia enim de primo principio diſſerit, ut initio huius operis explicatum eſt dilucidè. Nobis autẽ plaga hæc infligi nequàquam poteſt, qui primam mentem ſimplicem & ſolitariam, materiáque uacantem eſſe demonſtramus, ut nihil illi contrarium eſſe queat. contraria enim omnia concreta, & cũ materia confuſa, & facultate eadẽ ſunt: quãdoquidem amarum facultate dulce eſt. quod ſi principio nihil ſeſe opponit, nec ſapientiæ quidem, quæ in ipſo uerſatur, ignorantia eſt oppoſita. quæ ſi è regione huius ſcientiæ foret, id certe quod ſubiiceretur: quaſi materia ignorantiæ, primo principio contrariũ eſſet. In eo autẽ pleriq; omnes turpiſſime labũtur, quòd nullas ſubſtãtias ne ſuſpicantur quidẽ præter corporeas, ſenſibuſq; ſubiectas: quo poſito neq; primũ principiũ exiſtit, neq; ordo,

neque rerum ortus, cunctáque cæleſtia diſſolui atque in nihilũ interire neceſſe eſt, neque iam principium aliquod exiſtet, quod non gignatur aliunde. itaque innumerabilitas cauſarũ introducenda erit, atq; initia alia aliis cõtinuata ſeriem efficient, quæ infinite protendatur: quam plagam theologi ueteres, & phyſici omnes accipere coguntur, qui nulla principia cognorunt præter ea, quæ ſub oculos cadunt. Extitere autem Pythagorei qui numeros, & Platonici qui ſpecies dicerent eſſe naturas illas, quæ ſine ullo corpore conſtarẽt, cæteráſque naturas omnes ex ſeſe progignerent. Nos autem uidere non poſſumus, quî poſſint eſſe uel numeri, uel ſpecies rerum cauſæ: & ut poſſint, illud certe nunquam obtinebunt, ut ſint alicuius motionis cauſæ. Quomodo autem ex naturis indiuiduis omníque magnitudine uacantibus, magnitudo aut aliqua natura continua poterit exiſtere? numerus enim neque ut mouens, neque ut forma continui efficiet quicquam. Neque uerò cõtraria uis aliqua, efficiẽdi & mouendi principium ſtatui poteſt. contraria enim omnia poſſunt eſſe pariter, atque non eſſe: cúmque facultas actum antecedat, tempus fuiſſet, cum principium ceſſabat, & nullum opus efficere moliebatur: non igitur aut motus, aut rerum generatio ſempiterna eſſet: quod quidem repugnat iis, quæ ſupra demõſtrauimus: falſum eſt igitur, contrariorum alterum mouẽdi principium eſſe: facultatem autem in uno atque in eodem eſſe priorem actu, antea dictum eſt. Præterea quid efficiat, ut numeri, aut anima, & corpus, & uniuerſe forma & materia ſint unum, nemo quicquam dicit, neque dicere quidem poteſt, niſi ſententiam Ariſtotelis am

plexetur, qui docuit in octauo libro huius operis, formas ipſas ſponte ſua non conſtare, ſed ex materiæ facultate ui mouentis excudi. Illa autem opinio Pythagoræ & Platonis omnino explodenda uidetur, quæ numerum mathematicum in rebus primũ facit, & post eum reliquas naturas ordinatim collocat, ſua cuique principia ſeparatim aſſignans. hæc enim ſententia primum cohærentiam uniuerſæ naturæ funditus tollit, neque uult alicui quicquam eſſe cum altero commune, ut nihil cuiquam laborandum eſſe uideatur, utrum ſint cætera, nec ne ſint. deinde multa principia introducit, quæ ſint paria, neque ad unum omnia principium referantur: male igitur uniuerſum regi neceſſe eſt, cum multorum principatus perturbationem ordinis, & magnam confuſionem ſemper habeat: & profectò nulla gubernandi ratio, cum regia poteſtate & dominatu cõparari poteſt. Itaque ſi nihil æque pulchrum atque perfectum, nihil tanto conſilio diſpoſitum aut adminiſtratum cogitari poteſt, quanto uniuerſitas rerum, profectò unus eſt princeps, unũmque principium mundi Deus optimus max. de cuius potentiſſimo imperio, & ſapientiſſima adminiſtratione nihil attinet loqui, quando Ariſtoteles in illo libro aureolo, quem ad Alexãdrum de mundo miſit, tam luculentè, tam copiosè, támque diuinè tractauit hunc locum, ut nihil ab eloquentia uel ſumma uberius dici poſſit, aut magnificentius. Hæc quidem ex fontibus philoſophorũ hauſta delibatáq; ſunt nobis, ad naturã & uim rerum diuinarũ explicandã. At tu maxime Princeps uniuerſæ naturæ, & omnium rerum, quæcunque ſenſu atque intelligentia continen-

tur, optime creator & parens illuſtra mentem atque animũm meũ radiis tuæ diuinitatis indiuiduè partitis, diuiduéque coniunctis, ut ultra cognitionem ſenſus & naturæ penetrans magnitudinem, atque admirabilitatem tuam, operũmque tuorum poſſim aliqua ex parte contueri, déque tuo numine ſempiterno, atque ui & numero mentium beatarum ea deinceps commemorem, quæ tua ſancta oracula nobis prodiderunt: quæ quidem certe tanto meliora, tantóque præſtantiora ſunt iis, quæ continentur hoc libro, quàntum diuina humanis præſtare neceſſe eſt.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA. VITTORIO EMANUELE